
3 1761 07448647 3

S. Wiskinge:

Grundtræk

af

Vor Forfatnings Historie

gennem Tiderne

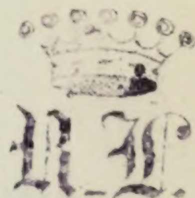
med

Grundloven af 5. Juni 1849,

2. Oktober 1855, 18. November 1863

og 28. Juli 1866

samt Ministerierne 1848—1910.

Køge.
C. N. Willerslevs Boghandel.
ROSKILDE TIDENDES BOGTR.
1910.

LIBRARY
MAY 6 1974
UNIVERSITY OF TORONTO

Indholdsfortegnelse.

Forord.

Min Hensigt med denne Bog har været i korte Træk at give en historisk Oversigt over vor Forfatnings Udvikling gennem Tiderne tillige med Junigrundloven, Fællesforfatningslovene, den reviderede Grundlov, samt en Fortegnelse over de 27 Ministerier, vi har haft siden 1848.

Et saadant Skrift forekommer det mig muligvis kunde være til nogen Nytte, ikke alene i de politisk interesserede Kredse, men ogsaa for enhver, der ønsker Vejledning til at forstaa Vilkaarene for den Udvikling, vi selv er midt i, og som de kommende Slægter skal føre videre.

Da Emnet har været saa overmaade omfattende, er jeg ved Behandlingen af hvert Afsnit stedse blevet stillet overfor det ret vanskelige Spørgsmaal, hvor meget jeg burde tage med til Belysning af Forholdene. I denne Henseende har det Antal Ark, der var blevet stillet til min Raadighed, som oftest maattet være det afgørende, idet Skriftet efter Planen skulde kunne sælges saa billigt, at Prisen ikke i nogen Maade blev en Hindring for, at Bogen kunde naa helt ned i de mest uformuende Lag af Befolkningen.

Hr. fhv. Indenrigsminister, Dr. phil. P. Munch har vist mig den Imødekommenhed ud fra et historisk Standpunkt at underkaste mit Manuskript et kritisk Gennemsyn, og af Forstanderen for Statens Lærerhøjskole, Hr. Professor, Dr. phil. H. Olrik har jeg for et Par af de første Afsnits Vedkommende modtaget enkelte Oplysninger. Jeg bringer dem herved min bedste Tak for den Hjælp, de saaledes har ydet mig.

Kirke Skensved Skole pr. Havdrup, i Novbr. 1910.

S. WISKINGE.

Grundtræk af vor Forfatnings Historie gennem Tiderne.

Kongedømmets Oprindelse.

Det antages, at omkring ved det syvende Aarhundrede blev de forskellige Folkesamfund — Danerne — der beboede Danmarks Sletter, og efter hvilke vort Fædreland bærer sit Navn, samlet til et Hele, en Enhed.

Det danske Folk træder ind i Historien som et Folk af Krigere, og det var Stillingen som Hærfører, der oprindelig hævede Kongeværdigheden. Kongen valgtes af Folket, men da den Opfattelse tidlig gjorde sig gældende, at Kongeslægten havde „det ædle Blod“ i sig, blev der ved Valget af en ny Konge først og fremmest taget Hensyn til hans Børn, hvis han havde efterladt sig Sønner. Den udkaarede betragtedes dog ikke som Konge, før han havde fremstillet sig omkring paa Tinge og faaet sit Valg stadfæstet af de der forsamlede Mænd.[1])

Naar dette havde fundet Sted, var han dermed erkendt som Landets Styrer. Hans Hovedopgave var at føre Folket an i Leding, beskytte Riget mod ydre og indre Fjender og straffe alle Ugerningsmænd, der krænkede Freden. I dette Øjemed havde han i de forskellige Dele af Landet Jarler og Ombudsmænd, som han selv beskikkede, og hvis Opgave det var at

---

[1]) Noget fælles Valgsted for hele Danmark har man ikke haft. Det sandsynligste er, at Kongen først er blevet valgt i den ene Landsdel, derefter i de andre.

bistaa ham med at haandhæve Kongemagten og varetage hans Interesser.

Fra først af var Kongens Magt stærkt begrænset. Han havde hverken nogen lovgivende eller dømmende Myndighed. Paa de enkelte Landsdeles Ting vedtog Folket selv de Love, der skulde gælde som Retsregler for Samfundet, og her afgjordes ligeledes de foreliggende Retssager, men Kongen kunde ofte gennem sin Tale og ved den Holdning, han indtog overfor sine Undersaatter, øve en stor Indflydelse paa Folkeforsamlingerne og faa disse til at vedtage Love, han bragte i Forslag, ligesom man ogsaa jævnlig paakaldte hans Bistand til at afgøre Tvistigheder, der var opstaaet Mand og Mand imellem.

Her i Danmark udviklede der sig allerede tidligt i Middelalderen et ret kraftigt Kongedømme.

I Henhold til de gamle Love havde Kongen Raadighed over alt det, som ingen anden Mand ejede: Skove, uopdyrkede Arealer, Søer, Vandløb o. s. v. Vilde nogen forpagte et Fiskeri eller bosætte sig paa et Stykke Jord, der tilhørte Kongen, blev han skatskyldig til ham og maatte yde ham visse Afgifter.

I Middelalderen og indtil Enevældens Tid havde Kongen intet fast Kongesæde. Han drog om i Riget og opholdt sig nogen Tid i hver Landsdel paa en af de mange Kongsgaarde, han ejede, og søgte at skaffe Ret og Orden.

Af de Mænd, som hjalp ham med Regeringens Førelse, kan nævnes Drosten, der holdt Regnskab med Indtægterne og Udgifterne, Marsken, der førte Hæren, og Kansleren, der affattede hans Skrivelser.

De fire Stænder.

Det danske Folk bestod oprindelig kun af frie Mænd (Bønder) og ufrie (Trælle) [1]), men ud af Bøndernes Kreds traadte i Løbet af Middelalderen mange dygtige og fremragende Mænd og gik over i Kongens og Kirkens Tjeneste, medens Trællene efterhaanden blev frie Mænd og rykkede op i Bøndernes Rækker. Paa disse Tider voksede ogsaa Købstæderne op omkring i Landet med en fast, bosiddende Befolkning af Haandværkere og Købmænd.

Det var som oftest en Borg, et Kloster, en Havn eller andet lignende, omkring hvilket Købstæderne dannede sig. Før disses Fremkomst var Haandværksarbejdet overvejende Husflid, men nu udvikler der sig selvstændige Haandværk, og samtidig bliver Byttehandelen ligeledes et selvstændigt Erhverv, der overtages af Købmænd.

Herremand eller Herrens Mand (d. e. Kongens Mand) betegner efter sin Oprindelse en undergiven Mand. I Herremandsklassen indtraadte i Middelalderen alle de Bønder, der vilde paatage sig at gaa i Leding, hver Gang den udbødes. Som Løn derfor fik de Skattefrihed for deres Gaard, men maatte selv

---

[1]) De ved Krig og Erobring betvungne Indbyggere blev oprindelig Trælle, men ved Forbrydelser og ved Gæld kunde den frie Mand ogsaa synke ned i Trællekaar.

Trælle og Trælkvinder tilhørte helt ud den Herre, der ejede dem, og maatte udføre det strenge Arbejde i Huset og Marken. Deres usle Vilkaar gik i Arv til deres Afkom, men naar Ejeren tillod det, kunde de opnaa Frihed.

skaffe sig Rustning, Vaaben o. lign. Disse „Herre-Mænd" var at betragte som en fast Krigerstand for Landet, hvortil kom det Antal Soldater, Kronens „Lensmænd" maatte forpligte sig til at stille. I Tidernes Løb lod Kongerne det Gods, der hørte ind under Kronen, opdyrke og rejste derpaa talrige befæstede Gaarde og Slotte, som de overlod til Lensmænd at bestyre. Disse „Len" var af højst forskellig Størrelse. Lensmændene opkrævede de faste Indtægter af Bønderne paa Krongodset, sørgede for Udskrivning til Krigstjeneste, ligesom de ogsaa skulde vaage over, at der herskede god Orden og Fred i Lenet.

Af Indtægterne fra Lenene skulde Kongen bestride Regeringens Førelse og underholde sig selv og sit Hof. Fra først af var det ofte en borgerlig Foged, Kongen satte til at styre et Len, men under Kristian den Anden blev det ved Lov fastsat, at Lenene kun maatte gives til „gode Rigens Ædlinge, som fødte er af Riddere og Svende".

Endnu paa Valdemar Sejrs Tid var den lille Selvejendom paa Landet den mest fremtrædende, men efter hans Død (1241) begynder det at gaa svært tilbage for Bønderne. Mange maatte sælge deres Gaarde til Herremændene, andre maatte i Ufredstider give sig ind under hans Beskyttelse, imod at de gav ham visse Afgifter i Korn, Kvæg o. lign. Saa regnedes Herremanden for Ejer af Gaarden, medens Bønderne blev hans Fæstere.

Under Kristendommens voksende Magt samlede Kirken ligeledes større og større Jordegodser under sig. For at opnaa Sjælefred og lettere Gang gennem Skærsilden ofrede Menneskene deres Ejendele til Kirker og Klostre, og Kirkens Mænd fik derved efterhaanden saa store Rigdomme, at de ved Udgangen af Middelalderen var i Besiddelse af en meget betydelig Del af Danmarks Jord.[1]) Adelens Gods var ved samme Tid omtrent af lignende Størrelse, og Storgodset kom derved til at paatrykke Landet et stærkt Præg. I det ydre fremtraadte Bisperne ligesom Adelen som verdslige Stormænd. Foruden deres Bispegaard i Stiftsbyen havde de et eller flere befæstede Slotte, Roskildebispen f. Eks. Dragsholm, Viborgbispen Hald Slot, og de var omgivet af et helt Hof.

---

[1]) Over Roskildebispens Jordegods blev der ved Aar 1370 affattet en Jordebog. Denne viser, at Bispestolen den Gang ejede 2600 Gaarde spredte over Sjælland, og det antages, at Roskildebispen ved Reformationstiden sad inde med omtrent hver fjerde Bondegaard paa Sjælland.

Hen i Middelalderen fremstod der saaledes inden for det danske Folk fire Stænder: Adel, Præstestand eller Gejstlighed, Borgere og Bønder. De to første Stænder skød til Vejrs som høje, slanke Træer, der kan faa nok af Lys og Luft, og Tid efter anden steg de mere og mere i Magt og Indflydelse paa Bekostning af de to andre Stænder. Disse blev lidt efter lidt trængt tilbage og sank derved dybere og dybere i social og økonomisk Henseende, og i Tidens Løb blev Bondestanden saa godt som helt udelukket fra al Deltagelse baade i Lovgivningen og Retsplejen.

Under denne Magtforskydning tabte Kongedømmet sin fordums Myndighed, og den politiske Magt gled over paa Adelens og Præstestandens Hænder. Af disse Stænders Midte valgte Kongen sig de Mænd, der skulde bistaa ham i Styrelsen af Land og Rige, men efterhaanden betragtede de sig ikke blot som „Kongens Mænd", men ogsaa tillige som Rigets Repræsentanter, og de foreskrev Kongen Love — de saakaldte Haandfæstninger —, efter hvilke han skulde regere.

I Henhold til disse Haandfæstninger, der fra 1282 dannede Hovedgrundlaget for det danske Riges Forfatning, maatte Kongen ikke foretage sig nogen vigtig Regeringshandling uden Adelens og Præstestandens Samtykke, og hvert Aar skulde han samles til Danehof med „Rigets bedste Mænd" — en højaristokratisk Forsamling — til Forhandling om Rigets Anliggender, om Krig og Fred, nye Love m. m. Med Indførelsen af Danehoffet fik Danmark sin første forfatningsmæssige Repræsentation. Af „Rigets bedste Mænd" voksede der et Rigsraad frem, bestaaende af henved 30 Medlemmer, som blev Kongens nærmeste Raadgivere i Statsstyrelsen og dannede Landets højeste Domstol.

Reformationen.

Indtil 1536 styredes Danmark af Konge, Adel og Præstestand, men ved Reformationens Indførelse foregik der en Forfatningsforandring. Den nye Kirke og den nye Lære sejrede over den gamle Kirke og dens mægtige Førere, og Kongen blev fra nu af Kirkens Overhoved.

Da Kristian den Tredje efter den sønderrivende Borgerkrig, der havde hærget Landet efter Frederik den Førstes Død, hen paa Sommeren 1536 stod som Sejrherre i København i Spidsen for en stærk Hær, modnedes den Tanke snart hos ham at fremtvinge en Ændring i de gamle Statsforhold. Staten trængte til Penge, men dette kunde der i nogen Grad raades Bod paa, naar Bispernes verdslige Magt knækkedes, og deres store Jordegods inddroges under Kronen.

Denne Plan blev hurtigt sat i Værk. I Løbet af kort Tid lod han Bisperne fængsle, og de slap ikke ud igen, før de havde underskrevet Breve, i hvilke de gav Afkald paa hele deres verdslige og gejstlige Myndighed, hvorefter Kongen lod sammenkalde til en Rigsforsamling i København i Oktober Maaned 1536.

Paa denne Rigsdag, hvortil der mødte henved 1200 Adelsmænd, Borgere og Bønder, vedtoges det, at de gamle Bisper ikke skulde komme til deres verdslige og gejstlige Regimente igen og Bispedømmet herefter være ophævet, hvorimod der skulde indsættes andre

kristelige Bisper til „at lære og prædike det hellige Evangelium og Guds Ord for Folket". Og for at Kronen og Kongen fremtidig kunde blive i Stand til at værge Riget mod indre og ydre Fjender, skulde alt Bispegodset med Slotte, Gaarde, Huse og Jord lægges ind under Kronen. Samtidig fik Adelen Lov til at inddrage det kirkelige Gods, den kunde bevise at have Ret til.

Endvidere bestemtes det, at alle Almuens Afgifter til Kirken herefter skulde deles i tre lige store Dele: den ene til Sognepræsten, den anden Part til Kirken og den tredje til Kongen, som skulde benytte den til Underhold for lærde Mænd og Skolevæsenet.

Da den gamle Kirkeorden saaledes var helt oplost, blev alle Kirkeforholdene ordnet paa ny ved en almindelig Grundlov eller „Ordinans", som man kaldte den. Denne lod Kristian den Tredje udarbejde af 29 „højlærde Mænd og Prædikanter". i Februar 1537 blev Lovudkastet færdigt, hvorefter Kongen lod det sende „til værdige Fader, Dr. Morten Luther, som dømte hende god og ret at være". Bag efter blev Ordinansen igen gennemset og rettet af Dr. Hans Bugenhagen, som Kongen havde kaldt hertil fra Wittenberg og stillet i Spidsen for Reformationsarbejdet. Den 2. September 1537 stadfæstede Kristian den Tredje Ordinansen, og man skred nu til Ordningen af Kirkeomdannelsens Enkeltheder, men forst paa Herredagen i Odense den 14. Juni 1539 blev Ordinansen stadfæstet af det hele Rigsraad og fik derved Lovskraft for Folket.

Ved denne Statsomvæltning blev Kronens Gods stærkt forøget. Man regner, at det hidtil havde udgjort en Sjettedel af Landet, og at det nu voksede til henved Halvdelen af Danmarks Jord, hvorved Kongemagten styrkedes i høj Grad.

Paa Herredagene, der havde aflost Danehoffet, blev det fra nu af kun Kongen og Adelen, som fik noget at sige, ligesom ogsaa Rigsraadets Medlemmer fra dette Tidspunkt udelukkende kom til at bestaa af Adelsmænd.

Rigsraaderne, hvis Antal efter Reformationen var omkring ved tyve, oppebar ikke nogen bestemt Løn, men de havde Ret til at blive forsørget med Landets bedste Len. De valgte Kongen, bestemte Haandfæstningens Ordlyd, og i alle vigtige Spørgsmaal skulde han indhente Rigsraadets Samtykke, før han kunde træffe nogen Afgørelse. Naar Kongen døde, var det ligeledes dette Raad, som havde den øverste Magt i Riget, og der frembød sig saaledes ofte en Lejlighed for det til at gøre Forandringer i Forfatningen. Ved hver Konges Tronbestigelse skulde der nemlig udstedes en ny Haandfæstning, som han maatte underskrive for at blive valgt, men til sidst blev det væsentligst kun Adelens Særrettigheder og Privilegier, Haandfæstningerne kom til at indeholde Bestemmelser om.

Adelens Magt blev brudt 1660, men ingen af de andre Stænder vandt dog derved nogen politisk Indflydelse i Staten, hvilket de imidlertid havde ventet.

Enevældens Indførelse.

I de halvfjerde Hundrede Aar, Haandfæstningerne gjaldt som Grundlove for Forfatningen i Danmark, var der gennem disse blevet sat Grænser for Kongemagten. Nogle af Kongerne havde nu og da gjort Forsøg paa at sætte sig ud over Haandfæstningernes Bestemmelser, men de havde som oftest maattet bøje sig for den Indflydelse, de priviligerede Stænder øvede.

Den Haandfæstning, Frederik den Tredje maatte underskrive for at komme i Besiddelse af Tronen, rejste nye Skranker for Kongemagten og bragte ham straks i et spændt Forhold til Rigsraadet. Derved øgedes det Fjendskab, han fra Ungdommen af havde næret til Adelen, og han satte sig som Maal at faa den knækket, saa snart en Lejlighed gaves. Adelsstanden talte paa de Tider kun omkring ved 500 Familier. En stærk Tilbagegang havde været at spore indenfor dens Rækker i Løbet af den sidste Menneskealder, og dens Stilling og Indflydelse var ved indbyrdes Splid og Uenighed blevet svækket i betydelig Grad.

Hos sin Dronning, den stolte og herskesyge Sofie Amalie, der var udgaaet fra en tysk Fyrsteslægt, som havde sat sig til Opgave at begrænse Stændernes Magt og udvide Kongedømmet, fandt Frederik den Tredje en kraftig Støtte for sine Planer, og de Forhold, der indtraadte under hans Regering, skabte gunstige Betingelser for deres Gennemførelse.

Efter Svenskekrigen 1657—60 raadede der en frygtelig Nødstilstand her i Riget. Alle Næringsveje var blevet afbrudt, Skatkammeret tømt og Statens Gæld steget til en vældig Højde. Der maatte nødvendigvis foretages nye Skattepaalæg, hvorfor Kongen og Rigsraadet besluttede at indkalde til et Stændermøde i København i Efteraaret 1660.

I dette Møde deltog foruden Rigsraaderne henved 100 andre Adelsmænd samt Repræsentanter for Universitetet, Præstestanden og Borgerstanden saavel fra Hovedstaden som fra de fleste af Købstæderne omkring i Landet, men ingen fra Bondestanden. Denne Stands hele sociale og politiske Stilling var nu saa ringe, at man intet Hensyn tog til den.

Regeringens Forslag gik ud paa en Konsumtionsafgift af de vigtigste Forbrugsgenstande, hvortil var knyttet Skatter paa Kvæg og Fjerkræ samt udestaaende Rentepenge. Adelen viste sig fra Begyndelsen af ganske uvillig til at dele Byrder med de andre Stænder og paaberaabte sig sin Skattefrihed. Fælles Had til Adelen drev imidlertid snart Borgerstanden og Præstestanden sammen, og derfor maatte Adelen omsider give efter i Skattesagen.

Med dette Resultat kunde Rigsdagen have været hjemsendt, hvis Kongen havde villet det, men gennem hemmelige Underhandlinger, han havde haft med Borgermester Hans Nansen og Biskop Hans Svane, Førerne for Borgerstanden og Præstestanden, vidste han, at der var nye Spørgsmaal under Opsejling. Disse Mænd haabede nemlig, at en Udvidelse af Kongemagten vilde bringe Landet den Hjælp, det saa haardt trængte til, og var derfor rede til at støtte hans Planer. Fra deres Side blev nu hele Statens Styrelse taget op til Drøftelse, og ved en Sammensværgelse mellem dem, Kongen og Dronningen satte de deres Forslag igennem, at Kongemagten fremtidig skulde være arvelig

i Danmark for Frederik den Tredje og hans Efterkommere paa Mands- og Kvindesiden.

Hermed var Valgrigets Dage omme, og det Grundlag, som hele Statens Forfatning hidtil havde hvilet paa, blevet forandret. Den Haandfæstning, Frederik den Tredje havde underskrevet ved sin Tronbestigelse, blev tilbageleveret ham med Paategning om dens Ophævelse, og det blev overladt til Kongen selv at skrive en ny Grundlov at regere efter. Der fastsattes ingen Grænser for hans Magt i Fremtiden. Hver Stand haabede dog, at den fremtidig vilde faa i det mindste n o g e n Indflydelse paa Statens Styrelse. Dette blev imidlertid ikke Tilfældet.

I Slutningen af November oplostes Stændermodet, uden at der fra Kongens Side var blevet fremsat Forslag til den nye Forfatning. Adelen var knækket, og Borgerstanden var for svag til at gore noget alvorligt Forsøg paa at arve dens Magt. Statskuppet var derved lykkedes for Frederik den Tredje, og ingen Hindringer spærrede ham nu længer Vejen for den fulde Enevælde.

I Lobet af de folgende Aar blev hele Statens Forvaltning forandret og omordnet. Hver af dens Hovedgrene henlagdes under Kollegier, hvortil baade adelige og borgerlige fik Adgang. I 1661 oprettedes Hojesteret, der fik den hojeste Domsmyndighed under sig, og som Kongen selv var Præsident for. Præsidenter fra de forskellige Kollegier tillige med andre særlig dertil udnævnte Medlemmer dannede det saakaldte Gehejmestatsraad, med hvilket Kongen raadforte sig i de vigtigste Regeringsanliggender.

Den nye Grundlov, Kongeloven kaldet, som Frederik den Tredje lod affatte og underskrev den 14. November 1665, men som holdtes hemmelig til efter hans Dod, dannede Grundlaget for Forfatningen i Danmark indtil 1849. Den slog en Streg over alle Fortidens Statsformer og satte Absolutismen i System

herhjemme, og i intet andet Land i Europa fandtes der en lignende skrevet Lov, der bestemte Fyrstemagten som gældende ud i de mindste Enkeltheder.

I Henhold til Kongeloven maatte den danske Konge, hvis Myndighed skulde indtræde med det fyldte 13. Aar, bekende sig til den kristelige Tro og „ved denne holde Landets Indbyggere", men ellers var han hævet over alle andre borgerlige Love. Han alene havde Retten til at give, ændre og ophæve Love, til at erklære Krig og slutte Fred, til at slaa Mønt, paalægge Skatter og opkræve Toldafgifter, og enhver, der attraaede en Magt, som i nogen som helst Henseende kunde være til Skade for hans absolutte Eneraadighed, skulde anses for Majestætsforbryder, en Paragraf, der senere hen i Tiden fældede Struensee.

Efter Enevældens Indførelse fjernedes Lensmændene, og Landet blev inddelt i Amter under Amtmænd, der fik fast Løn.

Regeringen overtog nu selv Skatteopkrævningen og fik derfor tilsendt alle Lensmændenes Jordebøger, i hvilke det var optegnet, hvor meget hver Gaard ydede i Hartkorn og Landgilde [1]). 1688 kom der en ny Matrikel, som stod ved Magt indtil 1844.

Til Afløsning af de gamle Provinslove udkom der under Kristian den Femte en almindelig Lovbog („Danske Lov") for Kongeriget, hvori hele dettes gældende Ret blev samlet og ordnet, ligesom der ogsaa nu blev indført ens Vægt og Maal overalt i Riget, hvad der ikke hidtil havde været.

---

[1]) „Hartkorn", d. e. „haardt Korn" (Rug el. Byg). „Landgilde" — „en Gilde" er det samme som Gæld eller Betaling.

Frihedsbevægelsen begynder at vaagne i Folkene i Europa.

Enevælden hæmmede fuldstændig den statsborgerlige Selvstændighedsfølelse. Den holdt Undersaatterne her i Danmark, ligesom Tilfældet var i de andre Lande, hvor denne Statsform var blevet indført, nede i politisk Umyndighed og lagde Censurens stramme Baand paa alle Borgernes Meninger og Anskuelser. Men lidt efter lidt voksede Selvstændighedsfølelsen frem indenfor Folkene. De forlangte som deres Menneskeret at faa Lod og Del i de jordiske Goder: de politiske, de materielle, de aandelige, og navnlig fra Frankrig udgik der i Løbet af det 18. Aarhundrede en betydelig Mængde Oplysningsskrifter, i hvilke Frihedsideerne og Frihedstankerne blev skarpt udformet. Denne Litteratur bidrog mere end noget andet til at undergrave Enevoldsmagten omkring i Staterne.

Frankrig var et af de Lande, hvor Misfornøjelsen med de gamle Statsformer traadte stærkest frem. Paa Kongemagtens Omraade var dette Land det toneangivende i Europa, og Hoffet der svælgede i utrolig Ødselhed og skamløst Vellevnet. Kongerne betragtede sig — ligesom Tilfældet forøvrigt ogsaa var omkring i de andre enevældige Stater — som „Herrens Salvede“ og mente derfor at kunne handle overfor Undersaatterne, som de lystede.

I 1789 rejste det franske Folk sig til Revolution for med Magt at føre de Ideer, der hidtil kun var fremkommet paa Papiret, ud i Livet, men deres Frihedskrav druknede i Blod

gennem Krig indadtil og udadtil, og Reaktionen sejrede atter for en Tid.

Napoleon den Store spurgte ingen om Forlov til at lave Europaskortet om, og da Fyrsterne samledes paa Kongressen i Wien 1814, var det ligeledes disse, som ene traf Bestemmelse om, hvor Landegrænserne skulde være. Til Folkeviljen blev der endnu intet Hensyn taget.

Efter Napoleons Fald blev der fra Regenternes Side rejst de Skranker mod Frihedsbevægelsen, de formaaede, idet man søgte at hævde Kongemagten som en guddommelig Indstiftelse, overfor hvilken Undersaatterne ikke kunde beraabe sig paa Rettigheder. Hvad Fyrsten vilde indrømme af Frihed, maatte betragtes som en Naadegave, han ved given Lejlighed kunde tage tilbage.

Men de Frihedstanker, der var født til Verden under den franske Revolution, blev derfor ikke glemt. De fandt viden om en frodig Jordbund, og efterhaanden som Folkene kom til Kræfter efter den store Aareladning, Napoleonskrigene paa saa mange Maader havde ført med sig, traadte Kravene om en Ændring i de gamle Statsforhold frem med fornyet Styrke og Fasthed. I Juli Maaned 1830 brød det franske Folk igen en Lanse for Friheden, og en frisk Brise strømmede atter fra dette Land hen over store Dele af Europa. Ud af Julirevolutionen voksede der en Bevægelse frem, som bidrog mægtigt til at løfte Folkeaanden og berede Vejen for den politiske Frihed i Staterne trindt omkring. Ogsaa ind over Danmarks Grænser kastede den sine Bølgeslag og kom til at betegne et Vendepunkt i Udviklingens Gang herhjemme, idet den gav Stødet til Stænderinstitutionen og skabte en Stab af liberale Stridsmænd, som blev Banebrydere for den frie Forfatning i vort Land.

Provinsialstænderne.

Et Folks Forfatning udspringer af to Indflydelser: af Trangen indefra og af Paavirkningen udefra.

Begivenhederne ved Seinens Bred i Juli 1830 virkede som en tændende Gnist paa Frihedsbevægelsen rundt omkring og fik Oprorsluen til at slaa ud i Brüssel og flere af de tyske Stæder.

Ogsaa paa denne Side af Kongeaaen, men navnlig i Hertugdømmerne skabte Julirevolutionen et politisk Røre, som Frederik den Sjette fandt, at der maatte tages et vist Hensyn til, og ved en Forordning af 28. Maj 1831 gav han Løfte om at ville imodekomme Tidens Frihedskrav og indføre saakaldte raadgivende Provinsialstænder for Kongeriget og Hertugdømmerne.

Der hengik imidlertid nogle Aar, før den nye Indretning traadte ud i Livet. Kongen var nemlig ingenlunde begejstret for disse Forsamlinger, idet han havde en Følelse af, at der ud fra dem vilde udvikle sig en Indflydelse, som kunde blive betænkelig for Kongemagten og „den landsfaderlige Omsorg". Mange Forhold vedrørende Stændernes Sammensætning og Virksomhed blev derfor drøftet indenfor det gamle Kancellis Mure under Udarbejdelsen af Forslagene til Stænderlovene, og da man endelig var færdig dermed, lod Kongen Forslagene forelægge for 29 „erfarne" Mænd fra Hertugdømmerne, dernæst for 35 „oplyste"

Mænd fra Kongeriget, nemlig 6 Amtmænd, 6 Grever, 2 Biskopper og 2 Justitiarier, 5 Borgmestre, 4 Købmænd, 3 Proprietærer og 1 Amtsforvalter samt Overpræsidenten i København, 1 Professor, 1 Højesteretsadvokat, 1 Bankdirektør og 2 høje Embedsmænd som Repræsentanter for Island for at give dem Lejlighed til at udtale sig om Lovforslagene.

Først hen paa Foraaret 1834 var man færdig med den sidste Revision af Stænderlovene, og den 15. Maj underskrev Kongen dem. I Henhold til disse blev der indført fire Stænderforsamlinger i det danske Monarki, nemlig i Roskilde for Østifterne, i Viborg for Nørrejylland, i Slesvig for Sønderjylland og i Itzehoe for Holsten. Deres Opgave blev at afgive Betænkning over enhver fremtidig Lov, som bragte Forandring i Undersaatternes personlige Rettigheder, Skatteforholdene eller de offentlige Byrder, ligesom de ogsaa fik Ret til at andrage Kongen om Forandringer i de bestaaende Love.

Saavel Valgbarheden som Valgretten til Stænderforsamlingerne var i høj Grad indskrænket, idet den var knyttet til Besiddelsen af Jord eller fast Ejendom. For Københavns Vedkommende blev de Valgret betingende Ejendommes Værdi sat til 4000 Rdl., i Kongerigets Købstæder til 1000 Rdl., paa Landet til 4 Tdr. Hartkorn for Selvejere, 5 Tdr. for Fæstere. For at kunne udøve Valgret krævedes der en Alder af 25 Aar, uplettet Rygte og Raadighed over Boet. Til Valgbarhed derimod det fyldte 30. Aar, og at den paagældende Kandidat bekendte sig til den kristelige Religion.

Valgene foretoges offentlig og direkte i Valgdistrikter og gjaldt for 6 Aar, men Repræsentanternes Antal fra By og Land var forud fastsat. Til Stænderforsamlingen i Roskilde skulde der saaledes vælges 12 Medlemmer fra København, 11 fra de øvrige Købstæder i Østifterne, 17 Sædegaardsejere, 20 andre Landejendomsbesiddere. I Viborg bestod Forsamlingen af

14 Medlemmer fra Købstæderne i Nørrejylland, 12 Sædegaardsejere og 22 andre Landejendomsbesiddere. Endvidere valgte Kongen til hver af disse to Forsamlinger 1 Professor, 2 Gejstlige og 4 større Ejendomsbesiddere, samt til Forsamlingen i Roskilde tre som Repræsentanter for Færøerne og Island.

I Roskilde, hvor de foreliggende Sager i Almindelighed først kom til Behandling, samledes Stænderne første Gang den 1. Oktober 1835, i Viborg den 11. April 1836. Forsamlingerne valgte selv deres Formænd, og alle Beslutninger skulde tages ved simpel Stemmeflerhed. Paa Møderne lod Kongen sig repræsentere ved en Kommissarius, der havde Ret til at deltage i Forhandlingerne, men han maatte ikke være til Stede under Afstemningerne for ikke at paavirke disse.

Med Stænderinstitutionen blev den almindelige Følelse af et offentligt Liv vakt blandt Folket, og skønt Enevældens Aand svævede over disse Forsamlinger, fik de dog paa mange Maader Lejlighed til at sætte deres Præg paa Lovgivningsarbejdet i den følgende Tid. Det var nu ikke blot tilladt, men fuldstændig i sin Orden at drøfte Lovgivningssager, baade dem, der havde været fremme i Stænderne, og alle andre. Stænderinstitutionen bidrog saaledes i det hele taget i ikke ringe Grad til at skabe Interessen for Statshusholdningen og fremme den politiske Udvikling hos store Dele af Befolkningen.

Gennem Stænderforsamlingerne voksede der mellem Frihedens Talsmænd og Almuestanden under Kristian den Ottendes Regering et Forbund frem, der blev til en politisk Lavine, som hverken Kongemagten, Godsejerherredømmet eller Embedsmandsvælden til sidst formaaede at sætte Bom for, og derved fuldbyrdedes de Frihedskrav, Tidsaanden havde fostret hos det danske Folk.

De **liberale Frihedsmænd** blev til **Nationalliberale**, et Partinavn, man her i Danmark fra 1840erne af brugte som Betegnelse for dem, der arbejdede hen til en nærmere Sammenknytning af Slesvig til Kongeriget under en fælles, konstitutionel Forfatning. Indtil 1848 regnedes ogsaa Bondevennebevægelsens Hovedledere med til det nationalliberale Parti eller Centrumspartiet, blandt hvis Førere H. N. Clausen, Hall, Krieger, Lehmann og Monrad var de mest fremragende.

I „Fædrelandet“, der blev grundlagt 1834 som Ugeblad af Professor C. N. David og Overlærer Joh. D. Hage og i December 1839 begyndte at udgaa som Dagblad, idet Balthazar Christensen, Giødvad, O. Lehmann, Wessely og Monrad traadte til, fik de Nationalliberale deres ledende Presseorgan. Medens det var Ugeblad, havde det udelukkende kæmpet for politisk Frihed, men efter at J. F. Giødvad i 1841 alene havde overtaget Udgivelsen, og C. Ploug var blevet Redaktør, begyndte det tillige at slaa stærkt til Lyd for Sønderjyllands Danskhed og Nordens Enhed og uddannede saaledes det nationalliberale Partis Program.

Under Kristian den Ottendes Regering blev „Fædrelandet“ stadig forfulgt med Pressesager og maatte i disse Aar ialt udrede 12,900 Kr. i Bøder. Redaktørerne dømtes til Cènsur, men de betjente sig da af „Straamænd“. Bl. a. var J. A. Hansen saaledes af Navn en Tid „Fædrelandet“s Redaktør.

I Martsdagene 1848 var „Fædrelandet“s Kontor Samlingsstedet for de liberale Førere, men da det hen paa Sommeren optog Tanken om Slesvigs Deling og fremkom med kraftige Indsigelser mod den nye Helstatsplan, tabte det en stor Del af sin Yndest.

I „Dagbladet“, der stiftedes i November 1851 af cand. jur. C. St. A. Bille som Fortsættelse af „Middagsposten“, fik de Nationalliberale et nyt Organ. „Dagbladet“ blev — ligesom „Fædrelandet“ — i 1853 forbudt i Slesvig for sin Opposition mod Regeringen, men vandt netop derved Anseelse og Fremgang.

Bondevennerne. Overfor Bondestanden kom Frederik den Sjette til at staa som „Landsfaderen“, der paa bedste

Maade sørgede for alle sine Undersaatters Tarv. I 1788 havde han som Kronprins løst Stavnsbaandet, derefter gennemført mange andre store Landboreformer og ved Skoleloven af 1814 givet et mægtigt Bidrag til Fremme af Oplysningen blandt Almuen. Bønderne ventede derfor ogsaa i lang Tid paa, at Befrielsen for al den Uret, som tyngede paa dem, skulde komme fra oven.

Gennem Forhandlingerne paa Stændermøderne gik det imidlertid op for dem, at det var Frihedsvennerne, der talte deres Sag, medens Enevældens Tilhængere var imod den, og da Kristian den Ottende var blevet Konge, tabte de efterhaanden Troen paa, at Hjælpen vilde komme fra Kongens Side. Derved rejste der sig omkring paa Sjælland en kraftig Modstand saa vel mod Regeringen som mod Herremændene, og Bønderne begyndte at holde Møder for at drøfte deres Retsforhold og hele sociale Stilling.

Mod denne Bevægelse skred Regeringen ind ved den 8. November 1845 at udstede et Cirkulære („Bondecirkulæret"), i hvilket det blev forbudt Bønderne at samles til Møder uden Politimesterens særlige Tilladelse. Dette Forbud skabte megen Uro og Harme i de frisindede Kredse og gav Stødet til, at der den 5. Maj 1846 stiftedes en stor Oppositionsforening under Navn af „Bondevennernes Selskab". I dennes Bestyrelse indtraadte bl. a. Overretsprokurator Balthazar Christensen, Fabrikejer J. C. Drewsen, Orla Lehmann, Skolelærer Gleerup, Gaardejer Jespersen og A. F. Tscherning, af hvilke sidstnævnte var Formand indtil 1848.

De vigtigste Punkter i Foreningens Program var: Bedre Folkeoplysning, Forbedring af Husmandsstandens Kaar, Fæstets Overgang til Selveje, Indførelse af almindelig Værnepligt og Næringsfrihed.

Bondevennernes Selskab fandt i Løbet af kort Tid en meget stor Tilslutning, navnlig fra Sjælland. Et lille Blad — „Almuevennen" —, som J. A. Hansen havde begyndt at udgive i 1842, og i hvilket han skarpt og bittert angreb Herremændene, naar nogen af disse øvede Uret mod Bønderne, blev Foreningens Organ.

For den demokratiske Udvikling i vort Land fik Bondevenneselskabet overmaade stor Betydning, idet det organiserede den danske Bondestand og førte den over til Venstre.

Til hen i Sommeren 1848 stod Bondevennerne og de Nationalliberale sammen i Frihedskravene. Da kom det til et Brud mellem dem. Indenfor Martsministeriet herskede der fra Begyndelsen af nogen Uenighed om, hvem der skulde vælge Medlemmerne til den grundlovgivende Rigsforsamling, men til sidst fik Monrad, støttet af de andre liberale Ministre, sat igennem, at Valgene skulde ske ved almindelig Valgret, imod at de konservative Medlemmer af Ministeriet til Gengæld fik deres Ønske opfyldt, at den ene Fjerdedel af Rigsforsamlingen blev valgt af Kongen.

Denne Overenskomst betragtede Flertallet af Bondevenneselskabet som et Forræderi mod Folkefriheden, og særlig fra J. A. Hansens Side blev der gennem „Almuevennen" rejst en stærk Opposition derimod. Dette førte til, at de nationalliberale Medlemmer traadte ud af Bondevenneselskabets Bestyrelse, og der valgtes en ny Bestyrelse med det Program at bekæmpe Kongevalgenes Tilhængere.

Den grundlovgivende Rigsforsamling.

I 1848 kom der for tredje Gang Bud fra Paris. Det franske Folk rejste sig i Februar Maaned atter til Revolution, og Frihedsbevægelsen i Europa fik dergennem det Fremstød, den trængte til for at sætte Frugt. Dens Dønninger bredte sig i Løbet af kort Tid ud over Landene og tændte Oprørsluen omkring i Tyskland, Østrig-Ungarn og Italien, hvor det kom til voldsomme og blodige Sammenstød mellem Borgerne og Statsmagten.

Men medens det i Frankrig væsentligt var Frihed i Forfatning, Folkene higede efter, gik Bevægelserne i de andre Lande ud paa noget mere. Her var det ogsaa Sammenslutning mellem dem, der hørte til samme Land, Kampen stod om. Enhed vil Tyskerne, Enhed vil Italienerne, og der kræves Selvstændighed for dem, som staar under et andet Folk.

Da Efterretningerne fra Paris naaede Kiel, fremkaldte de ligeledes der et stærkt Røre blandt Lederne for det slesvig-holstenske Parti. De fandt, at Tidspunktet nu maatte være inde til Hertugdommernes Løsrivelse fra Danmark, og i Forventning om Støtte fra Tysklands Side rejste de et Oprør, der førte til Krigen 1848—49—50.

Paa det danske Folk satte Frihedsbevægelserne udefra ogsaa deres stærke Præg. De bragte de nationale og liberale Strømninger herhjemme til at flyde sammen

og forene sig i Kravet om en Opgørelse af Forholdet mellem Danskerne og Slesvig-Holstenerne og Indførelse af det konstitutionelle Selvstyre. Under Indtrykket af denne Samstemmighed og Fællesfølelse voksede Stemningen i København i de bevægede Dage i Marts saa højt, at de nationalliberale Mænd endog truede Kongen med at gribe til „Fortvivlelsens Selvhjælp“, hvis han ikke afskedigede sine gamle Ministre. Men deres Frihedskrav blev ført igennem uden Modstand, uden Sværdslag.

Da Københavns Kommunalbestyrelse i Spidsen for det mægtige Folketog den 21. Marts 1848 kom til Kristiansborg Slot for at fremsætte deres Begæring til Frederik den Syvende om at omgive Tronen med Mænd, der kunde „redde Danmarks Ære og grundlægge Landets Frihed“, blev Folkets Ønsker straks opfyldt. Kongen stillede sig selv i Spidsen for Frihedsbevægelsen, og hans Svar varslede om den nye Tid, som nu skulde oprinde for det danske Folk, idet han udtalte:

„Det glæder mig, at vore Anskuelser stemmer saa ganske overens; thi det, De ønsker, mine Herrer, er alt i Morges udført, da det gamle Ministerium er opløst og eksisterer ej mere.

Hvad Slesvigs Uadskillelighed med Danmark angaar, da har jeg alt truffet de fornødne Foranstaltninger, og naar det danske Folk kun vil have Tillid til den danske Konge og staa ham bi i Liv og Død, saa vil jeg ogsaa staa det bi som dets tro Leder.“

Disse kongelige Ord, som Datidens Presse forskønnede med nogle Tilføjelser, vakte en Frihedsbegejstring, der satte dybe Spor rundt omkring blandt det danske Folk. De gav hele den Tid sin Karakter og blev en af de Impulser, hvoraf „Aanden fra 48“ udsprang, og for det menige Folks Øjne blev de ved at staa som Overskriften over Frederik den Syvendes Regering.

Da det nye Ministerium — Martsministeriet — traadte sammen Dagen efter, erklærede Kongen, at han fra nu af betragtede Enevælden som ophævet og sig selv som konstitutionel Regent med ansvarlige Ministre. De værste Indskrænkninger i Pressefriheden blev straks ophævet, og de gamle Kollegier omdannedes nu til Ministerier.

I Løbet af Foraaret samledes Stænderne, først i Roskilde, dernæst i Viborg til Drøftelse af et af Martsministeriet udarbejdet Forslag til en Valglov for den grundlovgivende Rigsdag. Efter dette Forslag skulde der til Rigsforsamlingen vælges 193 Repræsentanter, nemlig 63 fra Østifterne, 49 fra Nørrejylland og 31 fra Sønderjylland samt 48 Medlemmer valgte af Kongen.

Valgene skulde foretages direkte gennem Valgkredse, hver beregnet paa omtrent 12,000 Indbyggere. Valgretten var sat til 30 Aars Alder, og der krævedes uplettet Rygte, egen Husstand, Raadighed over Boet og fri for Gæld til Fattigvæsenet. Valgbarheden var knyttet til de samme Betingelser som Valgretten. Afstemningerne skulde foregaa ved Haandsoprækning, og kun hvis en af de opstillede Kandidater eller 25 Vælgere forlangte det, skulde der foretages skriftlig Afstemning.

Flertallet i Standerforsamlingerne sluttede sig til Regeringens Forslag, om end mange havde megen Betænkelighed overfor den lige og almindelige Valgret, som her første Gang skulde bringes til Anvendelse. De beroligede sig imidlertid med, at de mange kongevalgte Medlemmer, som Forslaget havde opstillet, vilde modvirke Farerne[1]). Paa den anden Side vakte Kongevalgene en stærk Misstemning indenfor det demokra-

---

1) Af Martsministeriets Medlemmer havde især Krigsminister Tscherning udtalt sig mod Kongevalgene, da han fandt at Regeringen derved fik det i sin Magt at skaffe sig et kunstigt Flertal i Rigsforsamlingen og paa denne Maade skabe et falsk Udtryk for, hvad der var Folkets Ønsker og Tanker.

tiske Parti og blev paa Stændermødet i Roskilde ivrigt bekæmpet af Balthazar Christensen og i Viborg af B. Rée. Ved Afstemningen blev der i Roskilde afgivet 17 Stemmer imod dem, medens Rée kom til at staa ene i Viborg med sit Nej. Derimod vedtoges den Forandring, at Valgbarheden blev nedsat til 25 Aar.

Valgloven til Rigsforsamlingen udstedtes af Kongen den 6. Juli, og i Løbet af Sommeren begyndte Valgkampagnen, der snart bragte de forskellige frisindede Strømninger, som var flydt sammen i Marts, til at skilles paa ny. Stridens Æble blev de kongevalgte Medlemmer. Dette Spørgsmaal fremkaldte en skarp Spaltning mellem Bondevennerne og det nationalliberale Parti, der væsentlig talte sine Tilhængere indenfor Købstadbefolkningen og Embedsstanden.

Bondevennerne fandt, at det store Antal kongevalgte Medlemmer vilde øve en alt for stærk Indflydelse paa Grundlovsværket, og satte derfor alle Kræfter i Bevægelse for at faa valgt Mænd, om hvilke de vidste, at de var fuldt paalidelige Venner af Folkets Selvstyre.

De Nationalliberale opstillede som deres Program: „et konstitutionelt Monarki med demokratisk Grundlag“, en Talemaade, som „Almuevennen“ kaldte svævende og skikket til at skjule alskens Daarlighed, medens Grundtvig oversatte det til, at det betød: „den lovfæstede Enevolds-Magt paa Folkerettens Grund“.

Stemningen blev stærkt bearbejdet gennem Møder og Prøvevalg, Aviser og Flyveskrifter, og Bevægelsen voksede for hver Dag, der gik. I Aarhundreder var der ikke fra Statens Side blevet spurgt efter Borgernes Meninger og Anskuelser. Alt var saa nyt. Nu skulde de lægge deres Lod i den politiske Vægtskaal, og de imødesaa Udfaldet med den største Spænding.

Valgene fandt Sted den 5. Oktober under livlig Deltagelse, især paa Øerne, hvor det lykkedes Bondevennerne at sætte deres Kandidater igennem i 38 Kredse,

medens de i Jylland kun sejrede i 5 Kredse. Her herskede der nemlig ikke en saadan Uvilje mod Embedsmændene og Godsejerne som omkring paa Sjælland og de andre Øer. Desuden havde Krigen tynget stærkt paa Jyderne og i betydelig Grad bidraget til at skabe en Misstemning mod Martsbevægelsens Mænd, saa at de lokale, konservative Godsejere og Embedsmænd der havde let ved at gennemføre deres Valg.

Den 23. Oktober 1848 samledes Grundlovens Fædre paa Kristiansborg Slot, ialt 114 folkevalgte Medlemmer og 38 kongevalgte. Sønderjylland, der paa dette Tidspunkt var i Oprorernes Hænder, havde ikke kunnet deltage i Valget. Alt hvad Danmark paa dette Tidspunkt ejede af politisk Kløgt og Forstand, var her repræsenteret. Der var Professorer, Bisper, Embedsmænd, Godsejere, Gaardejere, Gaardfæstere og Bolsmænd, men ikke en eneste Husmand [1]). Højre havde i sin Midte Mænd som A. S. Ørsted, David, A. Ussing, Bang, J. E. Larsen, J. B. Scavenius, K. Neergaard; Venstre havde Balthazar Christensen, J. A. Hansen, Gleerup, Fr. Barfod. De Nationalliberale mødte med H. N. Clausen, Schouw, Madvig, Hall, Knuth, Krieger, Ploug, Andræ. Enkelte

---

[1]) I Præstø, hvor Professor H. N. Clausen stillede sig, havde han til Modkandidat en Husmand og Væver Hans Hansen, der engang under et Ophold i København var blevet sat i Varetægtsfængsel, mistænkt for Tyveri. Over dette Forhold var der indgivet Klage til Valgbestyrelsen, ligesom ogsaa Sagen blev ført frem ved selve Valghandlingen. Ikke desto mindre opnaaede Professor Clausen kun 330 St., medens hans Modkandidat fik 570. Da Udfaldet blev bekendt, kom det til Sammenstød mellem Præstøs Borgere og Bønderne, og i den følgende Tid derefter vrimlede de sjællandske Blade med Indlæg i Sagen. For denne Storm kunde den ulykkelige Rigsdagsmand ikke staa. Han trak sig tilbage, inden Rigsdagen traadte sammen, hvorefter der blev udskrevet nyt Valg i Præstø. Grundtvig, som ved det almindelige Valg var faldet i Nyboder for en Søofficer, valgtes saa i Stedet.

Medlemmer, som Tscherning og Grundtvig, stod udenfor Partierne.

Frederik den Syvende aabnede den grundlovgivende Rigsforsamling med at oplæse følgende Trontale:

„Danske Mænd!

Det er med Glæde og med Trøst, at jeg her for første Gang ser mig omgivet af mit trofaste Folks Udvalgte.

Den Kærlighed, Samdrægtighed og Selvopofrelse, hvormed dette har understøttet mig og Landets hellige Sag i de tunge Dage, siden jeg besteg mine Fædres Trone, er mig en Borgen for, at en bedre Tid med Guds Bistand snart vil oprinde for vort lidende, ved Vold og Splid nu saa haardt prøvede Fædreland. Under en dybtfølt Erkendelse af det forbigangne skrider jeg da nu til med Folkets Udvalgte at overlægge den Forfatning, som jeg af fri kongelig Vilje har tilsagt det, og hvorved det er mit Ønske, mit Haab og min Stolthed at maatte kunne grundfæste det gamle Danmarks Ære og Lykke.

Ved mine Ministre, hvem jeg forbeholder Adgang til Forsamlingen og Ret til der at tage Ordet, naar de finder det fornødent, lader jeg den forelægge et Udkast til en saadan Forfatningslov og stoler trygt paa Deres tro og nidkære Medvirkning for, at en endelig Ordning af dette saa vigtige Anliggende maa kunne fuldbringes af nærværende, til dette Øjemed forsamlede Rigsforsamling.

Skulde dette imidlertid ej lykkes, da er det dog ikke min Hensigt at sætte Forfatningen i Kraft uden først at forelægge den for en ny Rigsforsamling.

Jeg ønsker Guds Velsignelse over Dem og Deres Gerning, at den maa vorde til Ære, Held og Lykke for vort elskede Fædreland.“

Dagen efter forelagde og oplæste Justitsminister Bardenfleth det Udkast til Grundloven, som Martsministeriet havde udarbejdet, men som væsentligst

skyldtes Kultusminister D. G. Monrad. I Henhold til dette skulde Rigsdagen bestaa af et Folketing og et Landsting, der begge skulde vælges umiddelbart af Folket, ikke gennem Valgmænd.

Valgret til Rigsdagen, baade Folketing og Landsting, fik hver uberygtet Mand, som havde Indfødsret og var fyldt 30 Aar, medmindre han havde nydt Fattighjælp, stod i privat Tjenesteforhold uden at have egen Husstand, var ude af Raadighed over sit Bo eller ikke havde opholdt sig i Valgkredsen eet Aar.

Valgbar til Folketinget var ligeledes enhver uberygtet Mand paa samme Betingelser, dog saaledes at der kun krævedes 25, ikke 30 Aars Alder. Til Landstinget krævedes derimod en Alder af 40 Aar. Endvidere skulde Medlemmerne til Folketinget vælges i Enkeltmandskredse paa omkring 12,000 Indbyggere, til Landstinget derimod amtsvis, saaledes at hver Vælger skulde stemme paa saa mange Landstingsmænd, som der i hans Amt skulde vælges.

Valgperioden til Folketinget var sat til 4 Aar, til Landstinget derimod 8 Aar. Landstingets Medlemstal skulde kun være en Tredjedel af Folketingets og Landstingsmændene ikke have Diæter.

Efter Udkastet blev der saaledes kun eet Vælgerfolk, og en Splid mellem Tingene vilde derfor let kunne hæves ved en Opløsning af begge Ting.

Det blev imidlertid ikke Martsministeriet, der kom til at følge Forfatningssagen paa dens videre Vej gennem Rigsforsamlingen. Allerede da denne traadte sammen, var dets Dage talte. Krigsminister Tscherning skønnede nemlig, at det vilde være Daarskab af os at fortsætte Krigen, idet vi umulig kunde føre den til Ende med Udsigt til Sejr, og de nationalliberale Medlemmer indenfor Martsministeriet var af den Opfattelse, at det vilde være heldigst for os at løse de rejste Stridsspørgsmaal ved en Deling af Slesvig. Men hverken hos Kongen eller Folket fandt nogen af disse Tan-

ker fornøden Støtte, og den 15. November 1848 trak Ministeriet sig derfor tilbage. Det blev saaledes det nye Ministerium — Novemberministeriet — som kom til at føre Grundlovsudkastet frem.

I politisk Henseende faldt den grundlovgivende Forsamling i tre Partier: Højre, Centrum eller de Nationalliberale og Bondevennerne eller Venstre. Formandsposten besattes med Professor J. Fr. Schouw, der tilhørte de Nationalliberale.

I de første Maaneder kom Forhandlingerne væsentligst til at dreje sig om Finans- og Skattelove samt Loven om Indførelse af almindelig Værnepligt her i Landet, og Rigsforsamlingen naaede hen i December Maaned, inden der blev taget fat paa Grundlovsudkastet. Dets Skæbne blev lagt i Hænderne paa et 17 Mands Udvalg, hvortil Centrum fik valgt 9 Medlemmer, Højre 5 og Venstre 3.

Men det skulde snart vise sig, at den Sejr, der vandtes under Paavirkningen af „Martsdagenes store Aand“, ikke var afgørende. Frihedsbegejstringen var nu blevet kølnet svært. Man havde forsømt at smede, mens Jernet var varmt, og Reaktionen havde derved faaet en alt for rig Lejlighed til at samle Kræfter.

Værnepligtsloven bragte snart en Del af Købstadsborgerne i Harnisk. Den paalagde dem en Byrde, de ikke forhen havde følt Trykket af, da Hæren hidtil udelukkende var blevet rekrutteret fra Bondestanden, og affødte en stærk Misstemning mod den Frihed, der kunde sætte Frugt i saadanne Love.

Herved fik Godsejerne Vind i Sejlene. De sad omkring paa deres Herregaarde og vaandede sig ved Tanken om, at de i Fremtiden kunde blive udelukket fra Førerskabet i det offentlige Liv, og fra deres og Købstædernes Side blev der i Løbet af Vinteren rejst en kraftig Modstand mod den almindelige Valgret, som man nu betegnede som „det store Spring ud i Mørket“,

der vilde give Staten til Pris for den uvidende Landalmue.

Indenfor det nedsatte Grundlovsudvalg viste det sig ogsaa straks, at der var mange Øren, som gerne vilde lytte til disse Røster. Ikke blot hele Højre, men tillige flere af de nationalliberale Medlemmer var stemt for en Indskrænkning i Valgretten, i det mindste til det ene Ting. Den fra Viborg Stænderforsamling kendte Frihedsmand K. M. Jespersen foreslog derfor — for om muligt at enes med Højre — som Valgretsbetingelse en Ydelse af 10 Kr. i Skat eller Ejendom af 2 Skpr. Hartkorn; men Højre gik langt videre i sine Krav, og der rejste sig nu en Bevægelse, som voksede i Styrke og Lidenskab fra Dag til Dag og bredte sig ud over det ganske Land.[1])

Forgrundsfiguren i denne Kamp var D. G. Monrad. Blandt alle de Mænd, den nye Tid havde skudt frem, var han en af de mest fremragende, et politisk Geni, og hans Udholdenhed, hans stærke Vilje og faste Tro til den almindelige Valgrets opdragende Værdi for Folket bragte Valgretten frelst forbi Skærene. Da ingen af Martsministeriets Medlemmer havde ladet sig vælge til Rigsforsamlingen, var han ved Ministeriets Tilbagetræden gaaet ud af denne og kunde saaledes ikke deltage i Forhandlingerne; men dels gennem en Række mesterligt affattede Indlæg i Dagspressen, dels ved sine ildfulde Taler paa Rigsdagsmændenes Møder i Hotel d'Angleterre øvede han en saa mægtig Indflydelse paa Medlemmerne, at da Behandlingen af Valgretsbestemmelsen hen i Marts kom for i Salen, faldt alle Forslag om dens Indskrænkning haabløst til Jorden.

Men Reaktionens Kræfter var ikke dermed ud-

[1]) Fra Landets forskellige Egne indkom der i Løbet af Februar og Marts 1849 til Rigsdagen omkring 58,000 Underskrifter for den almindelige Valgret, medens Modstanderne kun naaede at faa samlet 14,000.

tømt. Fra Højres Side gik Bestræbelserne nu ud paa at faa fastsat visse Regler for Landstingets Sammensætning, saaledes at kun den, der var i Besiddelse af en nærmere bestemt Indtægt eller Formue, kunde vælges til Medlem af dette Ting.

Af de forskellige Forslag, der i denne Anledning fremsattes, gik et, der blev stillet af de to Centrumsmedlemmer P. D. Bruun og K. M. Jespersen ud paa at kræve en aarlig Indtægt af 2400 Kroner eller 400 Kroners Skatteydelse og 40 Aars Alder som Betingelse for at kunne vælges til Landstingsmand. Endvidere skulde Landstingsvalgene foretages gennem Valgmænd, der var valgt sognevis, men af det samme Vælgerfolk, som havde Valgret til Folketinget, og Landstingets Medlemstal være Halvdelen af Folketingets.

Dette Forslag tilfredsstillede fra først af hverken Højre eller Venstre, og der var saaledes ringe Udsigt for dets Gennemførelse, men alt som Tiden skred frem, og Rigsforsamlingen naaede hen i April Maaned, forandredes den politiske Situation i høj Grad. Krigen var udbrudt paa ny, Fjenderne hærgede omkring i Jylland, og mange af de jydske Rigsdagsmænd beredte sig allerede paa at vende hjem. Under disse Forhold maatte man nødvendigvis se at komme til et Resultat, hvis ikke hele Arbejdet for Forfatningssagen skulde løbe ud i det blaa, og det Maal, Folket nu saa længe havde kæmpet for, saaledes ikke naas. Og i et Partimøde, Venstre holdt om Aftenen den 5. Maj, traf de derfor Beslutning om at støtte det Bruun-Jespersenske Forslag.

Den 7. Maj blev Forslaget sat paa Dagsordenen til anden og sidste Behandling. Der var stillet ikke mindre end 35 Ændringsforslag til det og Spændingen i Forsamlingen naaede denne Dag sit Højdepunkt. Alle følte, at dette Møde vilde afgøre Grundlovens Skæbne.

Efter at en Række Talere havde anbefalet deres Ændringsforslag, fik Balthazar Christensen Ordet og udtalte paa sit Partis Vegne, at Venstre under de fore-

liggende Omstændigheder ikke vilde stille sig mod det Hovedforslag, der var forelagt, idet de fandt, at Demokratiet og Folket ret vel kunde hjælpe sig med den Repræsentation, som her var foreslaaet.

At Venstre havde fattet denne Beslutning, blev dog en stor Overraskelse for de andre Partier, og Højre gav sin Harme Luft ved at erklære, at „denne Enighed var om ikke Overrumplingens Værk saa dog en Overraskelse for de uindviede“. Ved Afstemningen vedtoges det Bruun-Jespersenske Forslag med 127 St.

Med Afstemningen den 7. Maj kunde den nye Forfatningslov betragtes som sikret, og flere af Medlemmerne begyndte nu at bryde op fra Rigsdagen. De øvrige Grundlovsforhandlinger tog et overvejende fredeligt Forløb, og „Løfteparagrafferne“ lod man henstaa uden nogen Tidsbestemmelse for deres Indfrielse. De sidste Forhandlinger afsluttedes den 25. Maj, paa hvilken Dag hele Grundloven blev vedtaget med 119 Stemmer mod 4. Nogle Højremænd undlod at stemme, og 7 af disse, blandt hvilke var David, Mynster og A. S. Ørsted, afgav Erklæringer om, at de ansaa denne Forfatning for ganske forkastelig.

Indenfor Rigsforsamlingen var det den almindelige Mening, at Kongen vilde stadfæste Grundloven den 28. Maj, 18 Aars-Dagen efter Frederik den Sjettes Løfte om Indførelse af Stænderne, men Novemberministeriet, der — som B. Rée fra Aalborg udtalte — fra den første Dag til den sidste havde smagt paa Forfatningen som paa et surt Æble, hindrede dette, idet det forlangte, at Valgloven skulde gøres færdig først. Der var nemlig opstaaet Strid om, hvilke Skatter der skulde medregnes til de 400 Kroner, som krævedes erlagt i aarlig Skat for at kunne vælges til Landstingsmand. Bondevennerne forlangte Tiendeafgiften medregnet, men da Højre og Centrum paa ingen Maade vilde gaa med dertil og fandt kraftig Støtte hos Ministeriet, maatte de opgive Forslaget. Rigsdagsmændenes Diæter gav

ligeledes Anledning til en skarp Debat, som omsider endte med, at man vedtog 3 Rigsdaler i Dagpenge.

Den 4. Juni blev man endelig færdig med Valgloven, og Dagen efter, den 5. Juni 1849, underskrev Frederik den Syvende den nye Forfatningslov, „Danmarks Riges Grundlov“, hvorefter han sluttede Rigsforsamlingen med følgende Tale:

„Danske Mænd! Det Hverv, som var eder overdraget, har I nu fuldført. Jeg har tiltraadt de Forandringer, som I har foreslaaet i det Udkast til en Forfatningslov, som jeg har ladet eder forelægge, og jeg har derfor i Dag vedtaget, underskrevet og til ubrødelig Efterlevelse ladet udgaa Danmarks Riges Grundlov. Dette Værk, der skal være Grundvolden for vort elskede Fædrelands fremtidige Udvikling, er saaledes tilendebragt under det Samdrægtighedens Baand, som her saa lykkelig forener Konge og Folk; men endnu sukker Landet under den lige saa uretfærdige som haarde Kamp, en overlegen Fjende har paaført det. Under disse Omstændigheder kan der indtræde Tilfælde, hvis Afgørelse vil udfordre Medvirkning fra Folkets Side uden at kunne opsættes, indtil Rigsdagen grundlovsmæssig kan sammentræde. I saadanne Tilfælde forbeholder jeg mig derfor, idet jeg i Naade opløser nærværende Forsamling, igen at kunne lade eder sammentræde som Repræsentanter for Folket.

Den Almægtige skænke sin Velsignelse til det af os nu fuldførte Værk, at det maa blive til Danmarks sande Vel!“

De første Valg til Folketinget fandt Sted 4. December 1849, til Landstinget 29. December. Den første Rigsdag efter Junigrundloven samledes 30. Januar 1850, den sidste 1866.

Junigrundloven var en af de mest frisindede Forfatninger, der den Gang fandtes i Europa. Den var helt igennem præget af den Opfattelse, at der bør være

Lighed mellem alle Statens Borgere, og at hver Borger maa nyde den størst mulige Frihed.

Ved Grundloven af 5. Juni 1849 blev Danmark et indskrænket Monarki. Statsmagten deltes nu i tre Grene: den lovgivende, den udøvende og den dømmende Magt. Den lovgivende Magt blev hos Kongen og Rigsdagen i Forening, den udøvende Magt hos Kongen og den dømmende Magt hos Domstolene.

Uden Vrangvilje, uden Modstand gav Frederik den Syvende efter for Kravene om en fri Forfatning, og det brede Lag af Befolkningen fyldtes derved af Taknemlighed mod denne Konge, som i Folkemunde kom til at hedde „Grundlovens Giver“.

Under Junigrundloven.

Under Navnet „Danmarks Riges Grundlov“ var Junigrundloven blevet stadfæstet, og man overlod derved til Fremtiden at fortolke dette Navn. Det danske Monarki naaede til Elben, Kongeriget Danmark derimod kun til Kongeaaen, men Danmarks Rige gik til Ejderen. Oprindelig havde det været Meningen, at Sønderjylland skulde indbefattes under Junigrundloven, hvorimod Holsten og Lauenborg, der var tyske Landsdele og optaget i det tyske Forbund, skulde have en fri Forfatning for sig.

Disse Planer strandede imidlertid, idet Krigen, vi førte 1848—50, ikke bragte nogen Løsning paa de svævende Stridsspørgsmaal. Resultatet var blevet, at Slesvig ikke maatte knyttes til Danmark med noget Baand, som ikke tillige omfattede Holsten og Lauenborg.

Paa denne Maade vedblev det sønderjydske Spørgsmaal at være et aabent Spørgsmaal, som det tyske Forbund fik en Haand i Hanke med og kunde blande sig i ved given Lejlighed.

Efter Fredsslutningen blev den Ejderpolitik, der havde været Regeringens og Folkerepræsentationens Program i de første Frihedsaar, skubbet til Side. En reaktionær Luftning gik nu paa ny hen over Europa og bragte i mange Lande strenge Tider for de demokratiske Forfatninger.[1])

---

[1]) I Østrig genindførtes Enevælden 1851, og Kongen af Prøjsen lod Forfatningslovens liberale Løfter bortfortolke af sine Statsmænd og Domstole. Saaledes gik det overalt i de tyske Smaastater.

Ogsaa herhjemme begyndte de gamle, konservative Statsmænd atter at komme til Kræfter. De trængte sig igen frem og indledede en Politik, der gik ud paa at grundlægge en ny „Helstat“, hvorved Holsten og Lauenborg blev knyttet til Danmark som lige saa nær forbundne Rigsdele som Sønderjylland.

Ved Freden i Berlin 1850 bestemtes det, at der skulde træffes nærmere Overenskomster mellem Danmark og de tyske Stormagters Regeringer om Hertugdømmernes fremtidige Stilling til Danmark. Disse Overenskomster fandt Sted i Løbet af 1851 og 1852, og paa Grundlag heraf blev der den 28. Januar 1852 — Dagen efter, at Ministeriet Bluhme havde tiltraadt Regeringen — udstedt en kongelig Kundgørelse, som bebudede en Fællesforfatning, der skulde gælde for hele det danske Monarkis fælles Rigsanliggender.

Denne Kundgørelse, der navnlig bragte det nationalliberale Parti i stærk Opposotion til Regeringen, blev Indledningen til en staaende Forfatningskamp herhjemme. Man kunde umulig anerkende Kongens Ret til paa egen Haand at afgøre disse vigtige Anliggender, og desuden vilde den nye Forfatnings Gennemførelse betyde en Indskrænkning i Grundloven. Fra Rigsdagens Side blev der nu sat al Kraft ind paa at faa Lejlighed til at øve en saa stor Indflydelse paa Indholdet af Fællesforfatningen som vel muligt, og det lykkedes Monrad at aftvinge Regeringen en Erklæring om, at Grundlovsændringen vilde komme til at foregaa efter de i Junigrundloven fastsatte Regler, samt at Fællesforfatningen vilde blive givet med Rigsdagens fulde Medvirkning.

Foreløbig havde det dog lange Udsigter med Fællesforfatningens Tilblivelse. Indenfor Ministeriet herskede der nemlig fra Begyndelsen af ingenlunde fuld Enighed om Forfatningens Karakter i det hele taget, og Sagen blev derfor stillet i Bero, idet Regeringen

nu tog fat paa Løsningen af en anden Opgave, nemlig Ordningen af Tronfølgen efter Frederik den Syvende.[1])

Det Udkast til en Tronfølgelov, som Regeringen derefter forelagde Rigsdagen, afskaffede Kongelovens Arvefølge og indskrænkede den fremtidige Arvefølge til Kong Kristians og Dronning Louises mandlige Efterkommere. De Nationalliberale fandt imidlertid, at den fuldstændige Ophævelse af Kongelovens Arvefølge var ikke alene unødvendig, men endog landsskadelig, da man derved gik hen og overskar et Baand, hvormed Sønderjylland siden Fredsslutningen 1721 havde været knyttet til Nørrejylland og de danske Øer[2]), og fra dette Partis Side blev der nu rejst en vældig Modstand mod den nye Arvefølgeordning.

Da Londonertraktaten imidlertid opfattedes saaledes, at der indenfor det danske Monarki fremtidig ikke maatte eksistere nogen kvindelig Arvefølge, og at hverken den russiske Kejser, England eller Frankrig vilde gaa ind paa, at vi tog Afstand fra Traktatens Ord, besvarede Regeringen den rejste Opposition med først at opløse Folketinget i Januar 1853 og nogle Maaneder senere hen hele Rigsdagen. Ved begge disse Opløsningsvalg, under hvilke der blev ført en meget hidsig Valgkampagne mellem de Nationalliberale og Bondevennerne, fik Regeringens Politik ved Bondevennernes Støtte den nødvendige Tilslutning, og den 31. Juli 1853 naaede Tronfølgeloven at blive gennemført.

---

[1]) Ved den saakaldte Londonertraktat af 8. Jan. 1852 havde de 5 Stormagter tillige med Sverige-Norge stadfæstet en mellem det danske Kongehus' Medlemmer afsluttet Overenskomst, i Henhold til hvilken det samlede danske Monarki, naar den mandlige Linie af Kongehuset uddøde, skulde tilfalde Prins Kristian af Lyksborg og efter ham hans mandlige Afkom i hans Ægteskab med Prinsesse Louise af Hessen.

[2]) Fra 1721 havde Frederik den Tredjes Efterkommere baade paa Mands- og Kvindesiden Arveret til Sønderjylland.

Denne Sejr øgede i høj Grad Ministeriets Selvfølelse. Ved en Rekonstruktion, der fandt Sted i April Maaned 1853, var den fra Kristian den Ottendes Enevælde kendte Repræsentant A. S. Ørsted tiltraadt Regeringen som Premierminister, og Ministeriet mente sig nu stærkt nok til at søge Fællesforfatningen løst uden Rigsdagens Medvirkning. Foreløbig skulde der dog gøres et Forsøg paa, om det kunde ske paa grundlovsmæssig Maade, og Regeringen lod derfor hen paa Sommeren forelægge et Udkast til en Grundlovsændring, hvorefter Junigrundloven indskrænkedes til kun at gælde for Kongerigets særlige Anliggender. Den herved ændrede Grundlov skulde da træde i Kraft, saa snart „Kongen havde givet" Forfatningsloven for det danske Monarkis Fællesanliggender.

Paa denne Maade vilde man altsaa have, at Rigsdagen bandt sig til Grundlovsændringen og afklædte sig sin Myndighed overfor Fællesforfatningen, inden den havde set, hvordan den nye Forfatning kom til at se ud.

Skønt disse Krav, Regeringen herved stillede, saaledes var i Modstrid med det Løfte, Bluhme havde afgivet, var Udsigterne for deres Gennemførelse dog ingenlunde ugunstige paa dette Tidspunkt, da Regeringen stod med et betydeligt Flertal paa sin Side i Rigsdagen. Men i sit Grundlovsændringsforslag gik den langt videre, end det var nødvendigt for at gøre Junigrundloven til en Grundlov for Kongeriget alene.

I det forelagte Forslag lod den nemlig Reaktionen stikke sine Følehorn alt for langt frem. Udkastet tog blandt andet ogsaa Sigte paa at stryge Trykkefrihedsparagraffen i Junigrundloven, Paragraffen om den almindelige Værnepligt, Bestemmelserne om Valgene til Rigsdagen, endvidere samtlige Løfteparagraffer.

Herved stødte Regeringen Bondevennerne, der hidtil havde været dens vigtigste parlamentariske Støtte, bort fra sig. For Flertallet af Bondevennerne var nemlig hverken Fællesforfatningens Tilblivelsesmaade eller

Spørgsmaalet om dens Indhold nogen Livssag, naar blot Junigrundloven ikke indskrænkedes mere, end Forholdene gjorde det nødvendigt. Men Tanken om, at den almindelige Valgret paa en eller anden Maade kunde blive beskaaret, var tilstrækkelig til at drive dette Parti over i Oppositionens Lejr.

Under disse Forhold rejste der sig snart en stærk Modstand mod det forelagte Grundlovsforslag, og det nedsatte Udvalg enedes om at stryge alle de Ændringer i Forslaget, der ikke var strengt nødvendige, hvortil ydermere blev føjet den Bestemmelse, at Grundlovsindskrænkningen først skulde træde i Kraft ved en særlig Beslutning af Rigsdagen, efter at Fællesforfatningen var blevet den meddelt.

Ved Forhandlingerne om denne Sag havde Ørsted jævnlig ladet sig forlyde med, at Kongen var berettiget til paa egen Haand at indskrænke Junigrundloven til kun at gælde for Kongerigets særlige Anliggender. Herved øgedes Dag for Dag Uviljen mod Regeringen, og det endte med, at Rigsdagen hen i Marts 1854 vedtog en Adresse til Kongen, i hvilken den udtalte sin Mistillid til Ministeriet. Kort Tid efter sluttedes imidlertid Rigsdagen, og Krisen trak over, uden at der fandt noget Ministerskifte Sted.

Efter denne Storm satte Ministeriet Ørsted sig mere fast i Sadlen end før og greb nu Regeringens Tøjler med en næsten diktatorisk Myndighed. Oberstløjtnant Andræ, Generalauditør Hall og Biskop Monrad blev afskediget, fordi de havde været med til at stemme for og forberede Mistillidsadressen, og der blev rejst ikke mindre end 39 Sagsanlæg mod de oppositionelle Blade.

Som Følge af denne Optræden fra Ministeriets Side blev Embedsstanden grebet af en saadan Frygt for Afsked, at 21 Embedsmænd i Løbet af Sommeren 1854 besluttede at nedlægge deres Mandater, for at de ikke

ved deres Stilling paa Rigsdagen skulde udsætte sig for at miste deres Embeder.

Endog Kongen maatte bøje sig for Ørsteds Enevælde, da Sjællands Bispestol blev ledig efter Biskop Mynsters Død, og besætte den med den konservative Helstatsmand Professor Martensen, idet Ministeriet gjorde det til et Kabinetsspørgsmaal, at dets Indstilling blev taget til Følge.

Da Regeringen saaledes havde svunget Svøben over Modstandernes Hoveder, skred den til ad Oktroyeringens Vej (d. e. egenmægtigt) at løse Forfatningssagen og udstedte den 26. Juli 1854 „Forordning om det danske Mornarkis Fællesanliggender", hvorefter den ved Rigsdagens Sammentræden i Oktober erklærede, at Regeringen ikke mere betragtede Grundloven som bestaaende i sin fulde Udstrækning.

Men derved var Buen dog blevet spændt saa stramt, at den nødvendigvis omsider maatte briste. Den Krænkelse af Rigsdagens Myndighed, som her havde fundet Sted, bragte alle Partierne paa Rigsdagen i Opposition til Regeringen. Flertallet af Bondevennerne og de Nationalliberale stemte straks for at sætte Ministeriet under Rigsretstiltale, dels for Juliforordningen, dels for nogle Militærforanstaltninger, der var blevet foretaget uden Bevilling i Anledning af Krigen mellem England og Rusland[1]). Efter nogen Drøftelse af denne Sag vedtoges det imidlertid at nedsætte et Udvalg til at forberede en Rigsretsaktion og indgive en Adresse til Kongen, i hvilken man opfordrede ham til at medvirke til en virkelig konstitutionel Fællesforfatning.

[1]) For disse Bevillinger blev der i 1855 rejst Anklage mod 4 af de fhv. Medlemmer af det Ørstedske Ministerium. Ved Dommen 28. Febr. 1856 blev de alle frikendte, idet den ene Halvdel af de 16 Medlemmer (Højesteretsmedlemmerne), Rigsretten var sammensat af, stemte for Frifindelse, den anden (Landstingsmedlemmerne) for Domfældelse. Dette var den første Rigsretstiltale her i Landet.

Adressen blev i Løbet af faa Dage saa godt som enstemmig vedtaget i begge Ting og overbragt til Kongen, men Ministeriet fik hurtigt afbrudt Forhandlingerne mellem Kongen og Rigsdagen og udvirket en Opløsning af Folketinget, endog ved et meget unaadigt Brev.

Men nu havde Uviljen mod Regeringen omsider bredt sig ud over det hele Land, og Valgresultatet blev denne Gang, at Ørsteds Modstandere sejrede alle Steder. Ministeriets Fald var dermed beseglet. I December 1854 maatte det forlade Taburetterne, og Kongen overdrog det til Landdrosten fra Pinneberg i Holsten, L. N. Scheele, der stod baade Frederik den Syvende og Grevinde Danner nær, at danne et Ministerium, som kunde være villig til at føre Udviklingen ind i et nyt Spor paa det tilvejebragte Grundlag.

Man fik nu ad forfatningsmæssig Vej vedtaget det fornødne, saaledes at Junigrundloven kun kom til at gælde for Kongerigets særlige Anliggender. Fra Rigsdagens Side blev der taget det Forbehold, at Indskrænkningen kun skulde gælde, „saa længe Fællesforfatningen opretholdtes i anerkendt Kraft og Virksomhed“ [1]), og under 2. Oktober 1855 udkom:

1) Forfatningslov om det danske Monarkis Fællesanliggender.

2) Kundgørelse om Indskrænkning af Grundloven af 5. Juni 1849.

Gennem den Fællesforfatning, man herved havde faaet tilvejebragt med det Formaal at samle alle Monarkiets Landsdele i en „Helstat“, var man nu naaet til, at Slesvig og Holsten fik hver sit Ministerium og hver sin Stænderforsamling og Lauenborg en Landdag med lovgivende Myndighed for disse Landsdeles særlige Forhold, medens den danske Rigsdag blev en For-

---

[1]) Beslutningen om dette Forbehold blev vedtaget enslydende i begge Ting — i Landstinget med 38 Stemmer mod 10 og i Folketinget med 54 Stemmer mod 44.

samling, der kun kunde træffe Bestemmelse om Kongerigets særlige Anliggender.

Alle Fællessager, saasom Diplomati, Kongehus, Finanser, Hær og Flaade, blev henlagt under et Rigsraad [1]), der fik lovgivende Myndighed for disse Forholds Vedkommende og skulde samles til Forhandling i København hvert andet Aar.

Denne Fællesforfatning tilfredsstillede dog ingenlunde Slesvig-Holstenerne, og det varede ikke længe, før det i Rigsraadet kom til hæftige Sammenstød mellem dem og Danskerne. Men da Slesvig-Holstenerne var Mindretallet, maatte de altid bøje sig ved Afstemningerne. Herover blev de stærkt misfornøjede og klagede til det tyske Forbund. Utilfredsheden med det kunstige Forfatningsmaskineri blev til sidst saa stor, at Holstenerne ligefrem nægtede at deltage i Forhandlingerne og udeblev fra Rigsraadets Møder.

I denne stejle Holdning fandt de Støtte omkring i Tyskland. Indenfor det tyske Folk var der nemlig i Slutningen af 50erne atter begyndt at komme Liv i de nationale Bevægelser, og Tanken om Tysklands Enhed fandt derigennem paa ny stor Tilslutning. Under disse Forhold følte de tyske Stormagter sig nu i høj Grad tilskyndede til at komme „den forladte Broderstamme“

---

[1]) I Henhold til Forfatningen af 2. Oktbr. 1855 bestod Rigsraadet af 80 Medlemmer, nemlig 12 kongevalgte Medlemmer fra Danmark, 3 fra Slesvig, 4 fra Holsten og 1 fra Lauenborg, samt 12 Medlemmer valgte af Folketinget, 6 af Landstinget, 5 af Stænderforsamlingen for Slesvig, 6 af Stænderforsamlingen for Holsten og 1 Medlem valgt af Ridderskabet i Lauenborg. Endvidere af umiddelbart valgte Medlemmer: 7 fra Sjællands Stift, 3 fra Lolland-Falsters og Fyns Stift, 7 fra Nørrejylland, 5 fra Slesvig og 8 fra Holsten.

Da Holsten og Lauenborg 6. Novbr. 1858 udsondredes af Fællesforfatningen, kom Rigsraadet kun til at bestaa af 60 Medlemmer, idet alle Medlemmerne fra de to Landsdele nu udgik.

mod Nord til Hjælp for — som det hed — at befri det af „Trældom under det danske Aag“, og den 11. Februar 1858 erklærede Forbundsregeringen i Frankfurt, at den ikke længer vilde erkende Forfatningsloven af 1855 som gældende for Holsten og Lauenborg.

Dette Skridt fra Forbundets Side førte til, at Fællesforfatningen den 6. November 1858 hævedes for disse Provinsers Vedkommende, saa at kun Slesvig fra nu af blev tilbage under den. Indtil en ny Ordning var tilvejebragt, skulde Enevælden da atter være gældende i Holsten og Lauenborg for Fællesanliggendernes Vedkommende, og de Love, det dansk-slesvigske Rigsraad vedtog, blev nu udstedt af Kongen ogsaa for Holsten og Lauenborg.

Da „Helstatsmændene“s Bestræbelser for at knytte alle Landsdelene sammen til een Stat saaledes havde vist sig haabløse, blev der af Ministeriet Hall foretaget en Svingning hen imod „Ejderpolitikken“ igen, idet man nu søgte at faa Stormagterne til at indse, at det vilde være umuligt at faa en Fællesforfatning med Holsten. Og efter at Regeringen i Marts 1863 havde tilkendegivet det tyske Forbund, at den vilde udskille Holsten og Lauenborg fra det øvrige Rige og give disse Landsdele en særskilt fri Forfatning med egen Regering og Hær, tog man fat paa at lave en ny Fællesforfatning for Kongeriget Danmark og Hertugdømmet Slesvig alene. Derved vilde „Danmark til Ejderen“ komme til at danne en Enhed overfor Forbundet, medens Holsten og Lauenborg kun fik Konge tilfælles med Danmark. De tyske Stormagter nedlagde Indsigelse mod en saadan Plans Gennemførelse, men i England var Folkestemningen stærkt paa Danmarks Side, ligesom ogsaa Sverige-Norge billigede Holstens Udskillelse, og Ministeriet haabede derved paa, det skulde lykkes for det at naa til en heldig Løsning af de svævende Stridsspørgsmaal.

Frugten af denne Politik, som de Nationalliberale

stod i Spidsen for, var den saakaldte Novemberforfatning. Den blev vedtaget af Rigsraadet den 13. November 1863 med 40 Stemmer mod 16 under et saadant Stemningens Højtryk, at Formanden, J. N. Madvig, flere Gange maatte skride ind mod Tilhørerne, idet de gav deres høje Bifald til Kende overfor de Talere, der støttede Forslaget.

To Dage efter døde Kongen, og han naaede derved ikke at faa stadfæstet Forfatningsforslaget. I denne Omstændighed har mange forhen villet se den væsentligste Aarsag til Krigen 1864, men selv om Frederik den Syvende ikke var død paa dette Tidspunkt, og det var blevet ham, der havde ført den nye Forfatning frem, vilde Urolighederne ligefuldt være kommet. Situationen blev imidlertid nu yderligere tilspidset derved, at hans Efterfølger indledede en ny Tronfølge i det danske Monarki.

Kristian den Niende, der altid havde staaet Helstatsmændene nær, betragtede Novemberforfatningen for et Fejlgreb af den alvorligste Art og forbeholdt sig Betænkningstid, før han vilde underskrive denne „Grundlov for Kongeriget Danmark og Hertugdømmet Slesvigs Fællesanliggender". Samme Dag som Lovforslaget blev vedtaget i Rigsraadet, havde Preussen nemlig i en skarp Note erklæret, at det ansaa den dansk-slesvigske Fællesforfatning for et klart Brud paa Aftalerne fra 1851—52, og England og Frankrig lagde heller ikke Skjul paa, at de langt fra billigede det Skridt, den danske Regering herved havde foretaget sig. Ydermere vidste man ogsaa, at Ruslands Sympatier overfor Danmark i Øjeblikket stod paa svage Fødder.

Der var saaledes meget, som pegede i Retning af, at den tilvejebragte Forfatning kunde drage Faren ind over vort Land, men Ministeriet Hall vilde ikke bøje sig derfor, og saa vel den nationalliberale Presse som Folkestemningen i København krævede med stor

Styrke, at Kongen skulde lade alle Betænkeligheder fare. Mange nærede endog Mistvivl om hans danske Sindelag, og til sidst kom det til hæftige Gadedemonstrationer mod den kongelige Familie.

For dette stærke Pres gav Kristian den Niende efter og stadfæstede den nye Grundlov den 18. November. Da det var sket, kom der atter Ro i Hovedstaden.

Ved denne Lov, der skulde træde i Kraft 1. Januar 1864, var Hertugdømmet Slesvig imidlertid blevet knyttet til Kongeriget Danmark med et Baand, som ikke tillige omfattede Holsten. Dette blev den formelle Aarsag til Krigen 1864.

Grundlovsændringen i 1866.

Ved Fredsslutningen i Wien den 30. Oktober 1864 mistede vi Slesvig, Holsten og Lauenborg — de Landsdele, der havde givet Anledning til Fællesforfatningernes Fremkomst, men i Henhold til Novemberforfatningen havde vi et Rigsraad, bestaaende af et Folketing og et Landsting, for Danmarks og Slesvigs fælles Anliggender[1]) og en Rigsdag, ligeledes bestaaende af et Folketing og et Landsting, for Kongerigets særlige Anliggender. At opretholde to Forfatninger for Konge-

[1]) Efter Fællesforfatningen af 18. Novbr. 1863 bestod Rigsraadet af 213 Medlemmer, nemlig Landstinget af 12 kongevalgte Medlemmer fra Danmark og 6 fra Slesvig samt 65 umiddelbart valgte Medlemmer fra Danmark og Slesvig. Folketinget talte 101 Medlemmer valgte i Danmark og 29 i Slesvig.

De første Valg til Rigsraadet fandt Sted i Marts 1864, men som Følge af Krigen kom Slesvig aldrig til at deltage i Valgene. Dette Rigsraad var sammenkaldt fire Gange, nemlig 1864, 1864—65, 1865 og 1866. Dets Forhandlinger kom væsentligst til at dreje sig om Anliggender vedrørende Krigen og Fredsslutningsvilkaarene, Reguleringen af Hertugdømmernes finansielle Forhold til Danmark og Fastsættelsen af de Betingelser, hvorved Rigsraadet skulde ophæves.

riget alene var der ingen Grund til, og der blev nu stillet Forslag om at ophæve de to Forfatninger og indføre en ny.

Indenfor Venstre gjorde den Opfattelse sig gældende, at Rigsraadet uden videre skulde ophæves og Junigrundloven træde i Kraft og gælde i hele sin Udstrækning for alle Rigets Anliggender i Henhold til det Forbehold, Rigsdagen havde taget ved Grundlovsændringen i 1855. Ministeriet Bluhme, som havde overtaget Regeringen i Sommeren 1864, var imidlertid af den Anskuelse, at dette Forbehold ikke havde nogen retsgyldig Kraft, men at der maatte foretages nye Ændringer i Grundloven, og heri fandt Regeringen Tilslutning hos de Nationalliberale.

I henved to Aar førtes der nu en haard og bitter Strid om Forfatningssagen, som navnlig kom til at dreje sig om Valgretten til Landstinget.

Paa dette Punkt i Junigrundloven søgte Modstanderne af den almindelige Valgret at faa en Ændring foretaget, og fra konservativ Side blev der ved denne Lejlighed udfoldet megen politisk Behændighed. I lang Tid kæmpedes der ogsaa tappert fra Venstres Side for at bevare den lige Valgret til begge Tingene, og Ministeriet Bluhme kørte derved i November 1865 fast paa Revideringen.

Fælles Had mod de Nationalliberale, der i 1864 saa ivrigt havde støttet Tanken om, at Politikerne skulde tie og Vaabnene tale, drev omsider „de store Bønder“, Godsejerne (under Grev Frijs’ og Estrups Førerskab) og „de smaa Bønder“ (en Del af Bondevennerne under J. A. Hansens Ledelse) sammen, hvorved der blev sluttet et Forlig med det Resultat, at den almindelige Valgret til Landstinget tabtes.

De Bestræbelser, der i 1849 havde været fremme fra Reaktionens Side for Valgrettens Indskrænkning, bar saaledes Frugt i 1866, og Hartkornet og Penge-

magten blev fra nu af den Basis, som Landstinget kom til at hvile paa. Hvilke uheldige Følger denne Ændring vilde drage efter sig for den politiske Udvikling i vort Land, var mange af Demokratiets Mænd dog ingenlunde den Gang klar over.

Ministeriet Frijs, der overtog Regeringen i November 1865, førte Forfatningssagen igennem. Efter at Grundlovsændringen var vedtaget i Rigsdagens 17. og 18. ordentlige Samling, blev begge Tingene i Henhold til Junigrundlovens § 100 opløst, og nye Valg fandt Sted i Juni 1866[1]). I Juli Maaned indkaldtes Rigsdagen til en overordentlig Samling, paa hvilken „Danmarks Riges gennemsete Grundlov af 5. Juni 1849" blev endelig vedtaget — i Landstinget den 19. Juli med 30 Stemmer mod 20, i Folketinget den 27. Juli med 55 Stemmer mod 44. Medens Stemmerne taltes, slog Klokken 12, og Vedtagelsen fandt altsaa først Sted den 28. Juli.

Samme Dag stadfæstede Kristian den Niende Grundloven og sluttede derpaa Rigsdagssamlingen med Oplæsningen af følgende Trontale:

„Danske Rigsdagsmænd! Da I nu staar i Begreb med at vende tilbage til eders Hjem efter denne korte, men betydningsfulde Samling, føler Vi Trang til selv at bringe eder Vor Hilsen og Vor Tak for, hvad I har udrettet til Fædrelandets Vel.

Vi har i Dag forsynet det af Rigsdagen for tredje Gang vedtagne Grundlovsudkast med Vor Underskrift, og Vi er overbevist om, at Vi herved har handlet i samme Aand som Vor højsalige Forgænger, da han den 5. Juni 1849 stadfæstede den Grundlov, som nu ved eders Medvirkning er blevet underkastet det fornødne Gen-

[1]) Efter Junigrundloven skulde et Grundlovsændringsforslag vedtages i tre Rigsdagssamlinger, efter den reviderede Grundlov derimod kun i to Rigsdagssamlinger.

nemsyn for at kunne blive anvendelig paa alle Rigets Anliggender.

Det er Vort tillidsfulde Haab, at Vort fri og trofaste Folk med Fædrelandskærlighed vil slutte sig til denne Grundlov, og at alle Vore Undersaatter, uanset den Meningsforskel, som paa Sagens foregaaende Trin frit og uhindret har kunnet fremtræde, nu, da Afgørelsen er truffet, endrægtigen vil samvirke med Os i Bestræbelsen for en frugtbringende Udvikling af Statens aandelige og materielle Kræfter.

Vi beder den almægtige Gud, at han vil lægge sin Velsignelse i det Værk, som Vi tilsammen har tilvejebragt, at han vil give Os alle Kraft til at arbejde videre i Troskab og Samdrægtighed, og at han vil bevare og beskærme Danmark og det danske Folk.

Med disse Ønsker erklærer Vi herved Rigsdagens nærværende Samling for sluttet."

De 30 Landstingsmænd, der ved den endelige Afstemning om Grundlovsændringen i 1866 stemte Ja, var følgende: A. Boesen, F. Jørgensen, O. E. Sonne, Brinck-Seidelin, G. E. Brock, C. M. Brockdorff, van Deurs, F. Drejer, N. Frandsen, Frijs-Juellinge, H. Hansen, Hækkerup, Klein, P. Knudsen, Larsen, Orla Lehmann, J. N. Madvig, H. C. Müller, H. C. Nielsen, P. Nielsen, V. Nielsen, Olrik, Philipsen, Carl Ploug, Chr. Rasmussen, C. P. T. Rosenørn-Teilmann, G. F. P. Strøm, A. E. M. Tang, C. V. Thalbitzer, Unsgaard.

De 20, der stemte Nej, var: J. P. Christensen, Andersen, Boisen, Bønløkke, Christiansen, N. Christensen, N. F. S. Grundtvig, H. P. Hansen, J. Jørgensen, Knækkenborg, F. Lüders, Madsen, J. Nielsen, Nyegaard, N. Pedersen, S. Pedersen, N. Poulsen, N. Rasmussen, B. Rée, Thaarup.

De 55 Folketingsmænd, der stemte Ja til Grundlovsændringen 1866, var følgende: Kühnel, Fr. Barfod, Hage, Hall, A. C. Hansen, C. A. H. Hansen, Hasselbalch, Hjorth, C. Holstein, Holstein-Holsteinborg, Chr. Jensen, Fr. Jespersen, J. H. Jespersen, Jensen, A. Jørgensen, Sylvester Jørgensen, L. C. Larsen, Lund, Mayntz, Mørk, A. Neergaard, E. Neergaard, J. Nielsen, Nyholm, K. Pedersen, C. Petersen, H. M. Petersen, Qvistgaard, Raben, J. Rée, Riis, Chr. Rimestad, C. V. Rimestad, Scavenius, Steen, Steenstrup, Tutein, Tuxen, Wøl-

ler, Aaberg, Adler, Chr. Berg, Bentzen, St. Bille, C. Brix, Casse, Dam, Dein, Dreyer, Fallesen, Fenger, Fischer, Fonnesbech, Gad, J. D. N. B. Grundtvig.

De 44 Folketingsmænd, der stemte Nej, var: N. J. Termansen, Lars Dinesen, H. Hansen, N. Hansen, Holm, Holberg, Sofus Hogsbro, H. Jensen, Jens Jensen, Jørgen Jensen, L. Jensen, R. Jensen, Søren Jørgensen, Søren Kjær, Christopher Krabbe, Madsen, Müller, A. Nielsen, Chr. Nielsen, P. Nielsen, L. Olsen, R. Olsen, M. Pedersen, Povlsen, J. Rasmussen, Rotwitt, Schroll, Thomsen, Thurah, A. F. Tscherning, G. H. Winther, P. C. Zahle, C. Alberti, Albertsen, J. Andersen, N. Andersen, Berthelsen, Boisen, Bülow, Bønløkke, Christensen, Clausager, Dahl, Frølund.

J. A. Hansen var ikke Medlem af Folketinget, da den endelige Afstemning om Grundlovsændringen i 1866 fandt Sted. Hans Tilslutning til Grev Frijs bevirkede, at Vælgerne i hans gamle Valgkreds — Langelandskredsen — vragede ham ved Opløsningsvalget i Sommeren 1866. Et Par Maaneder efter kom han dog atter ind i Folketinget, idet han da valgtes i Svendborg.

De to gamle politiske Veteraner Biskop Grundtvig og Oberst Tscherning, der paa dette Tidspunkt var Aldersformænd henholdsvis for Landstinget og Folketinget, havde ved Forhandlingerne om Grundlovsændringen stridt Side om Side for den almindelige Valgrets Bevarelse til begge Ting. Da det var at forudse, at den reviderede Grundlov vilde blive vedtaget af Rigsdagen, foreslog Grundtvig Oberst Tscherning, at de skulde gaa til Kristian den Niende med en Adresse, hvori de bad ham ikke at stadfæste den forandrede Grundlov, hvilket Tscherning ogsaa straks var villig til.

I Adressen opfordrede de Kongen til at udøve sit fri, konstitutionelle Veto[1]) og motiverede dette ved

[1]) Veto, Nej, Nægtelsesret. Ifølge vor Grundlov har Kongen absolut Veto, d. v. s. Ret til uden videre ved Nægtelse af sin Underskrift at forkaste en af Rigsdagen vedtagen Lov.

I Norge t. Eks. har Kongen derimod kun suspensivt Veto, d. v. s. foreløbig Nægtelsesret. Naar tre paa hinanden følgende Storting har vedtaget et Forslag, bliver det Lov selv uden Kongens Billigelse.

at henvise til, at Rigsdagen formentlig ingen Berettigelse havde til at vedtage Grundlovsudkastet i den foreliggende Skikkelse, da det indeholdt Bestemmelser om Tronfølge, Kongevalg o. lign., hvilket i Henhold til Grundlovsændringen i 1855 udtrykkelig var unddraget Rigsdagens Myndighed. Adressen blev i Afskrift sendt til Kongens Kabinetssekretær, men allerede samme Dag fik de Svar, at Kongen ikke kunde gaa ind paa Andragendet og som Følge deraf ikke personlig vilde se dem.

Dette usædvanlige Skridt fra de to Aldersformænds Side vakte en betydelig Opsigt i de politiske Kredse, og ved Rigsdagens Slutning modtog de hver en Taksigelsesadresse fra tresindstyve Rigsdagsmænd for deres Optræden ved denne Lejlighed. Den nationalliberale Presses Hovedorganer, „Dagbladet“ og „Fædrelandet“, for i Harnisk mod Grundtvig og Tscherning, fordi de var gaaet til Kongen, og fremkom med en Række Spydigheder over de to Politikeres Samarbejde paa dette Punkt.

I denne Anledning bemærkede Grundtvig, at han vilde betro baade „Dagbladet“ og „Fædrelandet“, at jo mere de fremhævede Uenigheden mellem Tscherning og ham om mange vigtige Spørgsmaal, desto mere Vægt vilde Folket lægge paa den fuldstændige Enighed, hvor det gjaldt Grundloven og Folkeretten.

Det var i et af Folkets svage Øjeblikke, da Mismodet og Haabløsheden efter Nederlaget i 1864 endnu laa som tunge Slagskygger hen over Landet, at Grundloven af 28. Juli blev gennemført. Ved denne Sønderlemmelse af Junigrundloven mistede det store, menige Folk den væsentligste Del af sin Medbestemmelsesret ved Valget af Medlemmer til Landstinget, og Vælgerfolket deltes i to Korps, hvis Repræsentanter fik et Ting til Tumleplads hver for sig. Derved blev det hele politiske Forhold saavel indbyrdes mellem Folketinget

og Landstinget som lige overfor Regeringen ændret i sin Grundvold.

Junigrundloven var det Frihedsbrev, ved hvilket Folket tog Landet i Besiddelse som dets Borgere, og Mindet herom har givet sig et synligt Udslag i, at det danske Folk har holdt fast ved 5. Juni-Dagen som dets retmæssige Grundlovsdag. Den er blevet en Mærkedag, som Forfatningsrevideringen i 1866 ikke har formaaet at flytte.

Under den reviderede Grundlov.

Med Krigen 1864 endte den Kamp, der fra Midten af Trediverne var blevet ført for at bevare Sønderjylland for Danmark. Helstatspolitikken havde vist sig umulig, Ejderpolitikken var glippet, og en Deling af Sønderjylland havde man ikke villet gaa ind paa. Derved tabte vi det hele.

Nederlaget i 1864 slog et dybt Saar i det danske Folk, men Livsmodet blev ikke brudt. Hvad udadtil tabes, maa indadtil vindes, blev som en manende Opsang, under hvilken man med Fortrøstning gik Fremtiden i Møde. Der blev nu for Alvor taget fat paa de jydske Heders Opdyrkning, „Det forenede Dampskibsselskab“ (1866) og „Det store nordiske Telegrafselskab“ (1869) stiftedes, Jernbanenettet udvidedes, Esbjerg Havn anlagdes, flere Udtørrings- og Inddæmningsarbejder iværksattes, den ene Højskole efter den anden rejstes omkring i Landet, og paa mange andre Maader anspændte Folket sine Kræfter for gennem det kulturelle Arbejde at hævde sin Plads i Nationernes Række.

Men endnu var Krigs-Illusionerne ikke bristet, og hos mange dæmrede der i de nærmest følgende Aar efter 1864 et lønligt Haab om, at vi gennem en tredje slesvigsk Krig skulde faa Oprejsning for de slagne Vunder. Skyttebevægelsen, der blev rejst i England efter Krimkrigen og kom til Danmark i Begyndelsen

af Treserne, tog nu Fart herhjemme, og ved Hærlovene af 1867 og 1868 udvidedes vort Militærvæsen betydeligt, thi „Sønderjylland vundet — det var Kampens Maal“.

I Aarene 1865—70 stod Grev Frijs i Spidsen for Regeringen, men i den første Tid efter Forfatningsændringen er det, som om man ikke ret er klar over, hvad der er sket. Gennem en Mæglerpolitik søgte Grev Frijs at holde Forbindelsen vedlige mellem „de store Bønder“ og „de smaa Bønder“, og Følgerne af Vælgerfolkets Deling i to Korps træder derved ikke straks saa iøjnefaldende frem. J. A. Hansen havde imidlertid ventet, at Godsejerne til Gengæld for den store Indflydelse, de ved Junigrundlovens Sønderlemmelse opnaaede i Landstinget, nu vilde gaa ind paa Bondevennernes gamle Krav om en Lov om tvunget Salg af Fæstegodset og andre Landboreformer, men da dette ikke skete, brast Forbundet mellem ham og Greven, og Mæglerpolitikken mistede derved et af sine faste Støttepunkter.

Med Aaret 1870 indtræder der et Vendepunkt i dansk Politik. Grev Frijs, som omsider var blevet træt af Regeringen, trak sig hen i Maj Maaned tilbage, og Spørgsmaalet blev nu: et Ministerium udgaaet af Landstinget eller af Folketinget.

I Folketinget udgjorde Venstre paa dette Tidspunkt godt Halvdelen af Tingets Medlemmer, men de stod delt i tre ret uenige Grupper, nemlig: J. A. Hansens Gruppe, det „nationale Venstre“ eller Grundtvigianerne, hvis Ledere var Balthazar Christensen, C. Berg, Christopher Krabbe og S. Høgsbro, og „Bjørnbakkerne“, for hvilke Dr. phil. G. H. Winther var Fører. De to sidste Grupper havde paa enkelte Undtagelser nær stemt mod Grundlovsændringen i 1866, men Flertallet af Grundtvigianerne var stærkt optaget af Tanken om den kommende Krig, hvorimod Bjørnbakkerne var ivrige Modstandere af Militarismen og havde stemt mod Hærlovene. I Landstinget talte Venstre derimod kun ganske

faa Medlemmer. Her var det Godsejerne og de Nationalliberale, som udgjorde et stort Flertal.

Paa Forslag af Grev Frijs opfordrede Kongen Estrup, der stod som Fører for Godsejerne i Landstinget til at danne et nyt Ministerium. Estrup var imidlertid uvillig dertil, og Kongen fik da Grev Holstein-Holsteinborg til at overtage Regeringen. Han var Medlem af Folketinget og stod i personlig Forbindelse med J. A. Hansen og fandt det naturligt, at denne Fører fik Sæde i Ministeriet, men da Tanken herom mødte en stærk Modstand fra Godsejernes Side, vendte Greven sig til de Nationalliberale og optog tre af disses ledende Mænd, Krieger, Hall og Fenger, tillige med et Par Godsejere i Regeringen.

Med dette Ministeriums Dannelse foregaar der en Forandring i Partiforholdene paa Rigsdagen. Godsejerne og de Nationalliberale smelter sammen i et Højre, og de tre Venstregrupper samledes i „det forenede Venstre". Til dette Parti sluttede sig 44 Folketingsmænd, og de udstedte den 1. Juli 1870 et fælles Opraab, i hvilket de stærkt hævdede Folketingsparlamentarismen[1]).

Den fransk-tyske Krig. Samtidig med, at det nye Højre og det nye Venstre saaledes var i Færd med at stille sig op til Kamp med hinanden, udbrød Krigen mellem Frankrig og Tyskland. Efterretningen herom blev modtaget med mægtig Jubel især i København, hvor det i de følgende Dage kom til stærke Demonstrationer paa flere af de offentlige Steder. Kejser Napoleon den Tredje, der i 1866 var optraadt som Fredsmægler i Krigen mellem Prøjsen og Østrig, havde faaet ind-

---

[1]) Ordet Parlamentarisme stammer fra England og betegner den Statsskik, at Ministeriet tages af det Parti, som har Flertallet i Rigsdagens folkevalgte Afdeling, og at det træder tilbage, naar dette Flertal kræver det.

I de fleste af Staterne i Europa har den parlamentariske Regeringsform sejret efter de frie Forfatningers Indførelse.

sat Paragraf 5 i Pragfreden, i Henhold til hvilken de nordlige Distrikter af Slesvig skulde genforenes med Danmark, naar Befolkningen her ved en fri Afstemning tilkendegav Ønsket derom. Der var imidlertid ikke blevet fastsat nogen Tidsfrist for Opfyldelsen af denne Bestemmelse, og den var endnu uløst, men Frankrig stod for mange som den Magt, Frelsen skulde komme fra.

„Fædrelandet“ og „Dagbladet“ stillede sig straks i Spidsen for Krigsbegejstringen, og i nogle Artikler i „Berlingske Tidende“ lagde Monrad heller ikke Skjul paa, at han ogsaa ønskede, vi deltog i Krigen. Bjørnbakkernes og J. A. Hansens Blade tog derimod skarp Afstand fra denne Tanke.

Kejser Napoleon ventede, at vi skulde yde ham Hjælp, og den 1. August kom en fransk Udsending, Hertugen af Cadore, til København for at foreslaa den danske Regering et Forbund. Det blev overladt til Grev Frijs at forhandle med Hertugen. Kristian den Niende nærede imidlertid store Betænkeligheder ved at indgaa et saadant Forbund, og der blev givet Udsendingen det Svar, at „selv om Frankrig ogsaa sejrede, vilde det næppe blive forundt os at nyde Frugterne af vor Forbundsfælles Sejr, naar vi havde bidraget til Tysklands Ydmygelse“.

Franskmændenes Nederlag blev en dyb Skuffelse for det danske Folk, og et Folkehaab blev slaaet ned derved. Men det var en Lykke for os, at Krigsbegejstringen ikke løb af med os ved denne Lejlighed. I anden Henseende fik Krigens Udfald ogsaa sin Betydning derved, at den hos mange vakte en stærk Uvilje mod alle militaristiske Eventyr og Planer, og derigennem førtes vi efterhaanden ind i en Udvikling, som er den naturligste for os.

Socialismen. Omkring ved Aaret 1870 kom den socialistiske Bevægelse gennem Louis Pio til Danmark. Pio var født 1841 i Roskilde, hvor hans Fader var Kaptajn, tog i en ung Alder Studentereksamen og havde under et Ophold i Paris modtaget stærke Indtryk af Arbejderbevægelsen der.

Efter Hjemkomsten begyndte han sammen med en Fæt-

ter, Harald Brix, i Sommeren 1871 at udgive et Ugeblad, „Socialisten“, hvori han i de mest glødende Ord skildrede Arbejdernes Elendighed og Arbejdsgivernes Umenneskelighed og søgte derved at samle Arbejderne til Kamp mod Kapitalismen.

I Løbet af kort Tid fik den nye Bevægelse en stor Tilslutning indenfor Arbejderstanden i København (henved 5000 Medlemmer), og gennem Geleff, en forhenværende Skolelærer fra Jylland, førtes Agitationen ud omkring i Provinserne, hvor der stiftedes flere Afdelinger af „Internationale“ Arbejderforening.

Socialismen syntes saaledes straks at finde en frodig Jordbund herhjemme, men fra konservativ og nationalliberal Side begyndte man nu at ruste sig imod den, og længe varede det heller ikke, før der kom et Omslag.

Hen paa Foraaret 1872 udbrød der i København en omfattende Murerstrejke, og Nøden blandt Arbejderne blev derved stor. I denne Anledning opfordrede Pio Arbejderne til at samles paa Nørrefælled Søndag den 5. Maj, dels for at faa en Indsamling tilvejebragt, dels for at træffe Bestemmelse om et Andragende til Regeringen. Politiet nedlagde Forbud mod Mødets Afholdelse, men dette ænsede Pio ikke. I en fanatisk Artikel i „Socialisten“ under Overskriften „Maalet er fuldt“ gentog han Opfordringen og manede Arbejderne til at holde sammen og staa Last og Brast med hverandre, indtil Sejren var vundet, thi — hed det i Artiklen — „Ministre, Majestæt, Politidirektør, Grundejere og Pengeposemænd har sammensværget sig mod Folket for at føre det som Lam til Kapitalens Slagterbænk“. Og til Slut udbryder han: „Vogt Jer, I Guldets Dyrkere, I de fattiges Udsugere! Eder vil vi endnu en Gang tilraabe: I har i Aartusinder iskænket os en bitter Livdrik; vogt Jer nu, Maalet er fuldt! Lad der ikke komme en enste Draabe til, eller det flyder over.“

Denne Artikel, der fremkom i „Socialisten“ 3 Dage før Mødet, vakte stor Opstandelse. Et Statsraad blev i Hast sammenkaldt, og der udgik Ordre til Politiet om at fængsle Pio, Brix og Geleff, hvorefter der rejstes Tiltale mod dem for ophidsende Færd og Forsøg paa at omstyrte Forfatningen. Ved

Højesteret blev Pio dømt til 5 Aars Forbedringshusstraf, de to andre Førere fik hver 3 Aar.

I 1875 blev de benaadet, og 2 Aar efter udvandrede Pio til Nordamerika, hjulpen med Penge af Politiet.

Disse Begivenheder virkede i Øjeblikket stærkt lammende paa Socialdemokraterne herhjemme, men det varede ikke længe, før Bevægelsen atter skød frem og fæstede sine Rødder dybere og dybere især blandt Arbejderstanden.[1])

Den Modsætning, Forfatningsændringen havde tilvejebragt mellem de to Ting, traadte under Ministeriet Holstein efterhaanden stærkere og stærkere frem, og Spørgsmaalet blev derfor nu, hvad der vilde ske, naar Landstinget og Folketinget ikke kunde enes. I Junigrundloven havde der ikke været Brug for Bestemmelser i den Henseende, thi da begge Rigsdagens Afdelinger var udgaaet af den samme Vælgerklasse, kunde der den Gang ikke let opstaa Stridigheder af Betydning mellem Tingene. Nu stillede Forholdet sig derimod helt anderledes, da den almindelige Vælgerklasse kun raadede over et Mindretal af Pladserne i Landstinget.

Venstre hævdede, at Folketinget skulde have den største Indflydelse i Forfatningslivet, hvorimod Højre vilde gøre gældende, at de to Ting var fuldkommen ligeberettigede. Som Støtte for sit Krav henholdt Venstre sig til Grundlovens Bud om, at den aarlige Finanslov, der er at betragte som Statslivets Grundnerve, skulde forelægges først i Folketinget. Ved denne Forret mente man, det maatte være slaaet fast, at Folketinget ogsaa skulde have den afgørende Indflydelse paa

---

[1]) Ved Valgene i 1872 opstillede Socialdemokraterne Kandidater i 5 Kredse i København, men de opnaaede den Gang tilsammen kun 305 Stemmer. I 1884 fik de første Socialdemokrater Sæde i Rigsdagen, og ved Folketingsvalget 20. Maj 1910 naaede Socialdemokraterne henved 99,000 Stemmer.

dens Indhold, saaledes at Landstinget paa dette Punkt maatte give efter for Folketingets Vilje. Da Højre imidlertid ikke vilde bøje sig for denne Opfattelse, kom det derved til en staaende Forfatningskamp mellem Regering og Landsting paa den ene Side og Folketinget og Venstre paa den anden Side.

I 1872 fandt der nye Valg Sted, og ved denne Lejlighed offentliggjorde „det forenede Venstre" et nyt, skarpt udformet Program, i Spidsen for hvilket der stod: „Junigrundloven i dens fulde Omfang er Folkets moralske Ret". Med utrættelig Iver drog J. A. Hansen og Berg omkring paa Agitationsrejse fra Kreds til Kreds for at rejse Vælgerne til Kamp mod Regeringen, og Valgets Udfald blev en stor Sejr for „det forenede Venstre". Det vandt denne Gang en halv Snes Kredse og stod saaledes nu med et sikkert Flertal i Folketinget.[1])

I den paafølgende Samling øgedes Striden mellem de to Ting yderligere derved, at Regeringen nu kastede Militærspørgsmaalet ind i Kampen og krævede Fæstningsanlæg for 17 Millioner Kroner. Folketinget afviste straks disse Krav og nægtede 1873 at vedtage Finansloven for paa denne Maade at tvinge Ministeriet til at gaa. Regeringen besvarede imidlertid dette Skridt med at opløse Folketinget, og da Venstre ved det paafølgende Valg gik noget tilbage, vovede man ikke længer at foretage „Eksperimentet", som J. A. Hansen udtalte, og Finansloven blev derfor gennemført.

Indenfor Regeringen var der dog ingenlunde Enighed om, hvorledes man i det lange Løb skulde stille sig overfor Oppositionen, og Ministeriet Holstein trak sig derfor tilbage. Fra Godsejernes Side blev „det forenede Venstre" betragtet som en fjendtlig Magt i

---

[1]) I „Morgenbladet", der begyndte at udgaa 1. Oktober 1873 med cand. jur. N. J. Larsen som Redaktør, fik Venstre først et Organ i Hovedstaden.

Landet, og Angsten for, at dette Parti skulde komme til Magten, drev efterhaanden Godsejerne og de Nationalliberale tættere og tættere sammen. Betegnende for denne Tid er saaledes et Brev, i hvilket Grev Frijs skriver, at „hvis det skulde komme til et Ministerium J. A. Hansen, C. Berg og S. Høgsbro, vilde det blive vor sidste Livsytring som dansk Nation“.

Ministeriet Fonnesbech, der overtog Regeringen i Juli 1874, var ligesom det afgaaede sammensat af Godsejere og Nationalliberale, men betydelig svagere, og det maatte derfor snart vige Taburetterne for den stærke Opposition. Dets Hovedbedrift var Fremlæggelsen af en større Forsvarsplan, der krævede henved 32 Millioner Kroner til ekstraordinære Militærforanstaltninger, hvoraf 10½ Million til Københavns Søbefæstning. Venstre i Folketinget stillede sig imidlertid skarpt mod enhver Tanke om Københavns Landbefæstning og stemplede den som baade farefuld og skadelig.[1]) Som et Modtræk overfor Regeringsforslagene vedtog Tinget imidlertid et Tilbud om at yde 15 Millioner til Flaadens Forøgelse og 15 Millioner til Forsøg med flydende Forter ved København og til Anlægget af nogle mindre Kystfæstninger, imod at der til denne Bevilling blev knyttet en Indtægts- og Formueskat, som aarlig indbragte Statskassen 3 Millioner. Dette vilde Højre ikke gaa ind paa, og Forslaget strandede dermed.

Uagtet den Strid, der hidtil var blevet ført mellem Højre og Venstre, saaledes i flere Henseender havde været baade haard og bitter, er den dog mere at be-

---

[1]) Den samme Opfattelse gjorde forøvrigt „Fædrelandet“ paa dette Tidspunkt ogsaa gældende, idet det under Drøftelsen af Forsvarssagen bl. a. skrev, „at Københavns Landbefæstning saare let kan skille os af med vort Fædreland“. Derimod var det andet af den nationalliberale Presses Hovedorganer, „Dagbladet“, nu gaaet over til Fæstningspolitikken.

tragte som en politisk Forpostfægtning i Forhold til den Kamp, der begyndte mellem Tingene, da Ministeriet Fonnesbech var fældet. Fra Kongens Side lød Kaldet nu for tredje Gang til Estrup, og den 11. Juni 1875 greb han Regeringens Tøjler.

Ministeriet Estrup var et rent Kampministerium og dannet med dette Formaal for Øje af det yderste Højre fra Landstinget. Allerede under den første Rigsdagssamling optraadte det stærkt udæskende overfor Folketinget, idet det straks kastede Forsvarsspørgsmaalet ind i Debatten og krævede København befæstet baade fra Land- og Søsiden. Da disse Forslag imidlertid blev forkastet, opløste Regeringen hen paa Foraaret 1876 Folketinget og udskrev nye Valg.

Men denne Opløsning virkede som et Kampsignal ud over Landet, og Valgene blev en stor Sejr for Venstre. Det vandt 15 nye Kredse og kom ind i Folketinget med 74 Mandater. Estrup lod nu Forsvarssagen falde, hvad angik de ekstraordinære Bevillinger, men i Samlingen 1876—77 kom det derefter til en skarp Konflikt om Finansloven. Den 31. Marts vedtog Folketinget og Landstinget Finansloven hver i sin Affattelse, hvorefter Regeringen nogle Dage ind i April sendte Rigsdagen hjem og udstedte derpaa en foreløbig (provisorisk) Finanslov, som dog kun indeholdt de Bevillinger, begge Ting havde været enige om.

Indenfor Oppositionen vakte Udstedelsen af den provisoriske Finanslov en vis Forvirring. Man havde hidtil tvivlet paa, at nogen Regering vilde vove at gaa saa vidt, idet man betragtede det som stridende mod Grundlovens § 49. Da Rigsdagen igen samledes i Efteraaret 1877, lod Estrup den provisoriske Finanslov forelægge for Folketinget som Anmærkning til Finanslovforslaget for det løbende Aar, men under Behandlingen heraf opstod der Strid blandt det forenede Venstre om, hvorledes Kampen nu skulde føres mod Regeringen. Den mere moderate Del af Oppositio-

nen med F. Bojsen og Holstein-Ledreborg i Spidsen ønskede ikke at fortsætte Striden, og det lykkedes derved Estrup at faa Finansloven vedtaget.

Provisoriet kom saaledes til at virke som en sønderbrydende Kile i det forhen saa mægtige „forenede Venstre". Det skiltes for aldrig mere at samles. J. A. Hansen, der var Partiets betydeligste Mand, døde den 1. Juni 1877 under højst triste finansielle Omstændigheder, og Berg og Hørup tillige med henved 30 andre Rigsdagsmænd udtraadte ved Slutningen af Samlingen 1878 og dannede en ny Gruppe, som kom til at gaa under Navnet „det radikale Venstre" i Modsætning til „det moderate Venstre", for hvilket F. Bojsen blev Fører.

Da Venstre saaledes nu stod splittet og delt, var der ikke længer noget Flertalsparti i Folketinget, og det parlamentariske Krav maatte derfor foreløbig skydes til Side. Herved øgedes Livsmodet i betydelig Grad indenfor Højre. I Estrup havde det fundet en Mand, der ikke veg tilbage for Folketingets Modstand, og man haabede, at han ogsaa fremtidig skulde føre Partiet frelst hen over de Miner, Venstre maatte faa i Sinde at lægge ud i de politiske Farvande.

Under disse Forhold var Venstre nødsaget til at stille sig afventende overfor Begivenhedernes Gang, og i de følgende Aar blev Arbejdet rettet mod at forberede den politiske Udvikling ude blandt Vælgerne. Paa Rigsdagen fandt der i dette Tidsrum idelige Forskydninger Sted indenfor Venstre, idet nogle af Medlemmerne traadte ud af den ene Gruppe og ind i den anden eller dannede særlige Smaagrupper. Efter J. A. Hansens Død kom Berg til at staa som Venstres Hovedfører, og navnlig fra hans Side blev der udfoldet en kraftig Agitation for at samle Partiet til fælles Optræden mod Ministeriet. Omsider mildnedes ogsaa Modsætningerne mellem Venstregrupperne mere og mere, og det bristede Baand knyttedes atter sammen.

Visnepolitikkens Tid 1881—85. Efter 1881 blev Oppositionen i Folketinget efterhaanden saa stærk, at den igen med Kraft kunde begynde at hævde det parlamentariske Krav, men da Estrup intet Hensyn tog dertil, erklærede Venstre det for „ørkesløst at forhandle med Ministeriet", og man besluttede ikke længer at ville behandle de Love, Regeringen fremsatte. Berg udtalte, at for dette Ministerium vilde alt visne mellem dets Hænder. De Forslag om Befæstningsanlæg, som Regeringen Aar efter Aar førte frem, forkastedes, og paa den aarlige Finanslov blev de fleste af de Bevillinger strøget, Regeringen og Landstinget lagde mest Vægt paa. Man ventede, at det paa denne Maade til sidst skulde lykkes at fordrive Estrup.

Denne Opposition besvarede Estrup med gentagne Gange at lade Folketinget opløse, men da Vælgerne fylkede sig tættere og tættere omkring Venstres Faner, kunde Regeringen ikke ad denne Vej bryde Modstanden, men vige for den vilde den heller ikke.

Den 14. April 1883 besluttede Venstre i Folketinget at indgaa til Kongen med en Adresse, i hvilken man henledte hans Opmærksomhed paa den Misstemning, der i stigende Maal bredte sig ude i Befolkningen mod Ministeriet, men Kongen bebrejdede i sit Svar Folketinget den Holdning, det indtog overfor Regeringen.[1])

Indenfor Venstre opfattedes dette Svar som et Varsel om, paa hvilken Side Kongens Sympati laa, og Tan-

---

[1]) Venstre i Rigsdagen tog heraf Anledning til i Sommeren 1883 at afholde 4 store Møder i forskellige Egne af Landet, bl. a. i Herthadalen og ved Jyderup, for at faa vedtaget Resolutioner mod Regeringen. Fra Mødet i Herthadalen drog en Deputation til Kongen, men her fik den det Svar, at kun begge Rigsdagens Ting havde Lov til at tale i Folkets Navn, og Kongen vilde hævde sin Ret til at vælge til Ministre de Mænd, han fandt bedst skikket dertil.

ken herom øgede i ikke ringe Grad Bitterheden blandt Venstrefolket. Agitatorer drog omkring fra Møde til Møde for under det korte, fyndige Program: Ingen over og ingen ved Siden af Folketinget at hævde Folketingsparlamentarismen og rejse Folket til Kamp mod Ministeriet. Man øjnede et Statskup ude i Synskredsen, og Venstres Blade æggede til Oprettelsen af Foreninger til Indkøb af Vaaben, thi som frie Mænd maatte man være beredt til at forsvare Friheden.

Den Bevægelse, der herved rejste sig i Folket Landet over, vakte en vis Betænkelighed hos en Del af Højre, og nogle begyndte at nære en stærk Formodning om, at Estrups Lykkestjerne nu var ved at dale. Men heraf lod han sig tilsyneladende ikke anfægte — eller maaske kunde han allerede forudse, at Venstres gamle Sygdom var i Færd med at bryde ud paa ny. Dette var nemlig Tilfældet, idet Sammenholdet blandt Venstre-Førerne paa Rigsdagen atter løsnedes. Hørups Holdning ved „Morgenbladet“ og hans skarpe Udfald mod Militærvæsenet faldt af flere Aarsager ikke helt i Traad med Bergs Anskuelser. Allerede i Efteraaret 1883 havde han opsagt sit Fællesskab med Edvard Brandes og Hørup om Udgivelsen af „Morgenbladet“, og lidt ind i Rigsdagssamlingen 1884 kom det til et mere aabenlyst Brud. Bergs Tanke var at danne et stort, nationalt Parti, der kunde være rede til at overtage Regeringen, saa snart det parlamentariske Krav blev gennemført. I November 1884 traadte Berg og Bojsen ind i et nyt Parti, „det danske Venstre“, der kom til at omfatte 48 Venstremænd, medens 24 blev hos Hørup og dannede en Gruppe, „Folketingets Venstre“, der i daglig Tale kom til at gaa under Betegnelsen Europæerne[1]).

[1]) Fra 1. Oktober 1884 havde dette Partis politiske Retning faaet sit Hovedstadsorgan i „Politiken“ med cand. jur. V. Hørup som Redaktør.

Venstre stod saaledes nu igen delt og splittet, og derved var Skaftet paa dets Stridsøkse søndret. Dette Forhold oplivede i betydelig Grad Reaktionens Mod. I Samlingen 1884—85 blev Højre mere og mere dristig i sin Optræden, men trods Modsætningerne indenfor Venstregrupperne blev Visnepolitikken dog ligefuldt gennemført i udpræget Skikkelse, og da der hen paa Foraaret 1885 ikke opnaaedes nogen Enighed mellem Folketinget og Landstinget hverken om en midlertidig Bevillingslov eller om selve Finansloven, hjemsendte Regeringen Rigsdagen og udstedte den 1. April en provisorisk Finanslov af følgende Ordlyd:

Foreløbig Lov

om

Indtægts- og Udgiftsbevilling, indtil Finansloven for Finansaaret fra 1. April 1885—31. Marts 1886 er givet.

Vi Christian den Niende, af Guds Naade Konge til Danmark, de Venders og Goters, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenborg, gør vitterligt:

At da der ikke inden det nye Finansaars Begyndelse er tilvejebragt nogen samstemmende Vedtagelse af begge Rigsdagens Afdelinger af et Forslag til Finanslov for Finansaaret 1885—86, har Vi fundet det nødvendigt i Henhold til Grundlovens Paragraf 25 ved foreløbig Lov at træffe de Foranstaltninger, som det almene Vel kræver, for at Statsstyret kan fortsættes uforstyrret. Thi byder og befaler vi som følger:

§ 1.

Regeringen bemyndiges til at opkræve de bestaaende Skatter og Afgifter samt til foreløbig at afholde de til Statsstyrelsens forsvarlige Førelse nødvendige Udgifter — deriblandt de Udgifter, der er vedtaget af begge Rigsdagens Afdelinger ved Finanslovforslagets sidste Behandling — dog saaledes at de Hovedsummer og særskilte Poster, der er opført paa de af Regeringen fremsatte Forslag til Finansaaret fra 1. April 1885 til 31. Marts 1886, ikke overskrides.

§ 2.

Denne Lov træder i Kraft den 1. April d. A

Hvorefter alle Vedkommende sig have at rette.
Givet paa Amalienborg, den 1. April 1885.
Under Vor kongelige Haand og Segl.
Christian R.
(L. S.)

J. B. S. Estrup. J. Nellemann. O. D. Rosenørn-Lehn.
N. F. Ravn. J. F. Scavenius. Hilmar Finsen. Bahnson.

Provisorietiden 1885—94. Dette Provisorium, der gik langt videre end Provisoriet i 1877, eftersom det satte Regeringens Skøn i Bevillingsmagtens Sted, fremkaldte et stærkt Røre i store Dele af Venstrebefolkningen.

Af Venstres Førere og Venstres Presse blev det betegnet som „det længe forberedte Grundlovsbrud", og i Løbet af Sommeren 1885 blev der ud over Landet rejst en Kamp mod Ministeriet, der gav Genlyd fra By til By og efterhaanden satte dybe Spor blandt Befolkningen.

Flere Steder nægtede man at betale Skatterne til Staten, idet man gjorde gældende, at disse ikke maatte opkræves, før der forelaa en Finanslov, og paa anden Vis kom det hist og her til Demonstrationer, som fik Øvrigheden til at gribe ind med voldsom Haand, dels for „Majestætsforbrydelser", dels for anden „politisk Anstiftelse".[1])

„Ned med Estrup og Provisoristerne" blev i denne Tid et staaende Slagord rundt omkring, og hen i Ok-

---

[1]) Ved et politisk Møde i Holstebro, hvor Berg var kommet til Stede som Taler, havde Byens Politimester taget Plads oppe paa Talerstolen. Da Berg imidlertid lod sig forlyde med, at han ikke vilde tale med Politiet i Ryggen, var der to Mænd, som tog fat i Politimesteren og førte ham lempelig ned af Talerstolen. For denne Brøde blev Berg og de to Meningsfæller hver idømt 6 Maaneders Fængsel paa sædvanlig Fangekost.

tober Maaned 1885 forsøgte en Typograf i København et Attentat mod Estrup, idet han affyrede et Revolverskud imod ham.

Disse Tildragelser opfattede Regeringen som Tegn paa en revolutionær Bevægelse, der var i Færd med at bryde frem indenfor Folket. Skylden herfor søgte den ene og alene hos Folketinget, og den greb nu til nye Magtmidler for at kue Oppositionen. Rigsdagen blev hjemsendt, og seks Dage efter Attentatet paa Konsejlspræsidenten oprettedes der et væbnet Politikorps, „Gendarmerne", til under „de stedfindende Forhold" at opretholde Sikkerhed, Ro og Orden samt de bestaaende Love.

Endnu var Pressen og Talen fri, men den 2. November 1885 føjede Justitsminister Nellemann et provisorisk Tillæg til Straffeloven om, at „den, der i Tale eller Skrift ophidsede Klasser eller Dele af Befolkningen til Had og Forbitrelse eller udbredte opdigtede eller forvanskede Kendsgerninger for derved at gøre Statens Indretninger eller Regeringens Foranstaltninger forhadte eller foragtelige", kunde straffes med Bøder eller Fængsel.

Da Rigsdagen atter samledes i Januar 1886, blev den provisoriske Finanslov forkastet i Folketinget, men ved en kgl. Resolution af 26. Januar 1886 fik Regeringen Bemyndigelse til foreløbigt at afholde de løbende Statsudgifter. Folketinget blev sat ud af Spillet, og saa snart Ministeriet havde faaet Landstingets Godkendelse af den Finanslov, det agtede at regere efter i Finansaaret 1886—87, hjemsendtes Rigsdagen.

Under disse Forhold gik det op for Venstre, at der maatte anvendes en ny Taktik overfor Regeringen. Den blotte Protest forslog ikke. I Visnepolitikkens Tid var Reformerne standset og Statens Kasse derved blevet bugnende fuld af Finanser, som Regeringen nu kunde bruge efter eget Forgodtbefindende. Allerede i Marts 1886 var det første Spadestik blevet

taget paa Garderhøjfortet, der opførtes for Penge, indsamlede gennem „Selvbeskatningen“, og det gjaldt derfor om at hindre den i, at alle de opsparede Millioner blev anvendt til Fæstningsværker omkring København. Da Rigsdagen i Oktober 1886 traadte sammen, forenedes Venstregrupperne atter i eet Parti, denne Gang med det fælles Maal at føre en Forhandlingspolitik med Regeringen.

Under idelige Forskydninger og Bevægelser indenfor Venstre blev denne Politik drevet „paa bedste Beskub“ i de følgende Aar. Fra 1890 forvandledes den af Bojsens Gruppe til en udpræget Forligspolitik, medens nu saa vel Berg som Hørup gik imod den.

I denne Tid gennemførtes bl. a. Øl- og Sukkerloven (1891), Alderdomsunderstøttelsesloven (1891), Fattigloven (1891) og Sygekasseloven (1892). Men den Omstændighed, at Baandet mellem Venstres betydeligste Førere: Berg, Hørup, Holstein-Ledreborg, Sofus Høgsbro og Jens Busk var saa løst og elastisk, lammede i høj Grad Venstres Kraft og øgede Reaktionens Mod. Et stort Tab led Venstrepartiet derved, at Berg pludselig døde den 28. November 1891, og Hørup ved Valget den 20. April 1892 faldt i Køgekredsen for A. Alberti.

I hele 9 Aar holdt Estrup Provisorierne i Live og styrede Statsskibet derefter. I disse Aar byggedes efter Krigsminister Bahnsons Plan Landbefæstningen omkring København, og Søbefæstningen blev udvidet med Middelgrundsfortet. Hos Højre og Landstinget fandt Regeringen fuld Tilslutning til disse Foretagender.

Trods Venstres indre Splid og Uenighed gjorde den Opfattelse sig dog helt igennem gældende blandt Grupperne, at den Politik, Regeringen førte, var et Brud paa Forfatningen. Man vilde imidlertid ikke sætte Ministeriet under en Rigsretstiltale, idet man skønnede, at denne Domstol efter sin Sammensætning ikke kunde være nogen uhildet Dommer i Sagen. Men omsider opstod der Strid indenfor Partierne om, hvilke Mid-

ler man skulde gribe til for at føre Kampen til Ende. Den Bojsenske Gruppe eller det „forhandlende Venstre“ blev træt af Forfatningskampen og begyndte efter Valget i 1892 at indlede Underhandlinger med den frikonservative Del af Højre om et Forlig. Det varede dog hele to Samlinger, før dette kom i Stand.

Først i Begyndelsen af 1894 var Regeringen naaet saa vidt med Københavns Befæstning, at Krigsminister Bahnson kunde erklære den for færdig, og den 1. April 1894 blev der atter vedtaget en Finanslov. I Folketinget stemte Højre og „det forhandlende Venstre“ for Forliget, Bergs og Hørups Tilhængere mod det.

Hermed indtraadte der igen forfatningsmæssige Tilstande i Landet, og de provisoriske Love blev ophævet, hvorefter Estrup den 7. August 1894 slap Regeringens Tøjler, og det blev overladt til Reedtz-Thott at danne en ny Regering, der fremtidig kunde lede det paabegyndte Samarbejde mellem Højre og „det forhandlende Venstre“.

Reformpartiet. Indenfor Venstrevælgerne vakte Udfaldet af den 9-aarige Kamp, Venstre i Folketinget havde ført mod Provisoriet, megen Utilfredshed. Gennem det Forlig, der var sluttet, var Ministeriet Estrup sat paa lovlig Grund. Ydermere var der ved den Hærlov, som blev vedtaget samtidig med Forliget, skaffet Artilleri til Landbefæstningen og denne derved godkendt som Led i vort Forsvar. Provisoriets Chef havde saaledes kunnet trække sig tilbage som Sejrherre, og han sad fremdeles som Fører for Landstingets Højre.

Heller ikke i det nye Ministerium blev der givet Plads til nogen af Venstres Mænd. Intet tydede derfor paa, at Højre fremtidig vilde vige Førerstillingen, eller at Forliget skulde blive Indledningen til en Lovgivningsperiode, der vilde sætte dybere Spor i demokratisk Retning.

Rigsdagssamlingen 1894—95 blev bestemmende for

dansk Politik for hele den kommende Periode. Den viste, at Højre og de Moderate havde udtømt deres Kræfter paa Forliget, og Hovedresultatet af Forligspartiernes Samarbejde blev ogsaa kun en Valgkredslov, hvorved Folketingskredsenes Antal forhøjedes fra 101 til 114.

Under disse Forhold rejste der sig en stærk Opposition omkring blandt Vælgerfolket, og Valget i 1895 blev et stort Nederlag for Højre og de Moderate. Ved dette Valg sejrede Modstanderne af Forliget i 62 Kredse, af hvilke de 8 Kredse tilfaldt Socialdemokraterne, medens Forligsvennerne kun opnaaede 52 Mandater.

Efter denne Valgsejr samledes Forligets Modstandere i eet Parti — Venstrereformpartiet — med Sofus Høgsbro som Formand. J. C. Christensen, der paa dette Tidspunkt stod som Fører for den Bergske Gruppe, forbeholdt dog sin Gruppe en Særret til at fortsætte sine Gruppemøder.

Den Politik, Reformpartiet samledes om, vendte sig fortrinsvis ud mod det brede Lag af Befolkningen og tog Sigte paa at genoptage Forhandlingerne fra Firsernes Slutning. Paa sit Program satte Partiet: En Toldreform i Forbindelse med en Formue- og Indkomstskat, Nedgang i de militære Udgifter, en Reform af Folkeskolen, Udstykning af Jord til Husmandslodder, hemmelig Afstemning og nogle andre sociale og politiske Reformforslag.

Aarene fra 1895—1901 er gennemtrukne af to politiske Traade: Forhandlingen om de store agrariske Skattelove og Forsøgene paa at sprænge Reformpartiet. Naar alle Planerne til Venstres Sprængning imidlertid mislykkedes i disse Aar, skyldtes det i første Række J. C. Christensen, der i Rigsdagssamlingen 1896—97 overtog Førerskabet efter Sofus Høgsbro og fra nu af blev den centrale Skikkelse indenfor Venstre.

Hans betydelige politiske Føreregenskaber og tak-

tiske Evner stod sin egentlige Prøve i denne Rigsdagssamling under Behandlingen af det store Skattelovskompleks, Ministeriet Reedtz-Thott da fremlagde, og som omfattede Forslag til en Indkomst- og Formueskat, Forslag til Overførelse af visse Statsskatter til Kommunen, Forslag til en Toldlov og om en Forhøjelse af Brændevinsskatten.

Disse Lovforslag var paa flere Maader vel egnet til at kunne fremkalde Revner i et Parti, der ikke havde helt let ved at holde sammen, men i den Henseende forregnede Ministeriet sig, og Resultatet blev, at det faldt over „sine egne Ben". Hen mod Slutningen af Rigsdagssamlingen kom det til at staa, uden at der var vedtaget nogen ordinær Finanslov, og da C. Hage ved Samlingens Begyndelse havde aftvunget Konsejlspræsidenten en Erklæring om, at han ikke vilde tage sin Tilflugt til Provisorier, maatte Ministeriet nøjes med at faa en midlertidig Finanslov vedtaget, hvorefter det i Maj 1897 trak sig tilbage og afløstes af Ministeriet Hørring.

Under dette Ministerium blev der arbejdet videre paa at gennemføre Skattelovforslagene, men uden Resultat. Derimod skriver Loven om „Tilvejebringelse af Jord til Landarbejdere" sig fra dette Tidsrum (Samlingen 1898—99). En provisorisk Bevilling paa noget over en halv Million Kroner, som Regeringen havde anvendt til Søbefæstningen („Brisantprovisoriet"), da Krigen mellem Spanien og Amerika udbrød, gav Anledning til et skarpt Angreb paa Militarismen og bevirkede, at der paa Finansloven blev foretaget en Nedsættelse i det militære Budget. Ved denne Lejlighed var det, J. C. Christensen holdt den senere saa ofte citerede Tale, hvori han afviste Tanken om, at Danmark ved militære Foranstaltninger skulde kunne værne sin Neutralitet.

Uagtet der i disse Aar indenfor Reformpartiet nu

og da ytrede sig en vis Tilbøjelighed fra enkelte Politikeres Side til at gaa deres egne Veje, holdt J. C. Christensen dog gennem en genial taktisk Ledelse det store Parti sammen, og paa denne Maade lykkedes det efterhaanden i højere og højere Grad at skaffe Folketinget Førerskabet og samle Vælgerne omkring Venstres Faner.

Ved Valget i 1898 svandt Højres Styrke i Folketinget ind til 16 Mandater, og efter Valget i 1901 sad Partiet kun inde med 8 af 114 Kredse. I disse Aar var der ogsaa indenfor Højre i Landstinget foregaaet nogle Forskydninger. En Del af dette Tings konservative Medlemmer — de Frikonservative under Grev Frijs' Ledelse — vilde nu ikke længer støtte Regeringen, men fandt det klogest at lade Venstre komme til Magten.

Hermed var det gamle politiske Systems Fald bekræftet, og det Krav om Folketingsparlamentarismen, som Venstre havde kæmpet for gennem tredive Aar, blev nu gennemført.

Systemskiftet. Den 24. Juli 1901 dannedes et Venstreministerium med Professor Deuntzer som Konsejlspræsident. I det nye Ministerium indtraadte af Reformpartiets Mænd: J. C. Christensen, C. Hage, A. Alberti, Ole Hansen og Enevold Sørensen tillige med V. Hørup, General Madsen og Admiral Jøhnke.

Under dette Ministerium blev der i Begyndelsen af 1902 nedsat en Kommission til at fremkomme med Forslag til Forsvarets Ordning (1908 afgav den Betænkning), og der gennemførtes nye Skattelove, Love om Tiendens Afløsning, en Ordning af det højere Skolevæsen og om Oprettelsen af Menighedsraad.

Ved det første Venstreministeriums Afgang i Januar 1905 traadte J. C. Christensen i Spidsen for Re-

geringen og overtog selv begge de militære Ministerier som Forsvarsminister. Dette Ministerskifte fremkaldte et Brud i det forhen saa mægtige Reformparti, idet en Del af Medlemmerne frygtede for, at den nye Regering ikke vilde holde fast ved Venstres gamle Standpunkt i Forsvarsspørgsmaalet. Da disse Medlemmer ikke vilde stemme for en Tillidserklæring til J. C. Christensen, traadte de ud af Partiet og dannede derefter en ny Gruppe, „det radikale Venstre“.

Siden den Tid har der fundet nye Forskydninger Sted indenfor Reformpartiet. Den høje Skillemur, der efter Forliget i 1894 rejstes mellem „det forhandlende Venstre“ og Reformpartiet, er efterhaanden blevet brudt ned og Forsoningen tilvejebragt, saaledes at de to Grupper nu er gaaet sammen i eet Parti — „Venstre“.

Da J. C. Christensen i Juli 1908 dannede sit 2. Ministerium, maatte A. Alberti omsider vige sit Sæde i Regeringen, og kort Tid efter (8. Septbr.) meldte han sig til Politiet for store Bedragerier (ca. 15 Mill. Kr.), han gennem en lang Aarrække havde begaaet som Formand i den sjællandske Bondestands Sparekasse og Smøreksportforeningen.

Det kom derefter til et Ministerskifte, og hen i Oktober 1908 traadte „det forhandlende Venstre“s Fører, N. Th. Neergaard, i Spidsen for Regeringen som Konsejlspræsident og Forsvarsminister, medens Klaus Berntsen overtog Indenrigsministeriet. Da dette Ministerium imidlertid ikke kunde gennemføre sin Forsvarsplan, trak det sig i August 1909 tilbage, hvorefter Venstres gamle Stridsmand Holstein-Ledreborg dannede en ny Regering med J. C. Christensen som Forsvarsminister. I September 1909 lykkedes det denne at gennemføre en ny Ordning af vort Forsvar.

I Oktober 1909 overtog „det radikale Venstre“s Fører, C. Th. Zahle, Regeringen. Under dette Ministe-

rium blev der af Folketinget rejst Anklage[1]) mod de to forhenværende Ministre J. C. Christensen og Sigurd Berg for formentlig Pligtforsømmelse overfor A .Alberti, mens han havde siddet i Regeringen. Ved Rigsretsdommen af 17. Juni 1910 blev J. C. Christensen frikendt, hvorimod Sigurd Berg idømtes en Bøde af 1000 Kr. til Statskassen.

Da Ministeriet Zahle ved Opløsningsvalget den 20. Maj 1910 ikke opnaaede den fornødne Tilslutning til sin Politik, indgav det umiddelbart efter Valget Begæring om Afsked, hvorefter den tidligere Indenrigsminister Klaus Berntsen den 5. Juli 1910 dannede et nyt Ministerium.

---

1) I Henhold til Grundlovens § 14 kan Ministrene af Kongen eller Folketinget tiltales for deres Embedsførelse. Rigsretten paakender de mod Ministrene for deres Embedsførelse anlagte Sager.

Der har tidligere været ført 3 Rigsretssager, nemlig i 1855 (anført i Noten Side 47) og 2 Sager i 1877, af hvilke den ene rejstes for formentlig Tilsidesættelse af Statskassens Interesser ved Salget af Marmorkirkepladsen, den anden i Anledning af Overskridelse af de Beløb, der var bevilget til det kgl. Teaters Ombygning.

Grundlovsændringsforslag.

I Oktober 1909 blev der af „det radikale Venstre“ i Folketinget forelagt følgende Forslag til Ændringer i Grundloven af 28. Juli 1866[1])

§ 30 affattes saaledes:

„Valgret til Folketinget har enhver uberygtet Mand eller Kvinde, som har Indfødsret, naar han eller hun har naaet Fuldmyndighedsalderen, medmindre vedkommende:

a) nyder eller indenfor et Tidsrum af eet Aar før Valget har nydt Understøttelse af Fattigvæsenet, som ikke er enten eftergivet eller tilbagebetalt;

b) er ude af Raadighed over sit Bo.“

§ 31 affattes saaledes:

„Enhver, der har Valgret til Folketinget, er tillige valgbar.“

§ 32 affattes saaledes:

„Antallet af Folketingets Medlemmer er 132. Valgene foregaar i Valgkredse, der fordeles saaledes, at de har omtrent samme Indbyggerantal; deres Fordeling og Valgmaaden bestemmes ved Valgloven. Enhver Valgkreds vælger en blandt

---

1) I Henhold til Grundlovens § 95 kan Forslag til Forandring i eller Tillæg til Grundloven fremsættes saa vel paa ordentlig som paa overordentlig Rigsdag.

Vedtages et Forslag til en ny Grundlovsbestemmelse i begge Ting, og Regeringen vil fremme Sagen, opløses Rigsdagen, og almindelige Valg foregaar baade til Folketinget og Landstinget. Vedtages Beslutningen paa den nyvalgte ordentlige eller overordentlige Rigsdag i uforandret Skikkelse, og stadfæstes den af Kongen, er den Grundlov.

dem, der har stillet sig til Valg. Opnaar ingen over Halvdelen af samtlige i Kredsen afgivne gyldige Stemmer, foretages Omvalg. Den af Kandidaterne, som ved Omvalget opnaar flest Stemmer, er valgt, selv om han eller hun ikke har opnaaet Halvdelen af de afgivne Stemmer.

De nærmere Regler fastsættes i Valgloven, ved hvilken det tillige bliver at bestemme, hvorledes Vælgere, der har lovligt Forfald, skriftlig kan afgive deres Stemme."

§ 33. 2. Punktum udgaar.

§ 34 affattes saaledes:

„Antallet af Landstingets Medlemmer er 66. De 64 vælges i større Kredse, hvis Fordeling bestemmes ved Valgloven. 1 vælges paa Bornholm og 1 af Færøernes Lagting."

§ 35 affattes saaledes:

„Valgret til Landstinget har enhver, der ifølge § 30 har Valgret til Folketinget. De valgberettigede vælger — bortset fra Færøerne — ud af deres Midte Valgmænd efter de Bestemmelser, som gives i Valgloven."

§ 36 affattes saaledes:

„I København og andre Kommuner, der er delte i flere Folketingskredse, foregaar Valgmandsvalget i disse. Iøvrigt udgør hver Kommune for sig en Valgmandskreds. Valgmændenes Antal retter sig efter Antallet af de valgberettigede, dog at ingen Valgmandskreds vælger mindre end 3 Valgmænd.

Valgmandsvalgene foregaar efter Reglerne for Forholdstalsvalg."

§ 37 affattes saaledes:

„Valgbar til Landstinget er enhver, der er valgbar til Folketinget, naar han eller hun i det sidste Aar har haft Bopæl i Valgkredsen."

§ 38 affattes saaledes:

„Landstingets Medlemmer vælges paa 8 Aar, dog at Halvdelen afgaar hvert 4de Aar."

§ 39 affattes saaledes:

„Valgene af Landstingets Medlemmer foretages efter Reglerne for Forholdstalsvalg. I hver Kreds vælges et saadant Antal, som forholdsmæssig svarer til Kredsens Indbyggertal.

Med Undtagelse af Færøerne og Bornholm vælges i hver Landstingskreds mindst 3 Medlemmer.

Nærmere Regler fastsættes ved Valgloven.“

§ 40 affattes saaledes:

„Rigsdagens Medlemmer erholder et dagligt Vederlag, hvis Størrelse bestemmes ved Valgloven; det skal være ens for Medlemmerne af Folketinget og Landstinget.“

Efter § 53 tilføjes:

„Lovforslag, der er vedtaget af Rigsdagen, forelægges Folketingsvælgerne til Godkendelse eller Forkastelse ved direkte Afstemning, saafremt en saadan begæres af mindst 50,000 Folketingsvælgere. De nærmere Regler fastsættes ved Lov. Undtaget fra Folkeafstemning er den aarlige Finanslov, Tillægsbevillingslovene og saadanne Lovforslag, hvis Beskaffenhed nødvendiggør øjeblikkelig Ikrafttræden. Lovforslag vedtagne af Rigsdagen forelægges Kongen til Stadfæstelse, naar de er godkendte ved Folkeafstemning, eller naar den lovlige Frist for Begæring om Folkeafstemning er udløbet, uden at gyldig Begæring er fremsat.“

---

§ 95, 2. Stykke affattes saaledes:

„Vedtages et Forslag til en ny Grundlovsændring i begge Tingene, og Regeringen ønsker at fremme Sagen, forelægges Beslutningen Vælgerne til Godkendelse eller Forkastelse ved en direkte Afstemning. Bliver der ved denne Flertal for Forslaget, og stadfæstes det af Kongen, er det Grundlov.“

Det af Reformpartiet stillede Ændringsforslag var følgende:

§ 30.

Valgret til Folketinget har enhver uberygtet Mand og Kvinde, som har Indfødsret, som har fyldt sit 25. Aar, og som har fast Ophold i Valgkredsen paa den Tid, Valget foregaar, medmindre vedkommende:

a) nyder eller har nydt Understøttelse af Fattigvæsenet, som ikke er enten eftergivet eller tilbagebetalt,

b) er ude af Raadighed over sit Bo.

Mandens Raadighed over Fællesboet bringer ikke Hustruen ind under foranstaaende Litra b.

§ 31.

Valgbar til Folketinget er enhver, som har Valgret til samme.

§ 32.

Tallet af Folketingets Medlemmer fastsættes ved Valgloven, men maa ikke overstige 132.

Valgene foregaar i Valgkredse, der fordeles med omtrent samme Størrelse paa Grundlag af Indbyggerantallet, under Hensyntagen til Vælgertal og Befolkningstæthed. Kredsinddelingen og Valgmaaden bestemmes ved Valgloven.

Til § 37 føjes som nyt Punktum:

Gifte Kvinder kan ikke komme i Betragtning som umiddelbare Vælgere.

Rigsdagen og Valgene.

Rigsdagen og Valgene.

Grundloven af 5. Juni 1849 indførte lige og almindelig Valgret til Folketinget og Landstinget, men søgte gennem andre Bestemmelser at skabe en Forskel i de to Tings Sammensætning.

Valgret til Folketinget fik saaledes enhver Mand, der havde fyldt sit 30. Aar, naar han:

1) havde Indfødsret;
2) var uberygtet (d. e. ikke var straffet for en Handling, der i den offentlige Mening var vanærende);
3) ikke stod i privat Tjenesteforhold uden at have egen Husstand;
4) ikke nød eller havde nydt Fattighjælp, som ikke enten var tilbagebetalt eller eftergivet;
5) havde Raadighed over sit Bo (d. e. ikke var under Konkurs eller umyndiggjort);
6) havde haft fast Bopæl i det mindste eet Aar i den Valgkreds eller den Stad, hvor han opholdt sig paa den Tid, Valget foregik.

Valgretten til Landstinget var knytet til de samme Betingelser, men medens Folketingets Medlemmer valgtes ved direkte Valg i Enkeltmandskredse, blev Landstingets Medlemmer valgt gennem Valgmænd (indirekte Valg). I Henhold til Valgloven af 16. Juni 1849 deltes Kongeriget i 11 Landstingskredse. I hver af disse Kredse valgte Vælgerne først Valgmænd for

hver Købstad- og Sognekommune, saaledes at indtil 149 valgberettigede valgte een Valgmand, 150—249 valgberettigede valgte to, 250—349 tre og saa fremdeles i samme Forhold.

Disse Valgmænd traadte derpaa sammen og valgte det Antal Landstingsmænd, der skulde vælges i den paagældende Landstingskreds.

For at være valgbar til Junigrundlovens Folketing krævedes der en Alder af 25 Aar, til Landstinget derimod en Alder af 40 Aar, samt at vedkommende Kandidat i det sidste Aar havde svaret i direkte Skat til Staten eller Kommunen 200 Rigsdaler (400 Kr.) eller kunde godtgøre at have haft en ren aarlig Indtægt af 1200 Rigsdaler (2400 Kr.).

Forskellen i Valgmaaden til de to Ting var saaledes uden væsentlig Betydning for Tingenes Sammensætning, og saa længe Junigrundloven bestod, var der heller ingen nævneværdig Modsætning mellem Landstinget og Folketinget.

Ved den reviderede Grundlov af 28. Juli 1866 blev Reglerne om Valgretten og Valgbarheden til Folketinget bevaret uforandrede. Derimod blev Betingelserne for Valgbarheden til Landstinget nu de samme som til Folketinget, men til Gengæld indførtes der priviligeret Valgret til dette Ting for de højstbeskattede Vælgere.

Junigrundloven satte Antallet af Folketingets Medlemmer efter Forholdet 1 Medlem for hver 14,000 Indbyggere og bestemte, at Landstingets Medlemstal stedse skulde svare til Halvdelen af Folketingets.

Ved Grundloven af 28. Juli 1866 ændredes dette til, at Folketingets Medlemstal skulde svare til omtrent 1 Medlem for hver 16,000 Indbyggere, medens Landstingets Medlemstal fastsattes til 66, hvoraf 12 skulde udnævnes af Kongen, 7 vælges i København, 45 i større Valgkredse, omfattende Land og Købstæder, 1 paa Bornholm og 1 af Færøernes Lagting.

Tallet af Folketingets Medlemmer var oprindelig 100 (+ 1 Medlem for Færoerne), men er siden blevet forøget til 113 (+ 1). Efter Landets nuværende Folkemængde svarer dette omtrentlig til 1 Medlem for hver 23,000 Indbyggere.

Under Junigrundloven har der været afholdt Valg af Medlemmer til Folketinget til følgende Tider:

4. December 1849. 4. August 1852. 26. Februar 1853. 27. Maj 1853. 1. December 1854. 14. Juni 1855. 14. Juni 1858. 14. Juni 1861. 5. Marts 1864. 7. Juni 1864. 3. Maj 1865. 4. Juni 1866.

Under Grundloven af 28. Juli 1866: 12. Oktober 1866. 22. September 1869. 20. September 1872. 14. November 1873. 25. April 1876. 3. Januar 1879. 24. Maj 1881. 26. Juli 1881. 25. Juni 1884. 28. Januar 1887. 21. Januar 1890. 20. April 1892. 9. April 1895. 5. April 1898. 3. April 1901. 16. Juni 1903. 29. Maj 1906. 25. Maj 1909. 20. Maj 1910.

Partigrupperingen
i
Folketing og Landsting i den 63de ordentlige Rigsdagssamling 1910—11.

Folketinget, November 1910.

1. Venstre:

J. C. Christensen (Formand), R. Andersen, Klaus Berntsen, Birch, Bjerre, Brorsen, Effersøe, J. Frederiksen, S. Frederiksen, Carl Hansen, Martin Hansen, Ingvard Jensen, J. H. Jensen, Johs. Jensen, Jørgen Jensen, Kr. Jensen, Laust Jensen, N. Jensen, N. C. Jensen, N. P. Jensen, Jerichow, Kierkegaard, N. Kristjansen, Kvist, Thomas Larsen, Laursen, Lindø, Maegaard, Markvorsen, Moestrup, Moltesen, Mølgaard-Nielsen, N. Neergaard, Anders Nielsen, P. T. Nielsen, R. Nielsen (Præstø A. 4. V.), R. Nielsen (Ringkøbing A. 5. V.), Nørgaard, Nørhave, Ovesen, Pedersen-Nyskov, Philipsen, Pinstrup, A. O. Rasmussen, L. Rasmussen, N. C. Rasmussen,

Ravn, Reventlow, Sandbæk, Slebsager, Stensballe, Svendsen, C. Sørensen, J. Sørensen, S. Sørensen, Tange, A. Thomsen.

2. Det socialdemokratiske Parti:

Stauning (Formand), Andreasen, Bang, Borgbjerg, N. C. Christensen, Chr. Hansen, Hyller, Jacobsen, Jessen, K. M. Klausen, Marott, Meyer, Mortensen, Hans Nielsen (Skanderborg A. 1. V.), Martin Olsen, Sigvald Olsen, Joh. Pedersen, Chr. Rasmussen, H. Rasmussen, Sabroe, Samuelsen, Schmidt, Wiinblad, Wilmann.

3. Det radikale Venstre:

C. Th. Zahle (Formand), J Andersen, Ivar Berendsen, Alfred Christensen, Poul Christensen, A. Th. Grønborg, Keiser-Nielsen, Edv. Larsen, Mads Larsen, P. Munch, Ferdinand Nielsen, K. Pedersen, L. Pedersen, Povlsen, Rode, Rørdam, Slengerik.

4. Højres 7 Mands Gruppe:

M. Halsted (Formand), Ellinger, Hammerich, Hornstrup, Johan Knudsen, Schovelin, Wulff.

5. Det moderate Højre:

W. Neergaard (Formand), Bramsen, R. Christiansen, Dinesen, H. Neergaard, Parkov.

6. Udenfor Grupperne:

J. H. Deuntzer, Rasmus Hansen, Hans Nielsen (Viborg A. 1. V.), alle tre i Valggruppe med det radikale Venstre.

Landstinget, November 1910.

1. Højre:

Piper (Formand), Birch, Bramsen, la Cour, Døcker, Estrup, Goos, Hage, Hvidberg, P. G. C. Jensen, Oluf Jensen, Johnsen, Juel, Knuth, Lange, Lunn, Moltke-Lystrup, Nordby, Olufsen, Pagh, Holger Petersen, Rambusch, Poul Rasmusen, Niels Rasmussen, Scheel, Stilling, Tvede, Windfeld-Hansen.

2. Venstre:

Broberg (Formand), Jørgen Berthelsen, Dalsgaard, Degnbol, Ejsing, Falbe-Hansen, Frandsen, N. Hansen, K. Jensen, Johansen, Koefod, Kristensen, Lauridsen, A. Lund, P. Nielsen, Nygart, J. Pedersen, Ravn, Enevold Sørensen, Sørensen-Egaa, Sørensen-Saksager.

3. Det frikonservative Parti:

Frijs-Frijsenborg (Formand), Hey, Rottbøll, Sonne, Steffensen.

4. Det socialdemokratiske Parti (i Valggruppe med det radikale Venstre):

C. C. Andersen, Christiansen, Harald Jensen, Lewinsky.

5. Det radikale Venstre:

Edvard Brandes (Formand), A. L. Andersen, Trier, Vejstrup.

6. Udenfor Grupperne:

Holstein og Fr. Petersen (begge i Valggruppe med Højre), Theilmann (i Valggruppe med de Frikonservative) samt Madsen-Mygdal.

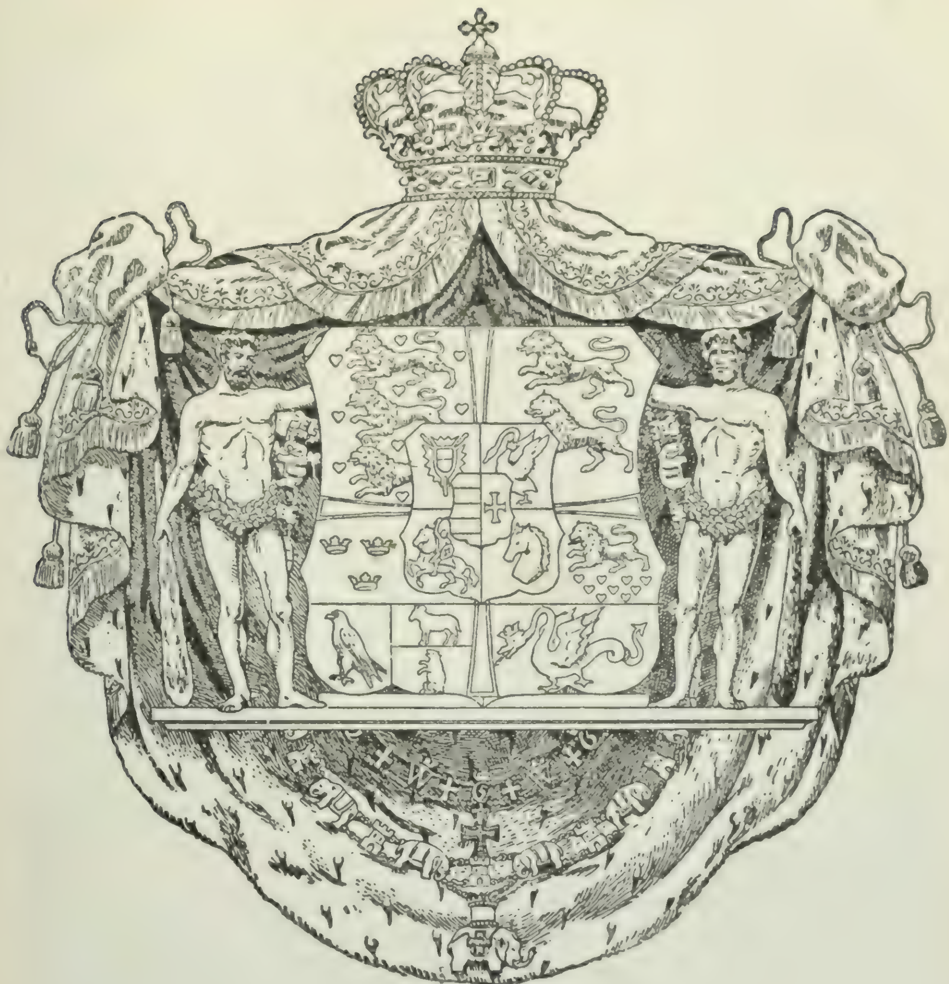
A. Folketinget, November 1910.

Venstre	57
Det socialdemokratiske Parti	24
Det radikale Venstre	17
En Gruppe paa 7 Højremedlemmer	7
Det moderate Højre	6
Udenfor Grupperne	3
	114

B. Landstinget, November 1910.

Højre	28
Venstre	21
Det frikonservative Parti	5
Det socialdemokratiske Parti	4
Det radikale Venstre	4
Udenfor Grupperne	4
	66

Det danske Rigsvaaben.

Det danske Rigsvaaben.

Rigsvaabenet bestaar af 3 Skjolde med ialt 14 Skjoldmærker, værnede af to køllevæbnede, bekransede Vildmænd og omgivne af den hermelinforede Fløjls-Kongekaabe, der er besat med Guldfrynser, og som for oven bærer Kongekronen. For neden hænger Dannebrogsordenens og Elefantordenens Kæder og Ordenstegn.

Det største af Skjoldene, Hovedskjoldet, er ved et Kors delt i 4 Felter.

I Feltet øverst til venstre findes det gamle, danske Vaaben (3 Løver omgivet af 9 Hjerter). Allerede Valdemar Sejr (død 1241) førte 3 springende Løver i sit Skjold, ligesom ogsaa Dannebrog (Broge, ɔ: tilskaaret Tøjstykke, Dug) paa denne Konges Tid var de

Danskes Mærke men nyere Undersøgelser har vist, at de tre Løver er endnu ældre, og at Hjerterne oprindelig har betegnet Søblade (Aakandeblade).

I Feltet øverst til højre findes Slesvigs Vaaben (2 Løver) og nederst til højre den gotiske Løve med 9 Hjerter samt en kronet Drage eller Lindorm (Vaabenmærkerne for de danske Kongers Titel: de Venders og Goters Konge). Den første Del af denne Titel antog Knud den Sjette efter Pommerns Undertvingelse 1184; den anden Del antog Valdemar Atterdag efter at have erobret Øen Gotland (Gulland) og indtaget Visby 1361.

I Feltet nederst til venstre findes Vaabenet for Grønland (en opretsiddende Isbjørn), for Færøerne (et Faar), for Island (en Falk). De 3 Kroner er Sveriges gamle Vaaben, som de danske Unionskonger i sin Tid optog for at betegne deres Ret til at herske over Sverige. Da Gustav Vasa blev Konge i Sverige, opgav Frederik den Første dette Mærke, men Kristian den Tredje optog det paa ny. Gustav Vasa gjorde Indsigelse mod Genoptagelsen af de 3 Kroner, og Begivenhederne udviklede sig herved saaledes, at de førte til den nordiske Syvaarskrig. Ved Fredsslutningen i Stettin 1570 blev det bestemt, at begge Riger fremtidig skulde have Ret til at føre det omstridte Vaaben.

I Midterskjoldet findes alle Skjoldmærkerne for de tyske Landsdele, som har hørt til Danmark. Øverst til venstre Holstens Vaaben (et tredelt Nældeblad), øverst til højre Stormarns Vaaben (en Svane med Krone om Halsen), nederst til højre Vaabenet for Lauenborg (et Hestehoved) og nederst til venstre Vaabenet for Ditmarsken (en Ridder med Skjold paa en galoperende Hest).

Det inderste Skjold, Hjerteskjoldet, bærer det oldenborgske Kongehus' Familie- eller Stamvaaben og er kommet ind i det danske Vaaben med Kristian den Første. Dets venstre Felt bærer 2 Tværbjælker for Oldenborg, og i højre Felt findes et Kors for Delmenhorst.

Som ydre Tegn paa Uafhængighed og Selvstændighed fører Staterne deres særskilte Vaaben og Flag.

Rigsvaabenet er ligesom Dannebrog en Arv fra ældre Tider. Vort Orlogsflag er i Modsætning til Handelsflaget et Splitflag. Kongen fører Rigets Vaaben som Værdighedstegn samt Titelen: Konge til Danmark, de Venders og Goters, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenborg.

Ved Underskrifter sætter han bag efter sit Navn R (Rex ɔ: Konge). L. S. (loco sigilli ɔ: i Stedet for Seglet).

Forfatningslovene.

Grundloven af 5. Juni 1849, Forfatningsloven af 2. Oktober 1855, Grundlovsindskrænkningen af 1855, Novemberforfatningen og Danmarks Riges gennemsete Grundlov af 5. Juni 1849.

Grundloven af 5. Juni 1849.

Vi Frederik den Syvende, af Guds Naade Konge til Danmark, de Venders og Goters, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenborg, gør vitterligt for alle: Efter at Vi af fri kongelig Magtfuldkommenhed havde besluttet i Overensstemmelse med Vort tro Folk at lade udgaa en ny Grundlov for Danmarks Rige, og en fuldstændig Overenskomst lykkelig er blevet tilvejebragt mellem Os og den for Kongeriget sammentraadte Rigsforsamling om denne Grundlovs Indhold, i Henhold til det Udkast, Vi havde ladet Rigsforsamlingen forelægge som Grundlag for Forhandlingerne, saa har Vi nu — dog med Forbehold af, at Ordningen af alt, hvad der vedkommer Hertugdømmet Slesvigs Stilling, beror, indtil Freden er afsluttet, — vedtaget efterfølgende Danmarks Riges Grundlov, som den af Os og Vore Efterfølgere paa den danske Trone ubrodelig skal holdes, saalydende:

Danmarks Riges Grundlov.

I.

§ 1. Regeringsformen er indskrænket-monarkisk. Kongemagten er arvelig.

§ 2. Den lovgivende Magt er hos Kongen og Rigsdagen i Forening. Den udøvende Magt er hos Kongen. Den dømmende Magt er hos Domstolene.

§ 3. Den evangelisk-lutherske Kirke er den danske Folkekirke og understøttes som saadan af Staten.

II.

§ 4. Den i Kongeloven fastsatte Arvefølge er fremdeles gældende. Den kan kun forandres efter Forslag fra

Kongen og med den forenede Rigsdags Samtykke, hvortil udfordres tre Fjerdedele af de afgivne Stemmer.

§ 5. Kongen kan, uden Rigsdagens Samtykke, ikke være Regent i andre Lande end dem, der hører til det danske Monarki.

§ 6. Kongen skal høre til den evangelisk-lutherske Kirke.

§ 7. Kongen er myndig, naar han har fyldt sit 18de Aar.

§ 8. Forinden Kongen tiltræder Regeringen, aflægger han for den forenede Rigsdag følgende Ed:

„Jeg lover og sværger at holde Danmarks Riges Grundlov; saa sandt hjælpe mig Gud og hans hellige Ord."

Er Rigsdagen ikke samlet ved Tronskiftet, nedlægges Eden skriftlig i Statsraadet og gentages siden for den forenede Rigsdag.

§ 9. Saafremt Kongen, enten formedelst Bortrejse eller Svaghed, finder, at der bør udnævnes en Rigsforstander, sammenkalder han Rigsdagen og forelægger den et Lovforslag herom.

§ 10. Bliver Kongen ude af Stand til at regere, sammenkalder Statsraadet Rigsdagen. Naar da den forenede Rigsdag med tre Fjerdedele af de afgivne Stemmer erkender Nødvendigheden, udnævner den en Rigsforstander og anordner, om fornødent gøres, et Formynderskab.

§ 11. Er der Anledning til at frygte for, at Tronfølgeren ved Kongens Død vil være umyndig eller af anden Grund ude af Stand til selv at regere, bestemmes ved Lov en Rigsforstander, og et Formynderskab anordnes af Kongen. Rigsforstanderen kan ikke deltage i Formynderskabet.

§ 12. Rigsforstanderen aflægger den for Kongen foreskrevne Ed og udøver, saa længe Rigsforstanderskabet varer, i Kongens Navn alle dennes Rettigheder; dog kan han ikke foreslaa Forandring af Arvefølgen.

§ 13. Naar Kongen er død, sammentræder 14de Dagen derefter uden Sammenkaldelse den sidst valgte Rigsdag.

§ 14. Er der ingen Tronfølger, eller kan Tronfølgeren eller Rigsforstanderen ikke straks tiltræde Regeringen, føres den af Statsraadet, indtil fornøden Bestemmelse er taget af Rigsdagen.

§ 15. Er Tronfølgeren eller Rigsforstanderen fraværende, bestemmer den forenede Rigsdag, inden hvilken Tid han har at vende tilbage. Er Tronfølgeren umyndig eller af anden Grund ikke i Stand til at regere, uden at Rigsforstander og

Formynderskab er bestemt, udnævner den forenede Rigsdag Rigsforstanderen og beskikker Formynderskabet. Er der ingen Tronfølger, vælger den forenede Rigsdag en Konge og fastsætter den fremtidige Arvefølge.

§ 16. Kongens Civilliste bestemmes for hans Regeringstid ved Lov. Derved fastsættes tillige, hvilke Slotte og andre Statsejendele, der skal henhøre til Civillisten. — Civillisten kan ikke behæftes med Gæld.

§ 17. For Medlemmerne af det kongelige Hus kan der bestemmes Apanager ved Lov. Apanagerne kan ikke uden Rigsdagens Samtykke nydes udenfor Riget.

III.

§ 18. Kongen er ansvarsfri; hans Person er hellig og ukrænkelig. Ministrene er ansvarlige for Regeringens Førelse.

§ 19. Kongen udnævner og afskediger sine Ministre. Kongens Underskrift under de Lovgivningen og Regeringen vedkommende Beslutninger giver disse Gyldighed, naar den er ledsaget af en Ministers Underskrift. Den Minister, som har underskrevet, er ansvarlig for Beslutningen.

§ 20. Ministrene kan tiltales for deres Embedsførelse. Folketinget anklager, Rigsretten dømmer.

§ 21. Ministrene i Forening udgør Statsraadet; Forsædet føres af den, som af Kongen er udnævnt til Premierminister. — Alle Lovforslag og vigtigere Regeringsforanstaltninger forelægges Statsraadet. Dettes Ordning samt Ministeransvarligheden bestemmes ved Lov.

§ 22. Kongen besætter alle Embeder i samme Omfang som hidtil. Forandringer heri kan ske ved Lov. Ingen kan beskikkes til Embedsmand, som ikke har Indfødsret. — Kongen kan afskedige de af ham ansatte Embedsmænd. Disses Pension fastsættes i Overensstemmelse med Pensionsloven. — Kongen kan forflytte Embedsmænd uden deres Samtykke, dog saaledes, at de ikke derved taber i Embedsindtægter, og at der gives dem Valget mellem saadan Forflyttelse og Afsked med Pension efter de almindelige Regler. — Undtagelser for visse Klasser af Embedsmænd, foruden den i § 78 fastsatte, bestemmes ved Lov.

§ 23. Kongen har den højeste Myndighed over Land- og Sømagten. — Han erklærer Krig og slutter Fred samt indgaar og ophæver Forbund og Handelstraktater; dog kan han derved ikke uden Rigsdagens Samtykke afstaa nogen Del af Landet, raade over nogen Statsindtægt eller paadrage Staten nogen anden bebyrdende Forpligtelse.

§ 24. Kongen sammenkalder en ordentlig Rigsdag hvert Aar. Uden Kongens Samtykke kan den ikke forblive længere sammen end to Maaneder. — Forandringer i disse Bestemmelser kan ske ved Lov.

§ 25. Kongen kan indkalde Rigsdagen til overordentlige Sammenkomster, hvis Varighed beror paa hans Bestemmelse.

§ 26. Kongen kan udsætte den ordentlige Rigsdags Møder paa bestemt Tid, dog uden Rigsdagens Samtykke ikke længere end paa to Maaneder og ikke mere end een Gang i Aaret indtil dens næste ordentlige Sammenkomst.

§ 27. Kongen kan opløse enten hele Rigsdagen eller een af dens Afdelinger; opløses kun eet af Tingene, skal det andet Tings Møder udsættes, indtil hele Rigsdagen atter kan samles. Dette skal ske inden to Maaneders Forløb efter Opløsningen.

§ 28. Kongen kan for Rigsdagen lade fremsætte Forslag til Love og andre Beslutninger.

§ 29. Kongens Samtykke udfordres til at give en Rigsdagsbeslutning Lovskraft. Kongen befaler Lovens Bekendtgørelse og drager Omsorg for dens Fuldbyrdelse.

§ 30. I særdeles paatrængende Tilfælde kan Kongen, naar Rigsdagen ikke er samlet, udstede foreløbige Love, der dog ikke maa stride mod Grundloven og altid bør forelægges den følgende Rigsdag.

§ 31. Kongen kan benaade og give Amnesti; Ministrene kan han kun med Folketingets Samtykke benaade for de dem af Rigsretten idømte Straffe.

§ 32. Kongen meddeler, dels umiddelbart, dels gennem vedkommende Regeringsmyndigheder, saadanne Bevillinger og Undtagelser fra de nugældende Love, som ifølge hidtil gældende Regler har været i Brug.

§ 33. Kongen har Ret til at lade slaa Mønt i Henhold til Loven.

IV.

§ 34. Rigsdagen bestaar af Folketinget og Landstinget.

§ 35. Valgret til Folketinget har enhver uberygtet Mand, som har Indfødsret, naar han har fyldt sit 30te Aar, medmindre han:

a) uden at have egen Husstand staar i privat Tjenesteforhold;

b) nyder eller har nydt Understøttelse af Fattigvæsenet, som ikke er enten eftergivet eller tilbagebetalt;

c) er ude af Raadigheden over sit Bo;

d) ikke har haft fast Bopæl i eet Aar i den Valgkreds eller

den Stad, hvori han opholder sig paa den Tid, Valget foregaar.

§ 36. Valgbar til Folketinget er, med de i § 35 a, b og c nævnte Undtagelser, enhver ubervgtet Mand, som har Indfødsret, naar han har fyldt sit 25de Aar.

§ 37. Antallet af Folketingets Medlemmer skal omtrent være efter Forholdet af 1 til 14,000 Indvaanere. Valgene foregaar i Valgkredse, hvis Omfang bestemmes ved Valgloven. Enhver Valgkreds vælger een blandt dem, der har stillet sig til Valg.

§ 38. Medlemmerne af Folketinget vælges paa tre Aar. De erholder et dagligt Vederlag.

§ 39. Valgret til Landstinget har enhver, der ifølge § 35 har Valgret til Folketinget. De valgberettigede vælger af deres Midte Valgmænd efter de Bestemmelser, som gives i Valgloven.

§ 40. Valgbar til Landstinget er enhver ubervgtet Mand, som har Indfødsret, og hvis Bo ej er under Opbuds- eller Fallitbehandling, naar han har fyldt sit 40de Aar og i det sidste Aar enten har svaret i direkte Skat til Staten eller Kommunen 200 Rbd. eller godtgør at have haft en ren aarlig Indtægt af 1200 Rbd. — I de Valgkredse, hvor Antallet af valgbare efter denne Regel ikke naar det Forhold til Befolkningen, som fastsættes i Valgloven, forøges Antallet af de valgbare med de højest beskattede i Valgkredsen, indtil dette Forhold er naaet.

§ 41. Valgene til Landstinget foregaar i større Valgkredse, der ordnes ved Valgloven. Valgmændene i hver saadan større Valgkreds træder sammen og stemmer paa saa mange Mænd, som skal vælges for Valgkredsen, i hvilken i det mindste tre Fjerdedele af de valgte skal have haft fast Bopæl i det sidste Aar før Valget. Til et gyldigt Valg udfordres mere end Halvdelen af de afgivne Stemmer.

§ 42. Antallet af Landstingets Medlemmer skal stedse være omtrent Halvdelen af Antallet af Folketingets Medlemmer.

§ 43. Medlemmerne af Landstinget vælges paa 8 Aar. Halvdelen afgaar hvert 4de Aar. De erholder samme daglige Vederlag som Folketingets Medlemmer.

§ 44. Naar en ny Kommunallov er givet, kan Landstingsvalgene ved Lov gaa over til de større kommunale (Amts- eller Provins-) Raad.

V.

§ 45. Den aarlige Rigsdag sammentræder den første Mandag i Oktober, dersom Kongen ikke har indkaldt den til at møde forinden.

§ 46. Regeringens Sæde er Rigsdagens Forsamlingssted. I overordentlige Tilfælde kan Kongen sammenkalde den paa et andet Sted i Riget.

§ 47. Rigsdagen er ukrænkelig. Hvo der antaster dens Sikkerhed og Frihed, hvo der udsteder eller adlyder nogen dertil sigtende Befaling, gør sig skyldig i Højforræderi.

§ 48. Ethvert af Tingene er berettiget til at foreslaa og for sit Vedkommende at vedtage Love.

§ 49. Ethvert af Tingene kan indgive Adresser til Kongen.

§ 50. Ethvert af Tingene kan til at undersøge almenvigtige Genstande nedsætte Kommissioner af sine Medlemmer. Disse er berettiget til saavel af offentlige Myndigheder som af private Borgere at fordre Oplysninger meddelt mundtlig eller skriftlig.

§ 51. Ingen Skat kan paalægges, forandres eller ophæves uden ved Lov, ej heller noget Mandskab udskrives, noget Statslaan optages eller nogen Staten tilhørende Domæne afhændes uden ifølge Lov.

§ 52. Paa hver ordentlig Rigsdag, straks efter at samme er sat, fremlægges Forslag til Finansloven for det følgende Finansaar, indeholdende et Overslag over Statens Indtægter og Udgifter. — Finansforslaget behandles først i Folketinget. — Forinden Finansloven er vedtaget, maa Skatterne ej opkræves. Ingen Udgift maa afholdes, som ikke har Hjemmel i samme.

§ 53. Hvert Ting udnævner to lønnede Revisorer. Disse gennemgaar det aarlige Statsregnskab og paaser, at samtlige Statens Indtægter deri er blevet opført, og at ingen Udgift udenfor Finansloven har fundet Sted. De kan fordre sig alle fornødne Oplysninger og Aktstykker meddelt. — Det aarlige Statsregnskab, med Revisorernes Bemærkninger, forelægges derefter Rigsdagen, som med Hensyn til samme tager Beslutning.

§ 54. Ingen Udlænding kan herefter erholde Indfødsret uden ved Lov.

§ 55. Intet Lovforslag kan endelig vedtages, forinden det tre Gange har været behandlet af Tinget.

§ 56. Naar et Lovforslag bliver forkastet af et af Tingene, kan det ikke oftere foretages af samme Ting i samme Samling.

§ 57. Naar et Lovforslag er vedtaget i det ene Ting, bliver det i den Form, hvori det er vedtaget, at forelægge det andet Ting; hvis det dèr forandres, gaar det tilbage til det første; foretages her atter Forandringer, gaar Forslaget paa ny til det andet Ting. Opnaas da ej heller Enighed, skal, naar et Ting forlanger det, hvert Ting udnævne et lige Antal Medlemmer til at træde sammen i et Udvalg, som afgiver Betænkning over Uoverensstemmelserne. I Henhold til Udvalgets Indstilling finder da endelig Afgørelse Sted i ethvert Ting for sig.

§ 58. Ethvert af Tingene afgør selv Gyldigheden af sine Medlemmers Valg.

§ 59. Ethvert nyt Medlem aflægger Ed paa Grundloven, naar Gyldigheden af hans Valg er anerkendt.

§ 60. Rigsdagsmændene er ene bundet ved deres Overbevisning og ikke ved nogen Forskrift af deres Vælgere. — Embedsmænd, som vælges til Rigsdagsmænd, behøver ikke Regeringens Tilladelse til at modtage Valget.

§ 61. Saa længe Rigsdagen er samlet, kan ingen Rigsdagsmand uden Samtykke af det Ting, hvortil han hører, hæftes for Gæld, ej heller fængsles eller tiltales, medmindre han er grebet paa fersk Gerning. For sine Ytringer paa Rigsdagen kan intet af dets Medlemmer uden Tingets Samtykke drages til Ansvar udenfor samme.

§ 62. Kommer den gyldigt valgte i et af de Tilfælde, der udelukker fra Valgbarhed, mister han den af Valget flydende Ret. Dog skal ingen tabe sit Sæde i Landstinget, fordi han i Løbet af den Tid, for hvilken han er valgt, flytter til en anden Valgkreds. — Det bliver nærmere ved Lov at bestemme, i hvilke Tilfælde en Rigsdagsmand, der befordres til et lønnet Statsembede, skal underkastes Genvalg.

§ 63. Ministrene har i Embeds Medfør Adgang til Rigsdagen og er berettiget til under Forhandlingerne at forlange Ordet, saa ofte de vil, idet de iøvrigt iagttager Forretningsordenen. Stemmeret udøver de kun, naar de tillige er Rigsdagsmænd.

§ 64. Ethvert Ting vælger selv sin Formand og den eller dem, der i hans Forfald skal føre Forsædet.

§ 65. Intet af Tingene kan tage nogen Beslutning, naar ikke over Halvdelen af dets Medlemmer er til Stede og deltager i Afstemningen.

§ 66. Enhver Rigsdagsmand kan i det Ting, hvortil han hører, med dettes Samtykke bringe ethvert offentligt Anlig-

gende under Forhandling og derom æske Ministerens Forklaring.

§ 67. Intet Andragende maa overgives noget af Tingene uden gennem et af dets Medlemmer.

§ 68. Finder Tinget ikke Anledning til om et Andragende at fatte Beslutning, kan det henvise det til Ministrene.

§ 69. Tingenes Møder er offentlige. Dog kan Formanden eller det i Forretningsordenen bestemte Antal Medlemmer forlange, at alle uvedkommende fjernes, hvorpaa Tinget afgør, om Sagen skal forhandles i offentligt eller hemmeligt Møde.

§ 70. Ethvert af Tingene fastsætter de nærmere Bestemmelser, som vedkommer Forretningsgangen og Ordenens Opretholdelse.

§ 71. Den forenede Rigsdag dannes ved Sammentræden af Folketinget og Landstinget. Til at tage Beslutning udfordres, at over Halvdelen af hvert Tings Medlemmer er til Stede og deltager i Afstemningen. Den vælger selv sin Formand og fastsætter iøvrigt de nærmere Bestemmelser, der vedkommer Forretningsgangen.

VI.

§ 72. Rigsretten bestaar af 16 Medlemmer, der vælges paa 4 Aar, Halvdelen af Landstinget, Halvdelen af Landets øverste Domstol blandt disses egne Medlemmer. Den vælger selv sin Formand af sin egen Midte. — En Lov ordner nærmere Forfølgningsmaaden.

§ 73. Rigsretten paakender de af Folketinget mod Ministrene anlagte Sager. — For Rigsretten kan Kongen lade ogsaa andre tiltale for Forbrydelser, som han finder særdeles farlige for Staten, naar Folketinget dertil giver sit Samtykke.

§ 74. Den dømmende Magts Udøvelse kan kun ordnes ved Lov.

§ 75. Den med visse Ejendomme forbundne dømmende Myndighed skal ophæves ved Lov.

§ 76. Retsplejen bliver at adskille fra Forvaltningen efter de Regler, der fastsættes ved Lov.

§ 77. Domstolene er berettiget til at paakende ethvert Spørgsmaal om Øvrighedsmyndighedens Grænser. Dog kan den, der vil rejse saadant Spørgsmaal, ikke ved at bringe Sagen for Domstolene unddrage sig fra foreløbig at efterkomme Øvrighedens Befaling.

§ 78. Dommerne har i deres Kald alene at rette sig efter Loven. De kan ikke afsættes uden ved Dom, ej heller forflyt-

tes mod deres Ønske, uden for de Tilfælde, hvor en Omordning af Domstolene finder Sted. Dog kan den Dommer, der har fyldt sit 65de Aar, afskediges, men uden Tab af Indtægter.

§ 79. Offentlighed og Mundtlighed skal saa snart og saa vidt som muligt gennemføres ved hele Retsplejen. — I Misgerningssager og i Sager, der rejser sig af politiske Lovovertrædelser, skal Nævninger indføres.

VII.

§ 80. Folkekirkens Forfatning ordnes ved Lov.

§ 81. Borgerne har Ret til at forene sig i Samfund for at dyrke Gud paa den Maade, der stemmer med deres Overbevisning, dog at intet læres eller foretages, som strider mod Sædeligheden eller den offentlige Orden.

§ 82. Ingen er pligtig at yde personlige Bidrag til nogen anden Gudsdyrkelse end den, som er hans egen; dog skal enhver, der ikke godtgør at være Medlem af et i Landet anerkendt Trossamfund, til Skolevæsenet svare de til Folkekirken lovbefalede personlige Afgifter.

§ 83. De fra Folkekirken afvigende Trossamfunds Forhold ordnes nærmere ved Lov.

§ 84. Ingen kan paa Grund af sin Trosbekendelse berøves Adgang til den fulde Nydelse af borgerlige og politiske Rettigheder eller unddrage sig Opfyldelsen af nogen almindelig Borgerpligt.

VIII.

§ 85. Enhver, der anholdes, skal inden 24 Timer stilles for en Dommer. Hvis den anholdte ikke straks kan sættes paa fri Fod, skal Dommeren ved en af Grunde ledsaget Kendelse, der afgives snarest muligt og senest inden tre Dage, afgøre, at han skal fængsles, og, hvis han kan løslades mod Sikkerhed, bestemme dennes Art eller Størrelse. — Den Kendelse, som Dommeren afsiger, kan af vedkommende straks særskilt indankes for højere Ret. — Ingen kan underkastes Varetægtsfængsel for en Forseelse, som kun kan medføre Straf af Pengebod eller simpelt Fængsel.

§ 86. Boligen er ukrænkelig. Husundersøgelse, Beslaglæggelse og Undersøgelse af Breve og andre Papirer maa, hvor ingen Lov hjemler en særegen Undtagelse, alene ske efter en Retskendelse.

§ 87. Ejendomsretten er ukrænkelig. Ingen kan tilpligtes at afstaa sin Ejendom, uden hvor Almenvellet kræver det. Det kan kun ske ifølge Lov og mod fuldstændig Erstatning.

§ 88. Alle Indskrænkninger i den frie og lige Adgang til Erhverv, som ikke er begrundet i det almene Vel, skal hæves ved Lov.

§ 89. Den, som ikke selv kan ernære sig eller sine, og hvis Forsørgelse ikke paaligger nogen anden, er berettiget til at erholde Hjælp af det offentlige, dog mod at underkaste sig de Forpligtelser, som Lovene herom paabyder.

§ 90. De Børn, hvis Forældre ikke har Evne til at sørge for deres Oplærelse, vil erholde fri Undervisning i Almueskolen.

§ 91. Enhver er berettiget til ved Trykken at offentliggøre sine Tanker, dog under Ansvar for Domstolene. Censur og andre forebyggende Forholdsregler kan ingen Sinde paa ny indføres.

§ 92. Borgerne har Ret til uden foregaaende Tilladelse at indgaa Foreninger i ethvert lovligt Øjemed. Ingen Forening kan ophæves ved en Regeringsforanstaltning. Dog kan Foreninger foreløbig forbydes, men der skal da straks anlægges Sag mod Foreningen til dens Ophævelse.

§ 93. Borgerne har Ret til at samles ubevæbnede. Offentlige Forsamlinger har Politiet Ret til at overvære. Forsamlinger under aaben Himmel kan forbydes, naar der af dem kan befrygtes Fare for den offentlige Fred.

§ 94. Ved Opløb maa den væbnede Magt, naar den ikke angribes, kun indskride, efter at Mængden tre Gange i Kongens og Lovens Navn forgæves er opfordret til at adskilles.

§ 95. Enhver vaabenfør Mand er forpligtet til med sin Person at bidrage til Fædrelandets Forsvar efter de nærmere Bestemmelser, som Loven foreskriver.

§ 96. Kommunernes Ret til, under Statens Tilsyn, selvstændig at styre deres Anliggender vil blive ordnet ved Lov.

§ 97. Enhver i Lovgivningen til Adel, Titel og Rang knyttet Forret er afskaffet.

§ 98. Intet Len, Stamhus eller Fideikommisgods kan for Fremtiden oprettes; det skal ved Lov nærmere ordnes, hvorledes de nu bestaaende kan overgaa til fri Ejendom.

§ 99. For Krigsmagten er de i §§ 85, 92 og 93 givne Bestemmelser kun anvendelige med de Indskrænkninger, der følger af de militære Loves Forskrifter.

IX.

§ 100. Forslag til Forandring i, eller Tillæg til, nærværende Grundlov fremsættes paa en ordentlig Rigsdag. Vedtages den derom fattede Beslutning i uforandret Skikkelse af næste ordentlige Rigsdag, og bifaldes den af Kongen, opløses

begge Tingene, og almindelige Valg foregaar baade til Folketinget og til Landstinget. Vedtages Beslutningen 3dje Gang af den nye Rigsdag paa en ordentlig eller overordentlig Samling, og stadfæstes den af Kongen, er den Grundlov.

Midlertidige Bestemmelser.

1. Ligesom Reglen i § 16, at Civillisten bestemmes ved Lov, ingen Anvendelse har for den nu regerende Konge, saaledes vil ikke heller den i § 17 givne Forskrift være til Hinder for, at Apanager nydes udenfor Riget, for saa vidt saadant hjemles ved alt bestaaende Kontrakter.

2. Indtil den i § 22 bebudede Pensionslov udkommer, vil enhver Embedsmand, der efter samme §'s Bestemmelse bliver afskediget, erholde Pension efter de hidtil fulgte Regler.

3. Den i § 78 indeholdte Bestemmelse, at Dommere ikke kan afsættes uden ved Dom, ej heller forflyttes mod deres Ønske, skal ikke være anvendelig paa de nærværende Dommere, som tillige har administrative Forretninger.

4. Indtil en Omordning af den kriminelle Proces er iværksat, vil den i § 85 omhandlede Indankning af en Fængslingskendelse ske som af en privat Sag, dog med Ekstraretsvarsel, ligesom den klagende er fritaget for Brugen af stemplet Papir og Erlæggelse af Retsgebyrer. Der bør gives ham Adgang til i Anledning af en saadan Paaanke at raadføre sig med en Sagfører, og nye Oplysninger kan fremlægges for Overretten.

Og er da hermed ophævet den af Vor Forgænger paa Tronen, højsalig Kong Frederik den Tredje, efter den Ham af de danske Stænder dertil meddelte Fuldmagt, under 14de November 1665 givne Kongelov, alene med Undtagelse af de Bestemmelser, der indeholdes i §§ 27 til 40 om Arvefølgen, hvilke er stadfæstet i Grundlovens § 4, og de i §§ 21 og 25 om de kongelige Prinser og Prinsesser indeholdte Forskrifter, indtil ved en Huslov anderledes derom maatte vorde bestemt.

Givet paa Vort Slot Kristiansborg, den 5te Juni 1849.
Under Vor kongelige Haand og Segl.
Frederik R.
(L. S.)

A. W. Moltke.

Bardenfleth. Zahrtmann. C. F. Hansen. W. C. E. Sponneck.
P. G. Bang. J. N. Madvig. H. N. Clausen.

Forfatningslov
for
det danske Monarkis Fællesanliggender.

Vi Frederik den Syvende, af Guds Naade Konge til Danmark, de Venders og Goters, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenborg, gør vitterligt: Efter at Rigsraadet i Henhold til Forordningen af 26 Juli 1854 § 28 har givet sit Samtykke til det Udkast til Forfatningslov for det danske Monarkis Fællesanliggender, som Vi har ladet samme forelægge, og efter at Kongeriget Danmarks Rigsdag, som Vi har ladet meddele dette Udkast, i Henhold til Grundlovsbestemmelsen af 29. August 1855 § 5 har besluttet, at den nævnte Grundlovsbestemmelse, hvorved Grundloven af 5. Juni 1849 indskrænkes til at gælde for Kongeriget Danmarks særlige Anliggender, skal træde i Kraft samtidig med ovenanførte Forfatningslov, saa vil Vi nu, idet Vi herved ophæver Vor allerhøjeste Forordning af 26. Juli 1854 om det danske Monarkis Forfatning for dets Fællesanliggender, lade nærværende Forfatningslov udgaa som den af Os og Vore Efterfølgere paa den danske Trone ubrødelig skal holdes, saalydende:

Forfatningslov for det danske Monarkis Fællesanliggender.

I.

§ 1. Regeringsformen er indskrænket-monarkisk. Kongemagten er arvelig. Arvefølgen er den i Tronfølgeloven af 31. Juli 1853 fastsatte.

§ 2. Kongen kan uden Rigsraadets Samtykke ikke være Regent i andre Lande.

§ 3. Kongen skal høre til den evangelisk-lutherske Kirke.

§ 4. Kongen er myndig, naar han har fyldt sit 18. Aar. Det samme gælder om de kongelige Prinser.

§ 5. Forinden Kongen tiltræder Regeringen, afgiver han skriftlig til Gehejmestatsraadet den edelige Forsikring ubrødeligt at holde Forfatningslovene, saavel for Monarkiets Fællesanliggender som for de enkelte Landsdeles særlige Anliggender. Denne Forsikringsakt overgives Rigsraadet for at opbevares i sammes Arkiv.

Kan Kongen formedelst Fraværelse eller af andre Grunde ikke umiddelbart ved Tronskiftet aflægge denne Ed, føres Regeringen, indtil dette sker, af Gehejmestatsraadet, medmindre anderledes ved Lov bestemmes.

(Forpligtelsen til at afgive ovennævnte edelige Forsikring bortfalder, og Tronfølgeren tiltræder umiddelbart Regeringen, for saa vidt han allerede tidligere i Gehejmestatsraadet har meddelt den omhandlede Forsikringsakt.) [1])

§ 6. Bestemmelser angaaende Regeringens Førelse i Tilfælde af Kongens Umyndighed, Sygdom eller Fraværelse fastsættes ved Lov.

§ 7. Kongens Civilliste bestemmes for hans Regeringstid ved Lov. Derved fastsættes tillige, hvilke Slotte og andre Statsejendele skal henhøre til Civillisten.

Civillisten kan ikke behæftes med Gæld.

§ 8. For Medlemmerne af det kongelige Hus kan der bestemmes Apanager ved Lov. Apanagerne kan ikke uden Kongens Samtykke nydes udenfor Riget.

II.

§ 9. Kongen har med de i det følgende fastsatte Indskrænkninger den højeste Myndighed over Monarkiets Fællesanliggender og udøver den gennem sine Ministre.

§ 10. Kongen er ansvarsfri. Hans Person er hellig og ukrænkelig. Ministrene er ansvarlige for Regeringens Førelse.

§ 11. Kongen udnævner og afskediger sine Ministre. Han bestemmer deres Antal og Forretningernes Fordeling mellem dem.

Kongens Underskrift under de Lovgivningen og Regeringen vedkommende Beslutninger giver disse Gyldighed, naar den er ledsaget af een eller flere Ministres Underskrift.

Enhver Minister, der har underskrevet, er ansvarlig for Beslutningen.

§ 12 Ministrene kan af Kongen eller Rigsraadet sættes

---

[1]) Den her i Parentes anførte Passus er tilføjet ved Lov af 1. April 1856.

under Tiltale for deres Embedsførelse. De dømmes af Monarkiets Rigsret.

Organisationen af denne Ret samt Forfølgningsmaaden for de ved den anlagte Sager ordnes ved Lov.

Det forbeholdes ligeledes ved Lov at give nærmere Forskrifter angaaende Ministrenes Ansvarlighed.

§ 13. For Rigsretten kan Kongen ogsaa lade andre tiltale for Statsforbrydelser, som findes særdeles farlige, naar Rigsraadet dertil giver sit Samtykke.

Iøvrigt medfører denne Forfatningslov ingen Forandring i de nærværende Domstoles Omraade, ligesom og den dømmende Magts Udøvelse, for saa vidt den er et Fællesanliggende, kun kan omordnes ved Lov.

§ 14. Ministrene for Monarkiets Fællesanliggender udgør i Forening med Ministrene for Landsdelenes særlige Anliggender under Kongens Forsæde Gehejmestatsraadet, hvori ogsaa Tronfølgeren, naar han er myndig, og den eller de af de øvrige kongelige Prinser, som Kongen dertil maatte kalde, tager Sæde.

§ 15. Alle Love og vigtigere Regeringsforanstaltninger behandles i Gehejmestatsraadet. Er Kongen i enkelte Tilfælde forhindret fra at præsidere, kan han lade Sagerne forhandle i Ministerkonferencer. Forsædet føres af den af Kongen udnævnte Konsejlspræsident. Denne forelægger Kongen den af Statssekretæren over disse Forhandlinger førte Protokol, hvornæst Kongen bestemmer, om han umiddelbart vil bifalde Konferencens Indstilling eller yderligere lade sig Sagen foredrage i Gehejmestatsraadet.

§ 16. Kongen besætter alle Embeder i samme Omfang som hidtil. Forandringer heri kan ske ved Lov. Ingen kan beskikkes til Embedsmand, som ikke har Indfødsret.

Kongen kan afskedige de af ham ansatte Embedsmænd. Disses Pension bestemmes ved Monarkiets Pensionslov. Den Embedsmand, der forflyttes mod sin Vilje, har ligeledes Ret til at forlange Afsked med Pension efter de almindelige Regler.

Undtagelser fra disse Bestemmelser kan ske ved Lov.

§ 17. Kongen erklærer Krig og slutter Fred samt indgaar og ophæver Forbund og Handelstraktater. Dog kan han ikke uden Rigsraadets Samtykke afstaa nogen Del af Monarkiet eller indgaa nogen Forpligtelse, som væsentlig forandrer de bestaaende statsretlige Forhold.

§ 18. Kongen kan benaade og give Amnesti. Dog kan han

kun med Rigsraadets Samtykke benaade Ministrene for de dem af Rigsretten idømte Straffe.

§ 19. Kongen kan, dels umiddelbart, dels gennem vedkommende Regeringsmyndigheder, meddele saadanne Bevillinger og Undtagelser fra Lovene, som enten efter de nu gældende Regler er i Brug eller fremtidig ved Lov maatte indrømmes.

§ 20. Spørgsmaal om Øvrighedsmyndighedens Grænser forhandles i en Ministerkonference, hvor enhver Minister afgiver sit Votum til Protokollen, hvilken dernæst forelægges Kongen. Den endelige Afgørelse bestemmes af Kongen i Gehejmestatsraadet og kontrasigneres af de Ministre, som har været enige i samme. Den, der vil rejse saadant Spørgsmaal, kan dog ikke unddrage sig fra foreløbig at efterkomme Øvrighedens Befaling.

III.

§ 21. Den lovgivende Magt i alle Fællesanliggender er hos Kongen og Rigsraadet i Forening.

§ 22. Fællesanliggender er alle, som ikke udtrykkelig er bestemt at skulle være særlige for de enkelte Landsdele.

Opstaar der Tvist mellem Rigsraadet og en Landsdels Repræsentation om, hvorvidt et Anliggende hører til de fælles eller de særlige, afgøres Sagen af Kongen i Gehejmestatsraadet efter først at være behandlet i en Ministerkonference paa den i § 20 foreskrevne Maade. Beslutningen kontrasigneres af de Ministre, som er enige i samme.

§ 23. Nærværende Forfatningslov berører ikke Hertugdømmerne Holstens og Lauenborgs Forhold til det tyske Forbund. Enhver af dette Forhold flydende Forpligtelse danner et særligt Anliggende og er som saadant Rigsraadet uvedkommende. Dog forbeholdes det nærmere ved Lov at bestemme, hvorvidt de ved Fyldestgørelsen af de militære Forbundsforpligtelser foraarsagede Udgifter skal godtgøres Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg af de øvrige Landsdele.

§ 24. I Rigsraadet indtræder 20 af Kongen valgte Medlemmer. Medlemmerne af Landsdelenes repræsentative Forsamlinger er berettiget til at vælge 30, og 30 vælges ved umiddelbare Valg.

§ 25. De kongevalgte Medlemmer vælges for et Tidsrum af 12 Aar. De øvrige for 8 Aar.

Intet Medlem kan mod sin Vilje fjernes fra Rigsraadet undtagen i saadanne Tilfælde, der udelukker fra Valgbarhed eller nærmere i Forretningsordenen er bestemt, dog at Rigs-

raadet med $^2/_3$ af de afgivne Stemmer andrager hos Kongen paa Fjernelse, og Kongen bifalder samme.

§ 26. Af de kongevalgte Medlemmer skal 12 være bosatte i Kongeriget, 3 i Hertugdømmet Slesvig, 4 i Hertugdømmet Holsten og 1 i Hertugdømmet Lauenborg.

§ 27. Den danske Rigsdag er berettiget til at vælge 18 Medlemmer, den slesvigske Stænderforsamling 5, den holstenske 6 og det lauenborgske Ridder- og Landskab 1 Medlem.

§ 28. Ved umiddelbare Valg vælges i Kongeriget 17 Medlemmer, i Hertugdømmet Slesvig 5 og i Hertugdømmet Holsten 8.

§ 29. Valgbar er enhver uberygtet Mand, som har Indfødsret og har fyldt sit 25. Aar, med mindre han er ude af Raadighed over sit Bo.

Valgret ved de umiddelbare Valg tilkommer enhver, som er valgbar, og som i det sidste Aar har svaret i direkte Skat til Staten eller Kommunen 200 Rdl. eller godtgør at have haft en ren aarlig Indtægt af 1200 Rdl.

§ 30. Bestemmelserne for Valgenes Udførelse fastsættes i Valgloven.

§ 31. Kongen sammenkalder Rigsraadet til dets ordentlige Samling hvert andet Aar senest inden Oktober Maaneds Udgang. Efter et Forløb af 2 Maaneder kan Kongen slutte dets Møder.

§ 32. Kongen kan udsætte Rigsraadets ordentlige Samling paa bestemt Tid, dog uden Rigsraadets Samtykke ikke længere end paa 4 Maaneder og ikke mere end een Gang i Bienniet[1]).

§ 33. Kongen kan indkalde Rigsraadet til overordentlige Samlinger, hvis Varighed beror paa hans Bestemmelse.

§ 34. Kongen kan opløse Rigsraadet, dog at nye Valg snarest muligt foretages.

Rigsraadet, hvori de kongevalgte Medlemmer beholder deres Sæde, skal samles inden 4 Maaneder efter Opløsningen. Flere end 2 Opløsninger kan ikke finde Sted i Bienniet.[1])

§ 35. København er Rigsraadets Forsamlingssted. I overordentlige Tilfælde kan Kongen dog sammenkalde det paa et andet Sted i Monarkiet.

§ 36. Rigsraadets Medlemmer nyder et fast aarligt Vederlag af 500 Rdl.

§ 37. Rigsraadets Forhandlinger ledes af en af Kongen blandt dets Medlemmer for hver Rigsraadssamling udnævnt Præsident. For samme Tid udnævner Kongen ogsaa en Vicepræsident til at fungere i Præsidentens Forfald.

---

[1]) Biennium, Tidsrum af to Aar.

Ingen Beslutning kan af Rigsraadet tages, naar færre end 41 Medlemmer er til Stede.

§ 38. Medlemmerne af Rigsraadet betjener sig under Forhandlingerne efter Forgodtbefindende af det danske eller det tyske Sprog. Protokollen over Forhandlingerne føres i begge Sprog. Rigsraadets Beslutninger udfærdiges stedse paa Dansk alene.

Forretningsordenen bestemmes ved Lov.

§ 39. Rigsraadet bestemmer selv, om og hvorledes dets Forhandlinger skal bringes til almen Kundskab.

§ 40. Samtlige Ministre har Adgang til Rigsraadet og er berettiget til under Forhandlingerne at erholde Ordet, saa ofte de vil, idet de iøvrigt iagttager Forretningsordenen. Stemmeret udøver de kun, naar de tillige er Medlemmer af Rigsraadet.

§ 41. Intet Andragende maa overgives Rigsraadet uden gennem et af dets Medlemmer.

§ 42. Nye Valgs Gyldighed afgøres af Rigsraadet.

§ 43. Rigsraadets Medlemmer er ene bundet ved deres Overbevisning og ikke ved nogen Forskrift af deres Vælgere.

Embedsmænd, som vælges til Medlemmer af Rigsraadet, behøver ikke Regeringens Tilladelse til at modtage Valget.

§ 44. Saalænge Rigsraadet er samlet, kan intet Medlem uden Rigsraadets Samtykke hæftes for Gæld, ej heller fængsles eller tiltales, medmindre han er grebet paa fersk Gerning. For sine Ytringer i Rigsraadet kan intet Medlem uden Rigsraadets Samtykke drages til Ansvar udenfor samme

§ 45. Lovforslag indbringes af Regeringen efter Kongens Befaling.

De underkastes tre Behandlinger, dog at Regeringen paa hvert af Forhandlingens Trin kan tage Forslaget tilbage. Ved første Behandling forhandles Lovforslaget i dets Almindelighed. Ved anden Behandling kan Ændringsforslag stilles og afstemmes. Ved tredje Behandling forelægges Forslaget af Regeringen saaledes affattet, som denne efter Udfaldet af anden Behandling finder hensigtsmæssigt, og ved Behandlingens Slutning stemmes kun om Antagelse eller Forkastelse af Forslaget som Helhed.

Kongens Stadfæstelse af det vedtagne Lovforslag finder Sted inden et Tidsrum af 3 Maaneder; i modsat Fald anses Forslaget bortfaldet.

Et af Rigsraadet forkastet Lovforslag kan ikke oftere foretages i samme Samling.

§ 46. Rigsraadet er berettiget til angaaende Fællesanliggender at indgive Andragender og Besværinger til Kongen.

IV.

§ 47. Ingen Udlænding kan erholde Indfødsret uden ved Lov.

§ 48. Ingen for hele Monarkiet fælles Skat kan paalægges, forandres eller ophæves, ej heller noget Statslaan for hele Monarkiet optages uden ved Lov.

§ 49. Enhver ordentlig eller overordentlig Udskrivning af Mandskab til Hæren eller Flaaden skal være hjemlet ved Lov.

§ 50. Ingen af Monarkiets Domæner kan afhændes, ej heller nogen ny Domæne erhverves uden ifølge Lov.

§ 51. Kongens Ret til at slaa Mønt udøves i Overensstemmelse med Loven.

§ 52. Ved Lov fastsættes et Normalbudget indeholdende et Overslag over de ordinære Fællesindtægter og Fællesudgifter. Normalbudgettet kan kun forandres ved Lov.

For hver toaarig Finansperiode bevilges de ekstraordinære Indtægter og Udgifter ved særegne Tillægslove.

§ 53. Det Beløb, hvormed Monarkiets Fællesudgifter maatte overstige dets Fællesindtægter, dækkes af de enkelte Landsdeles særlige Indtægter, saaledes at der af Kongeriget Danmark bidrages 60 p. Ct., af Hertugdømmet Slesvig 17 p. Ct. og af Hertugdømmet Holsten 23 p. Ct., hvorimod det i Henseende til Hertugdømmet Lauenborgs finansielle Stilling forbliver ved det hidtil gældende, indtil anderledes ved Lov bestemmes.

§ 54. Ingen Udgift maa afholdes, som ikke har Hjemmel i de ovennævnte finansielle Love. Dog kan Kongen under særdeles paatrængende Omstændigheder, naar Rigsraadet ikke er samlet, beslutte Afholdelsen af Udgifter, der ikke er bevilget; men en saadan Beslutning skal stedse være forhandlet i en Ministerkonference paa den i § 20 foreskrevne Maade, forinden den endelig vedtages af Kongen i Gehejmestatsraadet. De Ministre, der er enige i Beslutningen, kontrasignerer denne og overtager saaledes Ansvaret for samme, for saa vidt den ikke billiges af det først sammentrædende Rigsraad, for hvilket den stedse bliver at forelægge.

§ 55. For Revisionen og Decisionen af de forskellige Forvaltningsgrenes Regnskaber oprettes ved Lov en Regnskabsret, der fører Tilsyn med samtlige Regnskabsbetjente. Retten vaager tillige over, at ingen Udgift afholdes uden i Henhold til Bestemmelserne i § 54.

Statsregnskabet approberes ved Lov. Forslaget til denne forelægges Rigsraadet ledsaget af Regnskabsrettens Bemærkninger.

§ 56. I særdeles paatrængende Tilfælde kan Kongen, naar Rigsraadet ikke er samlet, udstede foreløbige Love, der dog ikke maa stride imod Forfatningen og stedse skal forelægges det først sammentrædende Rigsraad til Beslutning.

V.

§ 57. Lovforslag om Forandringer i Forfatningen kan kun vedtages af Rigsraadet i Møder, hvor i det mindste $^3/_4$ af Medlemmerne er til Stede.

Af de Tilstedeværende maa ikke færre end $^2/_3$ stemme for Forslaget.

Midlertidige Bestemmelser.

1. Ligesom Reglen i § 7, at Civillisten bestemmes ved Lov, ingen Anvendelse har for den nuværende Konge, saaledes vil heller ikke den i § 8 givne Forskrift være til Hinder for, at Apanage nydes udenfor Monarkiet, for saa vidt saadant hjemles ved alt bestaaende Kontrakter.

2. Indtil Loven om Organisationen af Monarkiets Rigsret kan udkomme, skal Retten bestaa af 15 Medlemmer: 5 valgte af Rigsraadet; nemlig 3 fra Kongeriget, 1 fra Hertugdømmet Slesvig og 1 fra Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg, og 10 valgte af Monarkiets øverste Domstole, nemlig 6 af Kongerigets Højesteret, 2 af Appellationsretten for Slesvig og 2 af Overappellationsretten for Holsten og Lauenborg. Rigsraadet vælger desuden 2 Suppleanter. Retterne supplerer indtrædende Vakancer ved nyt Valg.

Valgene er ikke bundne til Rigsraadets eller Domstolenes egne Medlemmer. De gælder for et Tidsrum af 8 Aar, uanset mulige Opløsninger af Rigsraadet.

Med Hensyn til Forfølgningsmaaden anvendes Loven af 3. Marts 1852 for Kongerigets Rigsret med de Modifikationer, som den forskellige Sammensætning gør fornøden, og som Retten selv har at fastsætte.

3. Indtil den i § 16 omhandlede Pensionslov for de Embedsmænd, der ikke henhører under Landsdelenes Ministerier, kan vedtages, bestemmes Pensionerne efter de nu gældende Regler.

Kongen forbeholder sig at bestemme Ministrenes Pensioner, dog at det i Kongerigets Pensionslov fastsatte Maksimum ej overskrides.

4. De nu midlertidig af Kongen valgte Rigsraadsmedlemmer vedbliver i Henhold til § 25 at have Sæde i Rigsraadet for et Tidsrum af 12 Aar, at regne fra enhvers Udnævnelse.

5. Indtil den endelige Valglov (§ 30) kan udkomme, foretages Valgene i Henhold til den af Kongen givne foreløbige Valglov.

6. Indtil Rigsraadets Forretningsorden ved Lov er bestemt, forbeholdes det Kongen at give Forretningsordenen af 4. December 1854 den Udvidelse og Forandring, som nærværende Forfatningslov maatte gøre nødvendig.

7. Indtil Normalbudgettet ved Lov kan fastsættes, bestemmer Kongen et foreløbigt Normalbudget, i hvilket de Udgifter skal opføres, der har Hjemmel i de bestaaende Love eller i de forskellige Administrationsgrenes ordinære Krav. Dog maa det samlede Udgiftsbeløb for hvert Hovedafsnit ej overstige Gennemsnitsbeløbet af de Summer, der til samme Øjemed er bevilget ved Budgetterne for Finansaarene fra 1. April 1853 til 31. Marts 1856.

8. Indtil Loven om Regnskabsretten kan udkomme, behandles Revisionen og Decisionen af de forskellige administrative Regnskaber efter de nu gældende Regler.

Statsregnskabet forelægges Rigsraadet til Betænkning, forinden det af Kongen endelig approberes.

Givet paa Vort Slot Eremitagen, den 2. Oktober 1855.

Under Vor Kongelige Haand og Segl.

Frederik R.

(L. S.)

v. Scheel. Bang. Lüttichau. Raasløff. O. V. Michelsen
Simony. Andræ. C. Hall.

Allerhøjeste Kundgørelse af 2. Oktober 1855 om Indskrænkning af Grundloven af 5. Juni 1849.

Vi Frederik den Syvende, af Guds Naade Konge til Danmark, de Venders og Goters, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenborg, gør vitterligt:

Efter at Rigsdagen, i Henhold til Grundlovsbestemmelsen af 29. August 1855 § 5, har besluttet, at denne Grundlovsbestemmelse skal træde i Kraft samtidig med Forfatningsloven for det danske Monarkis Fællesanliggender, hvortil Udkastet var blevet Rigsdagen meddelt, og efter at Vi under Dags Dato har ladet den nævnte Forfatningslov udgaa, saa vil Vi fra nu af de ved den ovenanførte Grundlovsbestemmelse fastsatte Indskrænkninger af Grundloven af 5. Juni 1849 være traadte i Kraft, saalydende:

§ 1. Grundloven af 5te Juni 1849 indskrænkes til at gælde for Kongeriget Danmarks særlige Anliggender.

§ 2. Kongeriget Danmarks særlige Anliggender er:

Justits- og Politivæsenet (med Undtagelse af den Del, der er overdraget Krigsmagten), derunder den almindelige Lovgivning vedkommende borgerlige Forhold, Forbrydelser og Rettergang

Tilvejebringelsen af det Mandskab til Land- og Søhæren, som ifølge de bestaaende Planer eller de fra den lovgivende Magt for de fælles Anliggender udgaaende Love skal leveres fra Kongeriget;

Tilvejebringelsen af de Heste, Levnedsmidler, Foder, Kvar-

terer og lignende Naturalfornødenheder, som Kongeriget paa samme Maade forpligtes til at skaffe til Veje;

Kirke- og Undervisningsvæsenet med de under samme hørende Læreanstalter, med Undtagelse af de under Krigsmagten hørende Læreanstalter;

Kommunalvæsenet;

det almindelige Fattigvæsen;

Næringsforholdene;

Landvæsenssager;

Beskatning af faste Ejendomme, Formue, Indtægt og Næring;

Sager, vedkommende stemplet Papir, alle med de særlige Anliggender forbundne Indtægter og Udgifter og hvilken som helst ny Skat for Kongeriget alene;

den Del af Statsgælden, som rejser sig af Lov af 20de Juni 1850 om Udjævning af Forskellen mellem privilegeret og uprivilegeret Hartkorn, og enhver Gæld, som i Fremtiden maatte stiftes for Kongerigets særlige Vedkommende;

Sundhedsvæsenet;

Kanal- og Havnevæsenet;

Vejvæsenet og Jernbanesager;

Frikørselssager;

Assurancevæsenet;

Strandingsvæsenet;

Sager vedkommende de borgerlige militære Korpser;

Sager, vedkommende offentlige Stiftelser, Len og Fideikommisser;

Sager, vedkommende det kongelige Teater og det kongelige Kapel;

Koloniernes indre Anliggender.

Bestemmelserne i denne Paragraf kan forandres ved Lov.

§ 3. Hvad der for Tiden henhører under Kongerigets verdslige eller gejstlige Administration, kan kun ved Lov henlægges under nogen anden Statsdel.

§ 4. Paa Finansloven opføres Kongeriget Danmarks særlige Indtægter og Udgifter.

Kongerigets særlige Indtægter er alle de, der hidrører fra dets særlige Indtægtskilder eller opkræves til dets særlige Anliggender (cfr. § 2).

Kongerigets særlige Udgifter er de, der vedkommer dets særlige Anliggender, saa vel som den paa Kongeriget faldende Andel af det Beløb, hvormed de for det hele Monarki fælles Udgifter maatte overstige de for Monarkiet fælles Indtægter. Denne Andel af de fælles Statsudgifter skal udredes til den

Tid, de forfalder, og, i Tilfælde af Forsommelse heraf, forlods fradrages Kongerigets særlige Indtægter.

Og er da fra nu af §§ 1, 4—17, 21, 23, 33, 54 og 71 samt den forste midlertidige Bestemmelse i Grundloven af 5te Juni 1849 ophævet, ligesom de Paragrafer i bemeldte Grundlov, der angaar baade Monarkiets fælles og Kongerigets særlige Anliggender, er indskrænket til disse sidste alene, og er tillige det i Indledningen tagne Forbehold fyldestgjort.

Hvorefter alle vedkommende sig have at rette.

Givet paa Vort Slot Eremitagen, den 2. Oktober 1855.

Under Vor kongelige Haand og Segl.

Frederik R.

(L. S.)

Bang.

Grundlov for Kongeriget Danmark
og Hertugdømmet Slesvigs Fællesanliggender.

Vi Christian den Niende, af Guds Naade Konge til Danmark, de Venders og Goters, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenborg, gør vitterligt: Rigsraadet har vedtaget og Vi ved Vort Samtykke stadfæstet følgende Grundlov for Kongeriget Danmarks og Hertugdømmet Slesvigs Fællesanliggender.

I.

§ 1. Regeringsformen er indskrænket-monarkisk. Kongemagten er arvelig. Arvefølgen er den i Tronfølgeloven af 31te Juli 1853 for hele det danske Monarki fastsatte.

§ 2. Kongen kan ikke uden Rigsraadets Samtykke være Regent i andre Lande end dem, som hører til det danske Monarki.

§ 3. Kongen skal høre til den evangelisk-lutherske Kirke.

§ 4. Kongen er myndig, naar han har fyldt sit 18de Aar. Det samme gælder om de kongelige Prinser.

§ 5. Forinden Kongen tiltræder Regeringen, afgiver han skriftlig til Gehejmestatsraadet den edelige Forsikring ubrødeligen at holde Rigets Forfatningslove. Har han alt som Tronfølger aflagt denne Ed, tiltræder han umiddelbart Regeringen. Af Forsikringsakten udstedes tvende ligelydende Originaler, af hvilke den ene nedlægges i Gehejmearkivet, den anden overgives til Rigsraadet for at opbevares i sammes Arkiv.

Indtil Eden er aflagt, føres Regeringen af Gehejmestatsraadet, medmindre anderledes bestemmes ved Lov.

§ 6. Bestemmelser angaaende Regeringens Førelse i Tilfælde af Kongens Umyndighed, Sygdom eller Fraværelse fastsættes ved Lov. Er saadan Lov ikke givet, føres Regeringen,

naar Tilfældet indtræder, midlertidigt af Gehejmestatsraadet. Dette skal da uopholdelig indkalde Rigsraadet, som beslutter det fornødne.

§ 7. Kongens Civilliste bestemmes for hans Regeringstid ved Lov. Derved fastsættes tillige, hvilke Slotte og andre Statsejendele, der skal henhøre til Civillisten. Civillisten kan ikke behæftes med Gæld.

§ 8. For Medlemmerne af det kongelige Hus kan der bestemmes Apanager ved Lov. Apanagerne kan ikke uden Kongens Samtykke nydes udenfor Monarkiet.

II.

§ 9. Kongen har med de i det følgende fastsatte Indskrænkninger den højeste Myndighed over Rigets Fællesanliggender og udøver den gennem sine Ministre.

§ 10. Kongen er ansvarsfri. Hans Person er hellig og ukrænkelig. Ministrene er ansvarlige for Regeringens Førelse.

§ 11. Kongen udnævner og afskediger sine Ministre. Han bestemmer deres Antal og Forretningernes Fordeling imellem dem. Kongens Underskrift under de Lovgivningen og Regeringen vedkommende Beslutninger giver disse Gyldighed, naar den er ledsaget af een eller flere Ministres Underskrift. Enhver Minister, der har underskrevet, er ansvarlig for Beslutningen.

§ 12. Ministrene for de fælles Anliggender udgør i Forening med Ministrene for Landsdelenes særlige Anliggender Gehejmestatsraadet, hvori Tronfølgeren, naar han er myndig, og den eller de af de øvrige kongelige Prinser, som Kongen dertil maatte kalde, tager Sæde.

Kongen fører Forsædet med Undtagelse af de i §§ 5 og 6 nævnte Tilfælde.

§ 13. Alle Love og vigtigere Regeringsforanstaltninger behandles i Gehejmestatsraadet.

Er Kongen i enkelte Tilfælde forhindret fra at holde Gehejmestatsraad, kan han lade Sagerne forhandle af Ministerraadet. Dette bestaar af samtlige Ministre under Forsæde af den, hvem Kongen har udnævnt til Konsejlspræsident. Denne forelægger den over Forhandlingerne førte Protokol for Kongen, som derefter bestemmer, om han umiddelbart vil bifalde Ministerraadets Indstilling eller lade sig Sagen foredrage i Gehejmestatsraadet.

§ 14. Kongen besætter alle Embeder i samme Omfang som hidtil. Ingen kan beskikkes til Embedsmand, som ikke har Indfødsret.

Kongen kan afskedige de af ham ansatte Embedsmænd. Disses Pension fastsættes i Overensstemmelse med Pensionsloven. Den Embedsmand, som forflyttes mod sin Vilje, har Ret til at fordre Afsked med Pension.

Forandringer i det Omfang, hvori Kongen kan ansætte, afskedige og forflytte Embedsmænd, kan ske ved Lov.

§ 15. Kongen erklærer Krig og slutter Fred samt indgaar og ophæver Forbund og Handelstraktater. Dog kan han ikke uden Rigsraadets Samtykke afstaa nogen Del af Riget eller indgaa nogen Forpligtelse, som forandrer de bestaaende statsretlige Forhold.

§ 16. Kongen kan benaade og give Amnesti.

§ 17. Kongen kan dels umiddelbart, dels gennem vedkommende Regeringsmyndigheder meddele saadanne Bevillinger og Undtagelser fra Lovene, som enten efter de nugældende Regler er i Brug, eller hvortil Bemyndigelse fremtidig ved Lov maatte indrømmes.

III.

§ 18. Den lovgivende Magt i Kongeriget Danmarks og Hertugdømmet Slesvigs Fællesanliggender er hos Kongen og Rigsraadet i Forening.

En af Rigsraadet vedtagen og af Kongen stadfæstet Lovs Virksomhed i Kongeriget og Slesvig kan kun ved en i Loven optagen udtrykkelig Bestemmelse gøres afhængig af en tilsvarende Lovs Vedtagelse for et andet Lovgivningsomraade eller for en enkelt Landsdel.

§ 19. Fællesanliggender er alle Anliggender, som ikke udtrykkelig er bestemte at skulle være særlige for Landsdelene.

Opstaar der Tvist mellem Rigsraadet og en Landsdels Repræsentation om, hvorvidt et Anliggende er fælles eller særligt, skal Sagen først behandles i Ministerraadet. Enhver Minister skal da afgive sit Votum til Protokollen. Denne forelægges derefter i Gehejmestatsraadet for Kongen, som afgør Sagen. Kongens Beslutning medunderskrives af de Ministre, som er enige i samme.

§ 20. Rigsraadet bestaar af et Folketing og et Landsting.

Folketinget har 130 Medlemmer, hvoraf 101 er valgt i Kongeriget og 29 i Slesvig.

Landstinget bestaar af 83 Medlemmer, hvoraf 52 vælges i Kongeriget, 13 i Slesvig, og 18 udnævnes af Kongen.

§ 21. Valgret til Folketinget har enhver uberygtet Mand, som har Indfødsret, naar han har fyldt sit 30te Aar, medmindre han a) uden at have egen Husstand staar i privat Tjeneste-

forhold; b) nyder eller har nydt Understøttelse af Fattigvæsenet, som ikke er enten eftergivet eller tilbagebetalt; c) er ude af Raadighed over sit Bo; d) ikke har haft fast Bopæl i eet Aar i den Valgkreds eller Stad, hvori han opholder sig paa den Tid, Valget foregaar.

§ 22. Valgret til Landstinget har i Kongeriget og Slesvig enhver, som har Valgret til Folketinget — dog at der kun fordres fast Bopæl i eet Aar i vedkommende Landstingsvalgkreds – , naar han i det sidste Aar har svaret 200 Rdl. i direkte Skat eller Afgift til Staten eller Kommunen eller godtgør at have haft en ren aarlig Indtægt af 1200 Rdl.

Valget udøves paa Færøerne af Lagtinget.

§ 23. Valgbar til begge Rigsraadets Afdelinger er enhver ubervgtet Mand, som har Indfødsret, er bosat i Riget og har fyldt sit 25de Aar, medmindre han er ude af Raadighed over sit Bo.

§ 24. Folketingets Medlemmer vælges umiddelbart i mindre Valgkredse. Valgkredsenes Fordeling og Valgmaaden fastsættes i Valgloven.

Valget er gyldigt for 4 Aar.

§ 25. Af Landstingets Medlemmer vælges 51 i Kongeriget og 13 i Slesvig ved umiddelbart Valg i større Valgkredse. Valgloven bestemmer Valgkredsene, det Antal Landstingsmænd, der skal vælges i hver af dem, og Valgmaaden.

For Færøerne vælges et Medlem af Lagtinget.

Valget gælder for 8 Aar, men ved Udløbet af hvert fjerde Aar afgaar de for Halvdelen af Valgkredsene valgte efter den i Valgloven fastsatte Fordeling.

§ 26. De øvrige 18 Medlemmer udnævnes af Kongen, og skal paa den Tid, Udnævnelsen foregaar, 12 være bosatte i Kongeriget og 6 i Slesvig.

Udnævnelserne gælder for 12 Aar, som for hvert Medlem regnes fra Udnævnelsesdagen.

Disse Udnævnelsers Gyldighed ophæves ikke ved Landstingets Opløsning. De nuværende kongevalgte Rigsraadsmedlemmer tager Sæde i Landstinget, indtil de 12 Aar er udløbne for hvert af dem.

§ 27. Kongen sammenkalder Rigsraadet til en ordentlig Samling hvert andet Aar. Efter Forløb af 2 Maaneder kan Kongen slutte dets Møder.

§ 28. Kongen kan udsætte Rigsraadets ordentlige Samling paa bestemt Tid, dog uden Rigsraadets Samtykke ikke længere end paa 4 Maaneder og ikke mere end een Gang i Tidsrummet indtil næste ordentlige Samling.

§ 29. Kongen kan indkalde Rigsraadet til overordentlige Samlinger, hvis Varighed beror paa hans Bestemmelse.

§ 30. Kongen kan opløse Rigsraadet eller een af dets Afdelinger. Opløses kun et af Tingene, skal det andet Tings Møder udsættes, indtil hele Rigsraadet atter kan samles. Dette skal ske inden 4 Maaneder efter Opløsningen.

I et Tidsrum af 2 Aar kan ikke flere end 2 Opløsninger finde Sted.

§ 31. Saa længe Rigsraadet er samlet, kan intet Medlem uden Samtykke af det Ting, hvortil han hører, hæftes for Gæld, ejheller fængsles eller tiltales, medmindre han er grebet paa fersk Gerning.

For sine Ytringer i Rigsraadet kan intet Medlem uden vedkommende Tings Samtykke drages til Ansvar udenfor samme.

§ 32. Rigsraadets Medlemmer er ene bundet ved deres Overbevisning og ikke ved nogen Forskrift af deres Vælgere.

Embedsmænd, som vælges til Medlemmer af Rigsraadet, behøver ikke Regeringens Tilladelse til at modtage Valget.

§ 33. Rigsraadets Medlemmer erholder et dagligt Vederlag.

§ 34. København er Rigsraadets Forsamlingssted. I overordentlige Tilfælde kan Kongen dog sammenkalde det til et andet Sted i Riget.

§ 35. Ethvert af Tingene afgør selv Gyldigheden af sine Medlemmers Valg.

Ethvert nyt Medlem underskriver en edelig Forsikring om ubrødeligt at ville holde Rigets Grundlov. Vægrer han sig ved at aflægge denne Ed, bortfalder hans Valg. Det samme sker, hvis han udebliver og ikke indsender Eden inden 14 Dage efter, at den til Underskrift er tilstillet ham af Formanden.

§ 36. Kommer den gyldigt valgte i et af de Tilfælde, der udelukker fra Valgbarhed, mister han den af Valget flydende Ret.

§ 37. Ethvert af Tingene vedtager selv sin Forretningsorden.

§ 38. Ethvert af Tingene vælger selv sin Formand og den eller dem, som i hans Forfald skal føre Forsædet.

§ 39. Tingenes Møder er offentlige. Dog kan Regeringen eller Formanden eller det i Forretningsordenen bestemte Antal Medlemmer forlange, at alle uvedkommende fjernes, hvorpaa Tinget afgør, om Sagen skal forhandles i et offentligt eller hemmeligt Møde.

§ 40. Rigsraadets Beslutninger udfærdiges paa Dansk.

Under Forhandlingerne kan de Medlemmer, som vil det, betjene sig af det tyske Sprog. Protokollen føres i begge Sprog.

§ 41. Samtlige Ministre har Adgang til hvert af Tingene og er berettiget til under Forhandlingerne at erholde Ordet, saa ofte de vil, idet de iøvrigt iagttager Forretningsordenen. Stemmeret udøver de kun, for saa vidt de er Medlemmer af vedkommende Ting.

§ 42. Ingen Beslutning kan tages i noget af Tingene, medmindre en Tredjedel af dets Medlemmer er til Stede.

§ 43. Ethvert Rigsraadsmedlem kan i det Ting, hvortil han hører, med dettes Samtykke bringe ethvert til Rigsraadets Omraade hørende offentligt Anliggende under Forhandling og derom æske Ministrenes Forklaring.

§ 44. Intet Andragende maa overgives noget af Tingene uden igennem et af dets Medlemmer.

§ 45. Ethvert af Tingene er berettiget til angaaende Fællesanliggender at indgive Adresser til Kongen.

§ 46. Lovforslag indbringes af Regeringen efter Kongens Befaling.

Ethvert af Tingene er berettiget til at foreslaa og for sit Vedkommende at vedtage Love.

§ 47. Intet Lovforslag kan endelig vedtages af noget Ting, forinden det 3 Gange der har været behandlet.

§ 48. Naar et Lovforslag er vedtaget i det ene Ting, skal det i den Form, hvori det er vedtaget, tilstilles det andet Ting. Hvis det der vedtages i uforandret Skikkelse, tilstilles det Regeringen for at forelægges Kongen til Stadfæstelse.

Vedtages Lovforslaget i det andet Ting med Forandringer, vender det tilbage til det første Ting, hvor det underkastes en eneste Behandling. Vedtages det her med Forandring, gaar det atter til eneste Behandling i det andet Ting. Opnaas ej heller da Enighed, er Lovforslaget forkastet, medmindre et af Tingene fordrer Fællesudvalg. Fællesudvalget, som skal bestaa af et lige Antal Medlemmer fra hvert af Tingene, afgiver en fælles Betænkning over Uoverensstemmelserne. I Henhold til dets Indstillinger finder den endelige Afgørelse Sted i hvert Ting for sig.

Med Hensyn til de finansielle Bevillingslove gælder den i § 56 fastsatte Regel.

IV.

§ 49. Ingen Udlænding kan erholde Indfødsret uden ved Lov.

§ 50. Ingen Fællesskat kan paalægges, forandres eller ophæves, ej heller noget fælles Statslaan optages uden ved Lov.

§ 51. Enhver ordentlig eller overordentlig Udskrivning af Mandskab til Hæren eller Flaaden skal være hjemlet ved Lov.

§ 52. Ingen fælles Domæne kan afhændes, ej heller nogen saadan erhverves uden ifølge Lov.

§ 53. Kongens Ret til at slaa Mønt udøves i Overensstemmelse med Loven.

§ 54. For de ordinære Fællesindtægter og Fællesudgifter gælder det foreløbige Normalbudget af 28. Februar 1856 med de senere ved Lov deri foretagne Forandringer. Naar en Indtægts- eller Udgifts-Genstand ophører at være fælles for hele Monarkiet, ophører ogsaa ved Finansperiodens Slutning Normalbudgettets Gyldighed for samme. Det bliver da ved Lov at bestemme, om Indtægten eller Udgiften skal optages paa Normalbudgettet eller bevilges ved Tillægslove for den toaarige Finansperiode. Normalbudgettet kan forandres og ganske eller til Dels hæves ved Lov.

For hver toaarig Finansperiode bevilges de ekstraordinære Indtægter og Udgifter ved Tillægslove, selv naar der om den Genstand, de angaar, gives en særlig Lov.

Ingen Udgift maa afholdes, som ikke har Hjemmel i de ovennævnte finansielle Love.

§ 55. Det Beløb, hvormed de for Kongeriget og Slesvig fælles Udgifter overskrider de for disse Landsdele fælles Indtægter, dækkes af deres særlige Indtægter, saaledes at Kongeriget deraf udreder $79{,}_{61}$ p. Ct. og Slesvig $20{,}_{39}$ p. Ct.

Forandring i Forholdstallet sker ved Lov.

§ 56. Saa snart Rigsraadets ordentlige Samling er aabnet, forelægger Regeringen hvert af Tingene en samlet Oversigt over samtlige Fællesindtægter og Fællesudgifter for den kommende Finansperiode i Henhold til Normalbudgettet og Forslagene til Tillægslove.

Tillægslovene kan forelægges saa vel for Landstinget som for Folketinget og skal fordeles imellem dem i et saa vidt muligt ligeligt Forhold.

Naar en Tillægslov anden Gang er blevet oversendt til det Ting, der behandler den sidst, og Enighed ej heller da opnaas, skal der stedse nedsættes et Fællesudvalg, hvortil hvert Ting vælger 15 Medlemmer, idet Valgene foretages overensstemmende med de ved den foreløbige Valglov af 2den Oktober 1855 for Rigsraadsvalgene foreskrevne Regler med de nærmere Bestemmelser i Henseende til Udførelsesmaaden, som af hvert Tings Formand fastsættes. Dette Fællesudvalg forhandler da om Uoverensstemmelserne og tager for Rigsraadets Vedkommende den endelige Beslutning. I Udvalget

skal i Tilfælde af Stemmelighed Formandens Stemme gøre Udslaget. Forøvrigt vedtager det selv sin Forretningsorden.

§ 57. Statsregnskabets endelige Afslutning sker ved Lov. Forslaget til denne forelægges først i Folketinget.

For Revisionen og Decisionen af de forskellige Forvaltningsgrenes Regnskaber oprettes ved Lov en Regnskabsret. Denne skal tillige vaage over, at ingen Udgift afholdes uden tilstrækkelig Hjemmel (§§ 54 og 58) og afgive Betænkning over Statsregnskabet.

Indtil Regnskabsretten er oprettet, afgives denne Betænkning af fire lønnede Revisorer, af hvilke hvert Ting udnævner tvende. Revisorerne kan fordre sig alle fornødne Oplysninger meddelt.

Betænkningen forelægges Rigsraadet tillige med Lovforslaget om Statsregnskabets Afslutning.

§ 58. Under særdeles paatrængende Omstændigheder kan Kongen, naar Rigsraadet ikke er samlet, beslutte Afholdelsen af Udgifter, der ikke er bevilgede. Forslaget til en saadan Beslutning skal være vedtaget af Ministerraadet under den i § 19 foreskrevne Form, forinden det i Gehejmestatsraadet forelægges for Kongen. Kongens Beslutning medunderskrives af de Ministre, som deri er enige.

Beslutningen skal forelægges for Folketinget i den første derpaa følgende Samling, og afgør samme, hvorvidt noget Ansvar skal gøres gældende for Rigsretten mod de Ministre, som har medunderskrevet Beslutningen.

§ 59. Paa samme Maade kan Kongen i særdeles paatrængende Tilfælde, naar Rigsraadet ikke er samlet, efter Ministerraadets Forslag (jvfr. § 58) udstede foreløbige Love, der dog ikke maa stride mod Forfatningen. De skal stedse forelægges det først sammentrædende Rigsraad til Beslutning.

V.

§ 60. Rigsretten bestaar af Landstinget og 9 af Landsdelenes højeste Dommere, hvoraf Kongerigets Højesteret vælger 6 Medlemmer og Slesvigs Apellationsret 3, alle blandt disses egne Medlemmer. Valget sker paa 8 Aar.

Indtil Rettergangsmaaden er ordnet ved Lov, følges Loven af 3dje Marts 1852 med de Lempelser, som den forskellige Sammensætning gør fornødne, og som Retten selv bestemmer.

§ 61. Rigsretten paakender de af Kongen eller af Folketinget mod Ministrene for deres Embedsførelse anlagte Sager.

Kongen kan ikke uden Folketingets Samtykke benaade Ministrene for de af Rigsretten dem idømte Straffe.

§ 62. For Rigsretten kan Kongen ogsaa lade andre tiltale for Statsforbrydelser, som findes særdeles farlige, naar Folketinget dertil giver sit Samtykke.

§ 63. Spørgsmaal om Øvrighedsmyndighedens Grænser skal være undergivet Domstolenes Afgørelse. Dog kan ingen ved at indbringe Sagen for Domstolene unddrage sig fra foreløbig at efterkomme Øvrighedens Befaling.

§ 64. Den dømmende Myndigheds Udøvelse kan kun omordnes ved Lov.

VI.

§ 65. Forandringer i denne Grundlov kan kun vedtages af Rigsraadet, naar over Halvdelen af hvert Tings samtlige Medlemmer stemmer for dem.

§ 66. Denne Grundlov træder i Kraft den 1ste Januar 1864.

Midlertidige Bestemmelser.

Indtil Forholdet mellem Kongeriget Danmark og Hertugdømmet Slesvig paa den ene Side og de til det tyske Forbund hørende Hertugdømmer Holsten og Lauenborg paa den anden Side med Rigsraadets Samtykke er blevet ordnet, skal derom for Kongerigets og Slesvigs Vedkommende gælde nedenstaaende midlertidige Bestemmelser, som dog kan forandres ved Lov.

1. Angaar et Fællesanliggende, som tillige omfatter Hertugdømmet Holsten, Forhold, hvori Fællesskabets Opretholdelse kræver en ensartet Lovgivning, og vedtager Rigsraadet derom en ny Lov med den udtrykkelige Betingelse, at den kun skal træde i Kraft for Kongeriget og Slesvig, saafremt en tilsvarende Lov samtidig kan udstedes for Holsten, kan den ikke stadfæstes af Kongen, forinden Betingelsen er opfyldt.

Lykkes dette, og stadfæster Kongen derefter Loven, vedbliver Fællesskabet under de tvende nye, samstemmende Love. Stadfæstes Loven ikke inden næste ordentlige Rigsraadssamling, bortfalder den.

2. Vedtager Rigsraadet om et Fællesanliggende af fornævnte Beskaffenhed en Lov uden saadan Betingelse, og stadfæster Kongen samme, uden at der er tilvejebragt en tilsvarende Lov for Hertugdømmet Holsten, bliver dens Genstand et Fællesanliggende for Kongeriget og Slesvig alene. Der skal i saa Fald træffes de Foranstaltninger, som er en Følge af, at det tidligere Fællesskab med Holsten for saa vidt er ophørt.

3. Angaar et Fællesanliggende Forhold, hvori en Forskellighed i Lovgivningen er forenelig med det bestaaende

Fællesskabs Opretholdelse, kan Love derom vedtages af Rigsraadet og stadfæstes af Kongen for Kongeriget og Slesvig alene, uden at Fællesskabet derved ophører.

4. De for hele Monarkiet fælles Udgifter afholdes af dets fælles Indtægter. Giver disse et Overskud, tilgodeskrives deraf 78,69 p. Ct. Kongerigets og Slesvigs Fælleskasse.

5. De Tillæg til Normalbudgettets Udgiftsposter, som ifølge samme og senere Tillægslove forlods afholdes af Indtægterne, bevilges af Rigsraadet alene, for saa vidt de angaar de vedkommende Anliggenders Forvaltning i Kongeriget og Slesvig.

6. De Tillæg, som behøves til Normalbudgettets øvrige Udgiftsposter til Anliggender, som er fælles ogsaa for Holsten, bevilges af Rigsraadet med et Beløb, som svarer til 78,69 p. Ct. af det hele Beløb.

Er Bevillingen betinget af, at de manglende 21,31 p. Ct. af det hele Beløb udredes af Holsten, skal dette udtrykkes ved selve Bevillingen. Opfyldes Betingelsen ikke, bortfalder Bevillingen.

7. Er Bevillingen derimod givet uden saadan Betingelse, skal det tilsvarende Tilskud fra Holsten ligefuldt søges tilvejebragt.

Lykkes dette ikke eller kun for en Del, kan det af Rigsraadet bevilgede Beløb dog anvendes overensstemmende med Bevillingen; men i saa Fald skal den Del af Udgiften, som er udredet uden tilsvarende Bidrag fra Holsten, opføres som en Fællesudgift for Kongeriget og Slesvig alene.

Hvorvidt nogen Genstand eller noget Anliggende som Følge heraf skal udgaa af det bestaaende Fællesskab, bestemmes ved Lov.

8. Med Hensyn til Hertugdømmet Lauenborgs retlige Stilling i Monarkiet skal det have sit Forblivende ved det hidtil bestaaende Forhold.

Givet paa Vort Slot Kristiansborg, den 18de November 1863.

Under Vor kongelige Haand og Segl.

Christian R.

(L. S.)

C. Hall. Steen Bille. Wolfhagen. D. G. Monrad. Casse.
Fenger. Orla Lehmann. C. C. Lundbye.

Danmarks Riges gennemsete Grundlov af 5. Juni 1849.

Vi Christian den Niende, af Guds Naade Konge til Danmark, de Venders og Goters, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenborg, gør vitterligt: Rigsdagen har paa den i Grundloven af 5. Juni 1849 § 100 foreskrevne Maade trende Gange vedtaget, Vi har efter den anden Vedtagelse foreløbig bifaldet og stadfæster nu ved Vort Allerhøjeste Samtykke

Danmarks Riges gennemsete Grundlov af 5. Juni 1849.

I.

§ 1. Regeringsformen er indskrænket-monarkisk. Kongemagten er arvelig. Arvefølgen er den i Tronfølgeloven af 31. Juli 1853 Art. I og II fastsatte.

§ 2. Den lovgivende Magt er hos Kongen og Rigsdagen i Forening. Den udøvende Magt er hos Kongen. Den dømmende Magt er hos Domstolene.

§ 3. Den evangelisk-lutherske Kirke er den danske Folkekirke og understøttes som saadan af Staten.

II.

§ 4. Kongen kan uden Rigsdagens Samtykke ikke være Regent i andre Lande.

§ 5. Kongen skal høre til den evangelisk-lutherske Kirke.

§ 6. Kongen er myndig, naar han har fyldt sit 18. Aar. Det samme gælder om de kongelige Prinser.

§ 7. Forinden Kongen tiltræder Regeringen, afgiver han skriftlig i Statsraadet den edelige Forsikring ubrødelig at holde Rigets Grundlov. Af Forsikringsakten udstedes tvende ligelydende Originaler, af hvilke den ene overgives

Rigsdagen for at opbevares i sammes Arkiv, den anden nedlægges i Gehejmearkivet. Kan Kongen formedelst Fraværelse eller af andre Grunde ikke umiddelbart ved Tronskiftet aflægge denne Ed, føres Regeringen, indtil dette sker, af Statsraadet, medmindre anderledes ved Lov bestemmes. Har Kongen allerede som Tronfølger aflagt denne Ed, tiltræder han umiddelbart ved Tronskiftet Regeringen.

§ 8. Bestemmelser angaaende Regeringens Førelse i Tilfælde af Kongens Umyndighed, Sygdom eller Fraværelse fastsættes ved Lov. Indtil saadan Lov er givet, føres Regeringen i de nævnte Tilfælde midlertidig af Statsraadet. Dette skal da straks indkalde Rigsdagen, som i en forenet Samling (§ 67) tager Beslutning om, hvorledes der skal forholdes med Regeringen, indtil Kongen kan tiltræde samme. Er der ved Tronledighed ingen Tronfølger, vælger den forenede Rigsdag en Konge og fastsætter den fremtidige Arvefølge.

§ 9. Kongens Civilliste bestemmes for hans Regeringstid ved Lov. Derved fastsættes tillige, hvilke Slotte og andre Statsejendele der skal henhøre til Civillisten.

Civillisten kan ikke behæftes med Gæld.

§ 10. For Medlemmerne af det kongelige Hus kan der bestemmes Apanager ved Lov. Apanagerne kan ikke uden Rigsdagens Samtykke nydes udenfor Riget.

III.

§ 11. Kongen har med de i denne Grundlov fatsatte Indskrænkninger den højeste Myndighed over alle Rigets Anliggender og udøver den gennem sine Ministre.

§ 12. Kongen er ansvarsfri; hans Person er hellig og ukrænkelig. Ministrene er ansvarlige for Regeringens Førelse; deres Ansvarlighed bestemmes nærmere ved Lov.

§ 13. Kongen udnævner og afskediger sine Ministre. Han bestemmer deres Antal og Forretningernes Fordeling imellem dem. Kongens Underskrift under de Lovgivningen og Regeringen vedkommende Beslutninger giver disse Gyldighed, naar den er ledsaget af en eller flere Ministres Underskrift. Enhver Minister, som har underskrevet, er ansvarlig for Beslutningen.

§ 14. Ministrene kan af Kongen eller Folketinget tiltales for deres Embedsførelse. Rigsretten paakender de mod Ministrene for deres Embedsførelse anlagte Sager.

§ 15. Ministrene i Forening udgør Statsraadet, hvori Tronfølgeren, naar han er myndig, tager Sæde. Kongen fører Forsædet undtagen i de i §§ 7 og 8 anførte Tilfælde.

§ 16. Alle Love og vigtige Regeringsforanstaltninger

forhandles i Statsraadet. Er Kongen i enkelte Tilfælde forhindret fra at holde Statsraad, kan han lade Sagen forhandle i et Ministerraad. Dette bestaar af samtlige Ministre under Forsæde af den, som Kongen har udnævnt til Konsejlspræsident. Enhver Minister skal da afgive sit Votum til Protokollen, og Beslutning tages efter Stemmeflerhed. Konsejlspræsidenten forelægger den over Forhandlingerne førte, af de tilstedeværende Ministre underskrevne Protokol for Kongen, der bestemmer, om han umiddelbart vil bifalde Ministerraadets Indstilling eller lade sig Sagen foredrage i Statsraadet.

§ 17. Kongen besætter alle Embeder i samme Omfang som hidtil. Forandringer heri kan ske ved Lov. Ingen kan beskikkes til Embedsmand, som ikke har Indfødsret. Enhver Embedsmand, civil eller militær, aflægger Ed paa Grundloven.

Kongen kan afskedige de af ham ansatte Embedsmænd. Disses Pension fastsættes i Overensstemmelse med Pensionsloven.

Kongen kan forflytte Embedsmænd uden deres Samtykke, dog saaledes, at de ikke derved taber i Embedsindtægter, og at der gives dem Valget mellem saadan Forflyttelse eller Afsked med Pension efter de almindelige Regler.

Undtagelser for visse Klasser af Embedsmænd, foruden den i § 73 fastsatte, bestemmes ved Lov.

§ 18. Kongen erklærer Krig og slutter Fred samt indgaar og ophæver Forbund og Handelstraktater; dog kan han ikke uden Rigsdagens Samtykke afstaa nogen Del af Landet eller indgaa nogen Forpligtelse, som forandrer de bestaaende statsretlige Forhold.

§ 19. Kongen sammenkalder en ordentlig Rigsdag hvert Aar. Uden Kongens Samtykke kan den ikke forblive længere sammen end 2 Maaneder.

Forandringer i disse Bestemmelser kan ske ved Lov.

§ 20. Kongen kan indkalde Rigsdagen til overordentlige Sammenkomster, hvis Varighed beror paa hans Bestemmelse.

§ 21. Kongen kan udsætte den ordentlige Rigsdags Møder paa bestemt Tid, dog uden Rigsdagens Samtykke ikke længere end paa 2 Maaneder og ikke mere end een Gang i Aaret indtil dens næste ordentlige Sammenkomst.

§ 22. Kongen kan opløse enten hele Rigsdagen eller en af dens Afdelinger; opløses kun et af Tingene, skal det andet Tings Møder udsættes, indtil hele Rigsdagen atter kan samles. Dette skal ske inden 2 Maaneders Forløb efter Opløsningen.

§ 23. Kongen kan for Rigsdagen lade fremsætte Forslag til Love og andre Beslutninger.

§ 24. Kongens Samtykke udfordres til at give en Rigsdagsbeslutning Lovskraft. Kongen befaler Lovens Bekendtgørelse og drager Omsorg for dens Fuldbyrdelse. Har Kongen ikke stadfæstet et af Rigsdagen vedtaget Lovforslag inden næste Rigsdagssamling, anses det for bortfaldet.

§ 25. I særdeles paatrængende Tilfælde kan Kongen, naar Rigsdagen ikke er samlet, udstede foreløbige Love, der dog ikke maa stride mod Grundloven og altid bør forelægges den følgende Rigsdag.

§ 26. Kongen kan benaade og give Amnesti; Ministrene kan han kun med Folketingets Samtykke benaade for de dem af Rigsretten idømte Straffe.

§ 27. Kongen meddeler dels umiddelbart, dels gennem vedkommende Regeringsmyndigheder saadanne Bevillinger og Undtagelser fra Lovene, som enten i Følge de for 5. Juni 1849 gældende Regler er i Brug, eller hvortil Hjemmel indeholdes i en siden den Tid udgiven Lov.

§ 28. Kongen har Ret til at lade slaa Mønt i Henhold til Loven.

IV.

§ 29. Rigsdagen bestaar af Folketinget og af Landstinget.

§ 30. Valgret til Folketinget har enhver uberygtet Mand, som har Indfødsret, naar han har fyldt sit 30. Aar, medmindre han:

a) uden at have egen Husstand staar i privat Tjenesteforhold;
b) nyder eller har nydt Understøttelse af Fattigvæsenet, som ikke er enten eftergivet eller tilbagebetalt;
c) er ude af Raadigheden over sit Bo;
d) ikke har haft fast Bopæl i et Aar i den Valgkreds eller den Stad, hvori han opholder sig paa den Tid, Valget foregaar.

§ 31. Valgbar til Folketinget er med de i § 30 a, b og c nævnte Undtagelser enhver uberygtet Mand, som har Indfødsret, naar han har fyldt sit 25. Aar.

§ 32. Antallet af Folketingets Medlemmer skal omtrent være efter Forholdet af et Medlem til 16,000 Indvaanere. Valgene foregaar i Valgkredse; deres Fordeling og Valgmaaden bestemmes ved Valgloven. Enhver Valgkreds vælger en blandt dem, der har stillet sig til Valg.

§ 33. Medlemmerne af Folketinget vælges paa 3 Aar.

De erholder et dagligt Vederlag, hvis Størrelse bestemmes ved Valgloven.

§ 34. Antallet af Landstingets Medlemmer er 66. 12 udnævnes af Kongen, 7 vælges i København, 45 i større Valgkredse, omfattende Land og Købstæder, 1 paa Bornholm og 1 af Færøernes Lagting.

§ 35. Ingen kan, umiddelbart eller middelbart, deltage i Valg af Landstingsmænd, medmindre han fyldestgør de almindelige Betingelser for Valgret til Folketinget, dog at der kun fordres Bopæl henholdsvis i en af Købstæderne eller i Landdistriktet i vedkommende Landstingskreds det sidste Aar før Valget.

§ 36. I København vælger samtlige Valgberettigede (§ 35) 1 Valgmand for hver 120 Vælgere, saaledes at et Overskud af 60 regnes for fulde 120. Et lige saa stort Antal Valgmænd vælges af de Vælgere, som i det sidste Aar har været ansat til en Skatteindtægt af mindst 2000 Rdl. Samtlige Valgmænd foretager i Forening Valget af Landstingsmænd for København

§ 37. Paa Landet vælger samtlige Valgberettigede (§ 35) 1 Valgmand i hver Sogneforstanderskabskreds. For samtlige Købstæder, hvortil henregnes Frederiksberg, Frederiksværk, Marstal, Silkeborg, Løgstør og Nørre Sundby, vælges halvt saa mange Valgmænd, som der er Sogneforstanderskabskredse; hvis Valgmændenes Antal herefter ikke bliver lige, forhøjes det til et lige Tal. Den ene Halvdel af Købstædernes Valgmænd vælges, i hver Købstad for sig, af alle de Valgberettigede; den anden Halvdel vælges af de Vælgere i Købstaden, der i det sidste Aar har været ansatte til en Skatteindtægt af mindst 1000 Rdl. eller har svaret mindst 75 Rdl. i direkte Skat til Stat og Kommune. Fordelingen af det hele Valgmandsantal imellem de enkelte Købstæder i Forhold til deres Vælgerantal bestemmes af Regeringen, hver Gang almindelige Valg til Landstinget skal foretages, dog at hver Købstad faar mindst 1 Valgmand af hver Vælgerklasse. Med samtlige Valgmænd i hver Landstingskreds sammentræder til Valg af Kredsens Landstingsmænd saa mange af de Vælgere paa Landet, der i det sidste Aar har ydet det højeste Bidrag til Stat og Amtskommune, som der er Sogneforstanderskabsdistrikter i Kredsen.

§ 38. Valgbar til Landstinget er enhver, der er valgbar til Folketinget, naar han det sidste Aar har haft Bopæl i Valgkredsen.

§ 39. Kongens Udnævnelse af Landstingsmedlemmer sker paa Livstid, blandt Mænd, der er eller har været valgte Med-

lemmer af Kongerigets tidligere eller bestaaende repræsentative Forsamlinger. Det staar dog hvert Medlem frit for at opgive sit Sæde i Landstinget, ligesom han udtræder af dette, naar han kommer i det Tilfælde, at han mister sin Valgbarhed.

De øvrige Landstingsmænd vælges paa 8 Aar, dog at Halvdelen afgaar hvert 4de Aar.

Landstingsmændene erholder samme daglige Vederlag som Folketingets Medlemmer.

§ 40. Valgene af Landstingsmænd foretages efter Reglerne for Forholdstalsvalg. Valgloven fastsætter det nærmere angaaende Valgene.

V.

§ 41. Den ordentlige Rigsdag sammentræder den første Mandag i Oktober, dersom Kongen ikke har indkaldt den til at møde forinden.

§ 42. Regeringens Sæde er Rigsdagens Forsamlingssted. I overordentlige Tilfælde kan Kongen dog sammenkalde den paa et andet Sted i Riget.

§ 43. Rigsdagen er ukrænkelig. Hvo der antaster dens Sikkerhed og Frihed, hvo der udsteder eller adlyder nogen dertil sigtende Befaling, gør sig skyldig i Højforræderi.

§ 44. Ethvert af Tingene er berettiget til at foreslaa og for sit Vedkommende at vedtage Love.

§ 45. Ethvert af Tingene kan indgive Adresser til Kongen.

§ 46. Ethvert af Tingene kan til at undersøge almenvigtige Genstande nedsætte Kommissioner af sine Medlemmer. Disse er berettiget til saavel af offentlige Myndigheder som af private Borgere at fordre Oplysninger meddelte mundtligen eller skriftligen.

§ 47. Ingen Skat kan paalægges, forandres eller ophæves uden ved Lov; ejheller noget Mandskab udskrives, noget Statslaan optages, eller nogen Staten tilhørende Domæne afhændes uden ifølge Lov.

§ 48. Paa hver ordentlig Rigsdag, straks efter at samme er sat, fremlægges Forslag til Finansloven for det følgende Finansaar, indeholdende et Overslag over Statens Indtægter og Udgifter.

Forslag til Finansloven og Tillægsbevillingslovene behandles først i Folketinget.

§ 49. Forinden Finansloven er vedtaget, maa Skatterne ej opkræves. Ingen Udgift maa afholdes, som ikke har Hjemmel i Finansloven eller i en Tillægsbevillingslov.

§ 50. Hvert Ting udnævner to lønnede Revisorer. Disse gennemgaar det aarlige Statsregnskab og paaser, at samt-

lige Statens Indtægter deri er blevet opførte, og at ingen Udgift udenfor Finansloven har fundet Sted. De kan fordre sig alle fornødne Oplysninger og Aktstykker meddelt. — Det aarlige Statsregnskab med Revisorernes Bemærkninger forelægges derefter Rigsdagen, som med Hensyn til samme tager Beslutning.

Forandringer i disse Bestemmelser kan ske ved Lov.

§ 51. Ingen Udlænding kan erholde Indfødsret uden ved Lov.

§ 52. Intet Lovforslag kan endelig vedtages, forinden det 3 Gange har været behandlet af Tinget.

§ 53. Naar et Lovforslag er vedtaget i det ene Ting, bliver det i den Form, hvori det er vedtaget, at forelægge det andet Ting; hvis det der forandres, gaar det tilbage til det første; foretages her atter Forandringer, gaar Forslaget paa ny til det andet Ting. Opnaas da ej heller Enighed, skal, naar et Ting forlanger det, hvert Ting udnævne et lige Antal Medlemmer til at træde sammen i et Udvalg, som afgiver Betænkning over Uoverensstemmelserne og gør Indstilling til Tingene. I Henhold til Udvalgets Indstilling finder da endelig Afgørelse Sted i hvert Ting for sig.

§ 54. Ethvert af Tingene afgør selv Gyldigheden af sine Medlemmers Valg.

§ 55. Ethvert nyt Medlem aflægger Ed paa Grundloven, naar Gyldigheden af hans Valg er anerkendt.

§ 56. Rigsdagsmændene er ene bundet ved deres Overbevisning og ikke ved nogen Forskrift af deres Vælgere.

Embedsmænd, som vælges til Rigsdagsmænd, behøver ikke Regeringens Tilladelse til at modtage Valget.

§ 57. Saa længe Rigsdagen er samlet, kan ingen Rigsdagsmand uden Samtykke af det Ting, hvortil han hører, hæftes for Gæld, ej heller fængsles eller tiltales, med mindre han er greben paa fersk Gerning. For sine Ytringer paa Rigsdagen kan intet af dens Medlemmer uden Tingets Samtykke drages til Ansvar udenfor samme.

§ 58. Kommer den gyldigen valgte i et af de Tilfælde, der udelukker fra Valgbarhed, mister han den af Valget flydende Ret.

Det bliver nærmere ved Lov at bestemme, i hvilke Tilfælde en Rigsdagsmand, der befordres til et lønnet Statsembede, skal underkastes Genvalg.

§ 59. Ministrene har i Embeds Medfør Adgang til Rigsdagen og er berettiget til under Forhandlingerne at forlange Ordet, saa ofte de vil, idet de i øvrigt iagttager Forret-

ningsordenen. Stemmeret udøver de kun, naar de tillige er Rigsdagsmænd.

§ 60. Ethvert Ting vælger selv sin Formand og den eller dem, der i hans Forfald skal føre Forsædet.

§ 61. Intet af Tingene kan tage nogen Beslutning, naar ikke Halvdelen af dets Medlemmer er til Stede og deltager i Afstemningen.

§ 62. Enhver Rigsdagsmand kan i det Ting, hvortil han hører, med dettes Samtykke bringe ethvert offentligt Anliggende under Forhandling og derom æske Ministrenes Forklaring.

§ 63. Intet Andragende maa overgives noget af Tingene uden gennem et af dets Medlemmer.

§ 64. Finder Tinget ikke Anledning til om et Andragende at fatte Beslutning, kan det henvise det til Ministrene.

§ 65. Tingenes Møder er offentlige. Dog kan Formanden eller det i Forretningsordenen bestemte Antal Medlemmer forlange, at alle uvedkommende fjernes, hvorpaa Tinget afgør, om Sagen skal forhandles i offentligt eller hemmeligt Møde.

§ 66. Ethvert af Tingene fastsætter de nærmere Bestemmelser som vedkommer Forretningsgangen og Ordenens Opretholdelse.

§ 67. Den forenede Rigsdag dannes ved Sammentræden af Folketinget og Landstinget. Til at tage Beslutning udfordres, at over Halvdelen af hvert Tings Medlemmer er til Stede og deltager i Afstemningen. Den vælger selv sin Formand og fastsætter i øvrigt de nærmere Bestemmelser, der vedkommer Forretningsgangen.

VI.

§ 68. Rigsretten bestaar af de ordentlige Medlemmer af Landets øverste Domstol og et tilsvarende Antal af Landstinget blandt dets egne Medlemmer paa 4 Aar valgte Dommere. Kan i et enkelt Tilfælde ikke det fulde Antal af den øverste Domstols ordentlige Medlemmer deltage i Sagens Behandling og Paakendelse, fratræder et tilsvarende Antal af de af Landstinget sidst eller med det mindste Stemmetal valgte Rigsretsmedlemmer. — Retten vælger selv sin Formand af sin egen Midte.

Opløses Landstinget, efter at der er rejst Sag for Rigsretten, beholder dog de af det opløste Ting valgte Medlemmer deres Sæde i Retten for denne Sags Vedkommende.

§ 69. Rigsretten paakender de af Kongen eller Folketinget mod Ministrene anlagte Sager.

For Rigsretten kan Kongen lade ogsaa andre tiltale for

Forbrydelser, som han finder særdeles farlige for Staten, naar Folketinget dertil giver sit Samtykke.

§ 70. Den dømmende Magts Udøvelse kan kun ordnes ved Lov.

§ 71. Retsplejen bliver at adskille fra Forvaltningen efter de Regler, der fastsættes ved Lov.

§ 72. Domstolene er berettiget til at paakende ethvert Spørgsmaal om Øvrighedsmyndighedens Grænse. Den, der vil rejse saadant Spørgsmaal, kan dog ikke ved at bringe Sagen for Domstolene unddrage sig fra foreløbig at efterkomme Øvrighedens Befaling.

§ 73. Dommerne har i deres Kald alene at rette sig efter Loven. De kan ikke afsættes uden ved Dom, ej heller forflyttes mod deres Ønske, uden for de Tilfælde, hvor en Omordning af Domstolene finder Sted. Dog kan den Dommer, der har fyldt sit 65. Aar, afskediges, men uden Tab af Indtægter.

§ 74. Offentlighed og Mundtlighed skal saa snart og saa vidt som muligt gennemføres ved hele Retsplejen.

I Misgerningssager og i Sager, der rejser sig af politiske Lovovertrædelser, skal Nævninger indføres.

VII.

§ 75. Folkekirkens Forfatning ordnes ved Lov.

§ 76. Borgerne har Ret til at forene sig i Samfund for at dyrke Gud paa den Maade, der stemmer med deres Overbevisning, dog at intet læres eller foretages, som strider mod Sædeligheden eller den offentlige Orden.

§ 77. Ingen er pligtig at yde personlige Bidrag til nogen anden Gudsdyrkelse end den, som er hans egen; dog skal enhver, der ikke godtgør at være Medlem af et i Landet anerkendt Trossamfund, til Skolevæsenet svare de til Folkekirken lovbefalede personlige Afgifter.

§ 78. De fra Folkekirken afvigende Trossamfunds Forhold ordnes nærmere ved Lov.

§ 79. Ingen kan paa Grund af sin Trosbekendelse berøves Adgang til den fulde Nydelse af borgerlige og politiske Rettigheder eller unddrage sig Opfyldelsen af nogen almindelig Borgerpligt.

VIII.

§ 80. Enhver, der anholdes, skal inden 24 Timer stilles for en Dommer. Hvis den anholdte ikke straks kan sættes paa fri Fod, skal Dommeren ved en af Grunde ledsaget Kendelse, der afgives snarest muligt og senest inden 3 Dage, af-

gøre, at han skal fængsles, og, hvis han kan løslades mod Sikkerhed, bestemme dennes Art eller Størrelse.

Den Kendelse, som Dommeren afsiger, kan af vedkommende straks særskilt indankes for højere Ret.

Ingen kan underkastes Varetægtsfængsel for en Forseelse, som kun kan medføre Straf af Pengebod eller simpelt Fængsel.

§ 81. Boligen er ukrænkelig. Husundersøgelse, Beslaglæggelse og Undersøgelse af Breve og andre Papirer maa, hvor ingen Lov hjemler en særegen Undtagelse, alene ske efter en Retskendelse.

§ 82. Ejendomsretten er ukrænkelig. Ingen kan tilpligtes at afstaa sin Ejendom, uden hvor Almenvellet kræver det. Det kan kun ske ifølge Lov og mod fuldstændig Erstatning.

§ 83. Alle Indskrænkninger i den frie og lige Adgang til Erhverv, som ikke er begrundet i det almene Vel, skal hæves ved Lov.

§ 84. Den, der ikke selv kan ernære sig eller sine, og hvis Forsørgelse ikke paaligger nogen anden, er berettiget til at erholde Hjælp af det offentlige, dog mod at underkaste sig de Forpligtelser, som Lovene herom paabyder.

§ 85. De Børn, hvis Forældre ikke har Evne til at sørge for deres Oplærelse, vil erholde fri Undervisning i Almueskolen.

§ 86. Enhver er berettiget til ved Trykken at offentliggøre sine Tanker, dog under Ansvar for Domstolene. Censur og andre forebyggende Forholdsregler kan ingen Sinde paa ny indføres.

§ 87. Borgerne har Ret til uden foregaaende Tilladelse at indgaa Foreninger i ethvert lovligt Øjemed. Ingen Forening kan ophæves ved en Regeringsforanstaltning. Dog kan Foreninger foreløbig forbydes, men der skal da straks anlægges Sag imod Foreningen til dens Ophævelse.

§ 88. Borgerne har Ret til at samle sig ubevæbnede. Offentlige Forsamlinger har Politiet Ret til at overvære. Forsamlinger under aaben Himmel kan forbydes, naar der af dem kan befrygtes Fare for den offentlige Fred.

§ 89. Ved Opløb maa den væbnede Magt, naar den ikke angribes, kun indskride, efter at Mængden 3 Gange i Kongens og Lovens Navn forgæves er opfordret til at adskilles.

§ 90. Enhver vaabenfør Mand er forpligtet til med sin Person at bidrage til Fædrelandets Forsvar efter de nærmere Bestemmelser, som Loven foreskriver.

§ 91. Kommunernes Ret til under Statens Tilsyn selvstændig at styre deres Anliggender vil blive ordnet ved Lov.

§ 92. Enhver i Lovgivningen til Adel, Titel og Rang knyttet Forret er afskaffet.

§ 93. Intet Len, Stamhus eller Fideikommisgods kan for Fremtiden oprettes; det skal ved Lov nærmere ordnes, hvorledes de nu bestaaende kan overgaa til fri Ejendom.

§ 94. For Krigsmagten er de i §§ 80, 87 og 88 givne Bestemmelser kun anvendelige med de Indskrænkninger, der følger af de militære Loves Forskrifter.

IX

§ 95. Forslag til Forandring i eller Tillæg til nærværende Grundlov kan fremsættes saa vel paa ordentlig som paa overordentlig Rigsdag.

Vedtages et Forslag til en ny Grundlovsbestemmelse i begge Ting, og Regeringen vil fremme Sagen, opløses Rigsdagen, og almindelige Valg foregaar baade til Folketinget og Landstinget. Vedtages Beslutningen paa den nyvalgte ordentlige eller overordentlige Rigsdag i uforandret Skikkelse, og stadfæstes den af Kongen, er den Grundlov.

Midlertidige Bestemmelser.

1. De nuværende af Kongen udnævnte Medlemmer af Rigsraadets Landsting tager Sæde i Rigsdagens Landsting, indtil de 12 Aar fra Udnævnelsen er udløbne for hver enkelt af dem. Udnævnelsens Gyldighed ophæves ikke ved Landstingets Opløsning.

2. Med Hensyn til Rettergangsmaaden ved Rigsretten gælder, indtil en ny Lov udkommer, Lov af 3. Marts 1852 med de Lempelser, som den forandrede Sammensætning og Bestemmelsen i den sidste Del af § 68 gør fornødne.

3. Den i § 73 indeholdte Bestemmelse, at Dommere ej kan afsættes uden ved Dom, ej heller forflyttes mod deres Ønske, skal ikke være anvendelig paa de nuværende Dommere, som tillige har administrative Forretninger.

4. Indtil en Omordning af den kriminelle Proces er iværksat, vil den i § 80 omhandlede Indankning af en Fængslingskendelse ske som af en privat Sag, dog med Ekstraretsvarsel, ligesom den klagende er fritaget for Brugen af stemplet Papir og Erlæggelsen af Retsgebyrer. Der bør gives ham Adgang til i Anledning af saadan Paaanke at raadføre sig med en Sagfører, og nye Oplysninger kan fremlægges for Overretten.

5. Indtil en Valglov udkommer*), gælder Lov af 4. December 1863 angaaende Valgene til Rigsraadet i Forbindelse med de i Lov af 30. December 1864, jfr. Grundlovsbestemmel-

*) Kfr. Lov om Valgene til Rigsdagen af 7. Februar 1901 og for Færøernes Vedkommende af 2. Marts 1903.

sen af 23. December 1864 § 1, indeholdte Forskrifter med de Forandringer, som er en nødvendig Følge af denne Grundlovs §§ 34—38 og de i det følgende givne nærmere Regler. Valgmandsvalgene foretages i Overensstemmelse med de i Valgloven 16. Juni 1849 §§ 38—44 givne Regler med de af Bestemmelserne i denne Grundlovs §§ 35—37 flydende Forandringer; hvor der skal vælges Valgmænd af begge Vælgerklasser, foretages det almindelige Valg først. Fremdeles kommer med Hensyn til samtlige Valgmænd Bestemmelserne i den nævnte Valglovs §§ 45—49, jfr. Lov 6. April 1850 og 20. Marts 1855, til Anvendelse. Over de til umiddelbar Deltagelse i Landstingsvalgene berettigede højstbeskattede paa Landet forfatter Valgbestyrelserne, der dannes efter Reglerne i Lov 16. Juni 1849, §§ 51—52, Lister, som mindst 14 Dage før Valget bliver endelig at berigtige, med Udeladelse af dem, der opgiver at være forhindrede fra Deltagelse i Valget, og Optagelse af de nærmest følgende højstbeskattede i deres Sted. Ved Valget sammentræder de højstbeskattede paa Landet med Valgmændene paa det i Henhold til Lov 16. Juni 1849 § 65 fastsatte Valgsted; i Tilfælde af Udeblivelse uden lovligt Forfald er de underkastet de samme Mulktbestemmelser som Valgmændene. Valgmændenes Valgbreve prøves i Overensstemmelse med den nævnte Valglovs § 66, ligesom ogsaa sammes §§ 72 og 73 saa vel som de almindelige Bestemmelser i §§ 74—79 kommer til Anvendelse.

Regeringen er bemyndiget til at ordne det videre fornødne med Hensyn til Foretagelsen af de første Valg.

Da saaledes den ved Grundlovsbestemmelsen af 17. November 1865 stillede Betingelse er fyldestgjort, og da Vi under Dags Dato ligeledes har stadfæstet den af Rigsdagen paa grundlovsmæssig Maade vedtagne Grundlovsbestemmelse angaaende Ophævelsen af Grundlovsbestemmelsen af 29. August 1855, sættes herved Grundloven af 18. November 1863 ud af Kraft, og Danmarks Riges Grundlov træder i sin nærværende gennemsete Form paa ny i Virksomhed for alle Vort Riges Anliggender.

Givet paa Vort Slot Amalienborg den 28. Juli 1866.

Under Vor kongelige Haand og Segl.

Christian R.

(L. S.)

C. E. Juel-Vind-Frijs. Th. Rosenørn Teilmann. Neergaard.
Grove. Leuning. C. A. Fonnesbech. J. B. S. Estrup.

Ministerierne 1848—1910.

Ministerierne.

I 1848, da det første Ministerium dannedes, var Ministernavnet ikke helt ukendt herhjemme, idet Præsidenten for det danske Kancelli allerede 1813 fik Titel af Justitsminister.

Ved Kundgørelse af 4. April 1848 indførtes den nye ministerielle Ordning, hvorved Forvaltningen blev delt mellem 7 Ministre, nemlig en Udenrigsminister, en Finansminister, en Minister for Kirke- og Undervisningsvæsenet (Kultusminister), en Justitsminister, en Krigsminister, en Marineminister og en Handelsminister. Denne sidste afløstes i November 1848 af en Indenrigsminister.

I Tiden mellem 1850—64 var der desuden en Minister for Slesvig og en Minister for Holsten og Lauenborg. I disse Aar var Krigs-, Marine-, Finans- og Udenrigsministeren fælles for hele Monarkiet. Alle Ministerierne havde deres Sæde i København. Overfor Rigsdagen var Ministrene kun ansvarlige for deres Styrelse af de kongerigske Anliggender, hvorimod de to Ministre for Hertugdømmerne alene stod Kongen til Ansvar for deres Embedsførelse.

I Henhold til Junigrundlovens § 21 skulde Ministrene i Forening udgøre Statsraadet og Forsædet i dette Statsraad føres af den, som Kongen havde udnævnt til Premierminister. Alle Lovforslag og vigtige Regeringsforanstaltninger skulde forelægges Statsraadet.

Ved en kongelig Resolution af 27. Januar 1852

blev der indført en ny konstitutionel Faktor for Monarkiets Fællesanliggender, Gehejmestatsraadet, bestaaende af samtlige Ministre for Kongeriget Danmark, Arveprinsen og indtil 1864 Ministeren for Hertugdømmet Slesvig og Ministeren for Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg. Kongen førte Forsædet i Gehejmestatsraadet.

Forfatningsloven af 2. Oktober 1855 ophævede Statsraadet, og samtidig forandredes Benævnelsen for Ministeriets Chef fra „Premierminister" til „Konsejlspræsident". Fra dette Tidspunkt af indtil 1866 blev alle Statssager behandlet i Gehejmestatsraadet, i hvilket Tronfølgeren, naar han var myndig, og den eller de af de øvrige kongelige Prinser, som Kongen dertil kaldte, tog Sæde. Disse Bestemmelser gentoges ligeledes i Forfatningsloven af 18. November 1863, men bibeholdtes i Grundloven af 28. Juli 1866 kun for Tronfølgerens Vedkommende. Med den reviderede Grundlov forsvinder Gehejmestatsraadet og afløses af et Statsraad under Kongens Forsæde.

Under den konstitutionelle Forfatning har der altsaa været:

Et Statsraad fra 1848—1855,
Et Gehejmestatsraad fra 1852—1866,
Et Statsraad i Henhold til § 15 i Grundloven af 28. Juli 1866.

Ved kongelig Resolution af 14. Juli 1874 oprettedes der et islandsk Ministerium, som var henlagt under Justitsministeren indtil 1904, da Island fik sin egen Minister.

I Indenrigsministeriet blev der i 1894 foretaget et Indsnit og oprettet et Ministerium for offentlige Arbejder (Trafikministeriet). I 1896 blev dette igen føjet til Indenrigsministeriet, men fra anden Side blev der da skaaret et Stykke og deraf oprettet et Landbrugsministerium. Ved Ministerskiftet i April 1900 opret-

tedes der paa ny et Trafikministerium og ved Ministerskiftet i Oktober 1908 et Handelsministerium.

Krigs- og Marineministeriet blev ved Ministerskiftet i Januar 1905 forenet under en Forsvarsminister.

Ministerraadene bestaar alene af Ministeriets Medlemmer under Konsejlspræsidentens Forsæde.

I Henhold til Grundlovens § 13 er det Kongen, som udnævner og afskediger Ministrene samt bestemmer deres Antal og Forretningernes Fordeling imellem dem.

Kongens Underskrift under de Lovgivningen og Regeringen vedkommende Beslutninger giver disse Gyldighed, naar den er ledsaget af een eller flere Ministres Underskrift. Enhver Minister, som har underskrevet, er ansvarlig for Beslutningen.

Ministrene er ligeledes ansvarlige for Regeringens Førelse og kan af Kongen eller Folketinget tiltales for deres Embedsførelse. Rigsretten paakender de mod Ministrene for deres Embedsførelse anlagte Sager.

Tallet af Ministre er i Nutiden 10.

---

1. **A. V. Moltkes 1ste Ministerium** (Martsministeriet).

22. Marts — 15. November 1848.

Premierminister og Finansminister: A. V. Moltke; Udenrigsminister: F. M. Knuth; Kultusminister: D. G. Monrad; Justitsminister: C. E. Bardenfleth; Handelsminister: C. A. Bluhme; Krigsminister: A. F. Tscherning; Marineministre: A. V. Moltke til 6. April, C. C. Zahrtmann til 15. November; Ministre uden Portefølje: L. N. Hvidt til 1. November, Orla Lehmann til 15. Novbr.

2. **A. V. Moltkes 2det Ministerium** (Novemberministeriet).

16. November 1848 — 13 Juli 1851.

Premierminister: A. V. Moltke, tillige Udenrigsminister til 6. August 1850, H. C. Reedtz derefter; Finansminister: V. C. E. Sponneck; Kultusminister: J. N. Madvig; Justitsminister: C. E. Bardenfleth; Indenrigsministre: P. G. Bang til 21. September 1849, M. H. Rosenørn derefter; Krigsminister: C. F. Hansen; Marineministre: C. E. Zahrtmann til 10. August 1850, C. L. C. Irminger til 25. November 1850, C. E. van Dockum derefter; Minister uden Portefølje: H. N. Clausen; Minister for Slesvig: F. F. Tillisch fra 5. Marts 1851.

3. **A. V. Moltkes 3dje Ministerium** (Juliministeriet).

13. Juli 1851 — 18. Oktober 1851.

Premierminister: A. V. Moltke; Udenrigsminister: H. C. Reedtz; Finansminister: V. C. E. Sponneck; Kultusminister: J. N. Madvig; Justitsminister: A. V. Scheel; Indenrigsminister: F. F. Tillisch; Krigsminister: J. S. Fibiger; Marineminister: C. E. van Dockum; Minister for Slesvig: C. E. Bardenfleth; Minister uden Portefølje: C. Moltke.

4. **A. V. Moltkes 4de Ministerium** (Oktoberministeriet).

18. Oktober 1851—27. Januar 1852.

Premierminister: A. V. Moltke; Udenrigsminister: C. A. Bluhme; Finansminister: C. E. Sponneck; Kultusministre: J. N. Madvig til 7. December 1851, P. G. Bang derefter; Justitsminister: A. V. Scheel; Krigsminister: C. J. Flensborg; Marineminister: C. E. van Dockum; Indenrigsminister: F. F. Tillisch; Minister for Slesvig: C. E. Bardenfleth.

5. **C. A. Bluhmes 1ste Mintsterium** (Januarministeriet).

27. Januar 1852—21. April 1853.

Premierminister og Udenrigsminister: C. A. Bluhme; Finansminister: V. C. E. Sponneck; Kultusministre: P. G. Bang til 3. Juni 1852, C. F. Simony derefter; Justitsminister: A. V. Scheel; Indenrigsminister: P. G. Bang; Krigsminister: C. F. Hansen; Marineminister: St. A. Bille; Minister for Slesvig: C. Moltke; Minister for Holsten og Lauenborg: H. A. Reventlow-Criminil.

6. **A. S. Ørsteds Ministerium.**

21. April 1853—12. December 1854.

Premierminister: A. S. Ørsted; Udenrigsminister: C. A. Bluhme; Finansminister: V. C. E. Sponneck; Kultusminister: A. S. Ørsted; Justitsminister: A. V. Scheel (A S. Ørsted vikarierede fra 10. Maj til 12. December 1854); Indenrigsministre: A. S. Ørsted til 29. April 1854, F. F. Tillisch derefter; Krigsminister: C. F. Hansen; Marineminister: St. A. Bille; Minister for Slesvig: C. Moltke; Minister for Holsten og Lauenborg: H. A. Reventlow-Criminil.

7. **P. G. Bangs Ministerium.**

12. December 1854—18. Oktober 1856.

Premierminister: P. G. Bang til 12. Oktober 1855 og Konsejlspræsident fra 12. Oktober 1855 til 18. Oktober 1856; Udenrigsministre: W. H. B. Scheel-Plessen til 15. Januar 1855, L. N. Scheele derefter; Finansminister: C. C. G. Andræ; Kultusminister: C. C. Hall; Justitsministre:

A. V. Scheel til 15. Januar 1855, C. F. Simony derefter; Indenrigsministre: P. G. Bang til 18. Februar 1856, C. F. Simony til 4. Juni 1856, I. J. Unsgaard til 18. Oktbr. 1856; Minister for Mornarkiets fælles indre Anliggender: P. G. Bang fra 16. Oktober 1855 til 18. Oktober 1856; Krigsministre: M. Lüttichau til 25. Maj 1856, C. C. Lundbye derefter; Marineminister: O. V. Michelsen; Ministre for Slesvig: P. G. Bang til 13. December 1854, H. J. A. Raasløff til 18. Februar 1856, C. C. Hall til 18. Juni 1856 og F. H. Wolfhagen derefter; Minister for Holsten og Lauenborg: L. N. Scheele.

8. C. C. G. Andræs Ministerium.

18. Oktober 1856—13. Maj 1857.

Konsejlspræsident og Finansminister: C. C. G. Andræ; Udenrigsministre: L. N. Scheele til 17. April 1857, O. V. Michelsen til 13. Maj 1857; Kultusminister: C. C. Hall; Justitsminister: C. F. Simony; Indenrigsminister: A. F. Krieger; Minister for Monarkiets fælles indre Anliggender: I. J. Unsgaard; Krigsminister: C. C. Lundbye; Marineminister: O. V. Michelsen; Minister for Slesvig: F. H. Wolfhagen; Ministre for Holsten og Lauenborg: L. N. Scheele til 17. April 1857, C. C. Lundbye til 13. Maj 1857.

9. C. C. Halls 1ste Ministerium.

13. Maj 1857—2. December 1859.

Konsejlspræsident: C. C. Hall; Udenrigsministre: O. V. Michelsen til 10. Juli 1858, C. C. Hall derefter; Finansministre: C. C. G. Andræ til 10. Juli 1858, A. F. Krieger til 6. Maj 1859, C. E. Fenger derefter; Kultusministre: C. C. Hall til 6. Maj 1859, D. G. Monrad derefter; Justitsminister: C. F. Simony; Indenrigsministre: A. F. Krieger til 1. August 1858, I. J. Unsgaard til 6. Maj 1859, A. F. Krieger derefter; Minister for Monarkiets fælles indre Anliggeder: I. J. Unsgaard til 1. August 1858; Krigsminister: C. C. Lundbye; Marineminister: O. V. Michelsen; Minister for Slesvig: F. H. Wolfhagen; Minister for Holsten og Lauenborg: I. J. Unsgaard.

10. C. E. Rotwitts Ministerium.

2. December 1859—24. Februar 1860.

Konsejlspræsidenter: C. E. Rotwitt (død 8. Februar 1860), C. F. A. B. Blixen-Finecke derefter; Udenrigs-

minister: C. F. A. B. Blixen-Finecke; Finansminister: R. Westenholz; Kultusminister: V. A. Borgen; Justitsministre: C. E. Rotwitt til 8. Februar, J. C. Jessen derefter; Indenrigsminister: J. C. Jessen; Krigsminister: H. N. Thestrup; Marineminister: H. N. Thestrup; Minister for Slesvig: C. F. A. B. Blixen-Finecke; Ministre for Holsten og Lauenborg: C. E. Rotwitt til 8. Februar 1860, R. Westenholz derefter.

11. C. C. Halls 2det Ministerium.

24. Februar 1860—31. December 1863.

Konsejlspræsident og Udenrigsminister: C. C. Hall; Finansminister: C. E. Fenger; Kultusminister: D. G. Monrad; Justitsminister: A. L. Casse; Indenrigsministre: D. G. Monrad til 15. September 1861, P. M. Orla Lehmann derefter; Krigsministre: H. N. Thestrup til 13. August 1863, C. C. Lundbye derefter; Marineminister: St. A. Bille; Minister for Slesvig: F. H. Wolfhagen; Ministre for Holsten og Lauenborg: H. J. A. Raasløff til 30. Marts 1861, C. C. Hall derefter.

12. D. G. Monrads Ministerium.

31. December 1863—11. Juli 1864.

Konsejlspræsident: D. G. Monrad; Udenrigsministre: D. G. Monrad til 8. Januar 1864, G. J. Quaade til 11. Juli 1864 (D. G. Monrad vikarierede fra 3. April til 6. Juli); Finansminister: D. G. Monrad; Kultusminister: C. T. Engelstoft; Justitsminister:A. L. Casse; Indenrigsministre: C. L. V. R. Nutzhorn til 10. Maj 1864, H. R. Carlsen derefter; Krigsministre: C. C. Lundbye til 18. Maj 1864, C. E. Reich derefter; Marineminister: O. H. Lütken; Ministre for Slesvig: C. F. Simony til 24. Januar 1864, C. G. V. Johannsen til 11. Juli 1864; Minister for Holsten og Lauenborg: D. G. Monrad.

13. C. A. Bluhmes 2det Ministerium.

11. Juli 1864—6. November 1865.

Konsejlspræsident og Udenrigsminister: C. A. Bluhme, Finansminister: C. G. N. David; Kultusministre: E. S. E. Heltzen til 30. Marts 1865, C. J. C. Bræstrup derefter; Indenrigsminister: F. F. Tillisch; Justitsministre: E. S. E. Heltzen til 30. Marts 1865, C. J. C. Bræstrup derefter; Krigsminister: C. F. Hansen; Marineminister: O. H. Lütken; Minister for Slesvig: C. G. V. Johannsen til 18. No-

vember 1864; Minister for Holsten og Lauenborg: C. A. Bluhme til 16. November 1864; Ministre uden Portefølje: G. J. Quaade fra 11. Juli 1864 til 13. Maj 1865, C. Moltke fra 11. Juli 1864 til 5. Juli 1865.

14. **C. E. Krag Juel Vind Frijs' Ministerium.**

6. November 1865—28. Maj 1870.

Konsejlspræsident og Udenrigsminister: C. E. K. J. V. Frijs; Finansminister: C. A. Fonnesbech; Kultusministre: C. P. Th. Rosenørn-Teilmann til 4. September 1867, P. C. Kierkegaard til 6. Marts 1868, A. S. Hansen til 22. September 1869, E. E. Rosenørn derefter; Justitsministre: C. P. G. Leuning til 21. Juli 1867, C. P. Th. Rosenørn-Teilmann til 17. August 1868, C. L. V. R. Nutzhorn derefter; Indenrigsministre: J. B. S. Estrup til 22. September 1869, W. Haffner derefter; Krigsministre: J. V. Neergaard til 1. Oktober 1866, V. R. Raasløff til 19. April 1870; Marineministre: H. H. S. Grove til 17. August 1866, C. E. van Dockum til 1. November 1867, O. F. Suenson til 22. September 1869, V. R. Raasløff til 19. April 1870.

15. **L. H. C. H. Holstein-Holsteinborgs Ministerium.**

28. Maj 1870—14. Juli 1874.

Konsejlspræsident: L. H. C. H. Holstein; Udenrigsminister: O. D. Rosenørn-Lehn; Finansministre: C. E. Fenger til 25. Marts 1872 (Holstein til 1. Juli 1872), A. F. Krieger til 20. Juni 1874; Kultusminister: C. C. Hall; Justitsministre: A. F. Krieger til 1. Juli 1872, C. S. Klein derefter; Indenrigsminister: C. A. Fonnesbech; Krigsministre: W. Haffner til 23. December 1872, C. A. F. Thomsen derefter; Marineministre: W. Haffner til 23. Decbr. 1872, C. A. F. Thomsen til 21. Maj 1873, N. F. Ravn derefter.

16. **C. A. Fonnesbechs Ministerium.**

14. Juli 1874—11. Juni 1875.

Konsejlspræsident og Finansminister: C. A. Fonnesbech; Udenrigsminister: O. D. Rosenørn-Lehn; Kultusminister: J. J. A. Worsaae; Justitsminister: C. S. Klein; tillige Minister for Island fra 1. August 1874; Indenrigsminister: F. C. H. E. Tobiesen; Krigsministre: N. F. Ravn til 26. August 1874, P. F. Steinmann derefter; Marineminister: N. F. Ravn.

17. J. B. S. Estrups Ministerium.

11. Juni 1875 — 7. August 1894.

Konsejlspræsident og Finansminister: J. B. S. Estrup; Udenrigsministre: F. G. J. Moltke til 1. Oktober 1875, O. D. Rosenørn-Lehn til 21. Maj 1892, K. T. O. Reedtz-Thott derefter; Kultusministre: J. C. H. Fischer til 24. August 1880, J. F. Scavenius til 6. Juli 1891, A. H. F. C. Goos derefter; Justitsminister: J. M. V. Nellemann; Indenrigsministre: E. V. R. Skeel til 29. August 1884, S. H. S. Finsen til 8. August 1885, H. P. Ingerslev til 15. Januar 1894, H. E. Hørring derefter; Krigsministre: W. Haffner til 28. Juli 1877, J. C. F. Dreyer til 4. Januar 1879, V. F. L. Kaufmann til 1. April 1881, N. F. Ravn til 12. September 1884, J. J. Bahnson derefter; Marineministre: W. Haffner til 28. Juli 1877, J. C. F. Dreyer til 4. Januar 1879, N. F. Ravn derefter; Trafikminister: H. P. Ingerslev fra 15. Januar 1894.

18. K. T. T. O. Reedtz-Thotts Ministerium.

7. August 1894—23. Maj 1897.

Konsejlspræsident og Udenrigsminister: Reedtz-Thott; Finansminister: C. D. Lüttichau; Justitsministre: J. M. V. Nellemann til 13. Juni 1896, N. R. Rump derefter; Indenrigsminister: H. E. Hørring; Trafikministre: H. P. Ingerslev til 22. April 1896, H. E. Hørring til 22. Maj 1896; Kultusminister: V. Bardenfleth; Krigsministre: C. A. F. Thomsen og fra 25. April 1896: J. G. F. Schnack; Marineminister: N. F. Ravn; Landbrugsminister: K. Sehested fra 22. Maj 1896.

19. H. E. Hørrings Ministerium.

23. Maj 1897—27. April 1900.

Konsejlspræsident og Finansminister: H. E. Hørring; Udenrigsminister: N. F. Ravn; Justitsministre: N. R. Rump til 28. April 1899, H. E. Hørring derefter; Indenrigsministre: V. Bardenfleth til 28. August 1899, L. E. Bramsen derefter; Kultusminister: H. V. Sthyr; Krigsministre: C. F. F. E. Tuxen til 28 August 1899, J. G. F. Schnack derefter; Marineminister: N. F. Ravn; Landbrugsminister: Alfr. Hage.

20. Hannibal Sehesteds Ministerium.

27. April 1900—24. Juli 1901.

Konsejlspræsident og Udenrigsminister: Hannibal Sehested; Finansminister: H. W. Scharling; Justitsminister: A. H. F. C. Goos; Indenrigsminister: L. E. Bramsen; Trafikminister: C. F. A. Juul-Rysensteen; Kultusminister: J. J. K. Bjerre; Krigsminister: J. G. F. Schnack; Marineminister: C. G. Middelboe; Landbrugsminister: F. Friis.

21. J. H. Deuntzers Ministerium.

24. Juli 1901—14. Januar 1905.

Konsejlspræsident og Udenrigsminister: J. H. Deuntzer; Finansminister: C. F. Hage; Justitsminister: P. Adler Alberti; Indenrigsminister: Enevold Sørensen; Trafikministre: V. L. B. Hørup, død 15. Febr. 1902, C. F. Hage derefter; Kultusminister: J. C. Christensen; Krigsminister: V. H. O. Madsen; Marineminister: F. H. Jøhnke; Landbrugsminister: Ole Hansen; Minister for Island: Hannes Th. Hafstein fra 1. Febr. 1904.

22. J. C. Christensens 1ste Ministerium.

14. Januar 1905—24. Juli 1908.

Konsejlspræsident og Forsvarsminister: J. C. Christensen; Justitsminister: P. A. Alberti; Udenrigsminister: F. C. O. Raben-Levetzau; Finansministre: Vilhelm Lassen, død 6. April 1908, J. C. Christensen derefter; Indenrigsminister: Sigurd Berg; Trafikminister: Svend Høgsbro; Kultusminister: Enevold Sørensen; Landbrugsminister: Ole Hansen; Minister for Island: Hannes Th. Hafstein.

23. J. C. Christensens 2det Ministerium

24. Juli 1908—12. Oktober 1908.

Konsejlspræsident og Forsvarsminister: J. C. Christensen; Justitsminister: Svend Høgsbro; Udenrigsminister: C. O. Raben-Levetzau; Finansminister: N. Th. Neergaard; Indenrigsminister: Sigurd Berg; Trafikminister: J. Jensen-Sønderup; Kultusminister: Enevold Sørensen; Landbrugsminister: Anders Nielsen; Minister for Island: Hannes Th. Hafstein.

24. N. Th. Neergaards Ministerium.

12. Oktober 1908—16. August 1909.

Konsejlspræsident og Forsvarsminister: N. Th. Neer-

gaard; Udenrigsminister: C. W. Ahlefeldt-Laurvigen; Finansminister: Charles Bruun; Justitsminister: Svend Høgsbro; Indenrigsminister: Klaus Berntsen; Trafikminister: J. Jensen-Sønderup; Kultusminister: Enevold Sørensen; Handelsminister: Joh. F. C. Hansen; Landbrugsminister: Anders Nielsen; Minister for Island: Hannes Th. Hafstein til 31. Marts 1909, derefter Bjørn Jonsson.

25. **Joh. L. C. C. T. Holstein-Ledreborgs Ministerium.**

16. August 1909—28. Oktober 1909.

Konsejlspræsident: Joh. L. Holstein-Ledreborg; Forsvarsminister: J. C. Christensen; Udenrigsminister: C. W. Ahlefeldt-Laurvigen; Finansminister: N. Th. Neergaard; Justitsminister: Svend Høgsbro; Indenrigsminister: Klaus Berntsen; Trafikminister: Thomas C. Larsen; Kultusminister: Enevold Sørensen; Handelsminister: Joh. F. C. Hansen; Landbrugsminister: Anders Nielsen; Minister for Island: Bjørn Jonsson.

26. **C. Th. Zahles Ministerium.**

28. Oktober 1909—5. Juli 1910.

Konsejlspræsident og Justitsminister: C. Th. Zahle; Udenrigsminister: E. J. C Scavenius; Finansminister C. Edv. C. Brandes; Indenrigsminister: P. R. Munch; Trafikministre: J. J. Jensen til 2. Februar 1910, V. H. O. Weimann derefter; Kultusminister: M. C. B. Nielsen; Forsvarsminister: Christopher Krabbe; Handelsminister: V. H. O. Weimann; Landbrugsminister: Poul Christensen; Minister for Island: Bjørn Jonsson.

27. **Klaus Berntsens Ministerium.**

Fra 5. Juli 1910.

Konsejlspræsident og Forsvarsminister: Klaus Berntsen; Udenrigsminister: C. W. Ahlefeldt-Laurvigen; Justitsminister: Frits T. Bülow; Finansminister: N. Th. Neergaard; Indenrigsminister: J. Jensen-Sønderup; Trafikminister: Thomas C. Larsen; Kultusminister: Jacob Appel; Handelsminister: O. H. V. B. Muus; Landbrugsminister: Anders Nielsen; Minister for Island: Bjørn Jonsson.